

**SOSIAALITYÖN AIKUISOPISKELIJAN AMMATTI-
IDENTITEETTI-PROSESSI**

Laura Kuivamäki

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KUIVAMÄKI, LAURA: Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessi

Pro gradu -tutkielma, 78 s., 1 liitesivu

Sosiaalityö

Ohjaaja: Irene Roivainen

Huhtikuu 2016

Tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessia tilanteessa, jossa sosiaalityön opiskelijalla on taustallaan aiempi koulutus ja työura. Lisäksi tutkimuksessa muodostetaan käsitys siitä, millainen merkitys aikuisopiskelijan ammatillisella taustalla ja sosiaalityön opinnoilla on sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumiseen. Tutkimusaineisto on kerätty fokusryhmähaastatteluna kuudelta sosiaalityön aikuisopiskelijalta, joilla on taustallaan aikaisempi koulutus ja työkokemusta joko koulutustaan vastaavissa tehtävissä tai opintojen kautta mahdollistuneissa tehtävissä. Tutkimusaineisto on analysoitu laadullista sisällönanalyysia käyttäen.

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessi on työpaikalla käynnistyvä prosessi, joka kehittyy automaattisesti työn ohessa ilman, että ammatti-identiteetin kehittymiseen kiinnitetään erityistä huomioita. Aikuisopiskelijoille on tärkeää valmistua nopeasti opinnoista ja saada sosiaalityön tehtäviin ammatillinen pätevyys, eikä yliopistoa pidetä merkittävänä ammatti-identiteetin rakentumisen areenana. Nopean valmistumisaikataulun ja vähäisen yliopistolla vietetyn ajan puitteissa sosiaalityön aikuisopiskelijoille ei ennättänyt muodostua opiskelija-identiteettiä vaan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti rakennettiin työpaikalla ja työtehtävien kautta. Ammatti-identiteettiprosessi on kuitenkin tilannesidonnainen ja henkilökohtainen prosessi, jolloin aiemmalla työhistorialla ja omilla henkilökohtaisilla kokemuksilla on vaikutusta siihen, miten nopeasti identiteettiprosessi etenee. Tämän tutkimuksen valossa aikaisempi yhteiskuntatieteellinen koulutustausta koetaan sosiaalityön opintoja helpottavana tekijänä, mutta toisaalta se tuo opintoihin epämieluisaa toistoa. Sosiaalialan ammatillinen tausta helpottaa ammatti-identiteetin rakentumista työelämässä, mutta muuten ammatillista taustaa on vaikea hyödyntää sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentamiseen.

Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessia haastaa erityisesti epävarmuus omasta osaamisesta, mutta myös ulkopuolelta tulevat paineet työhön liittyvän kiireen ja rahallisen arvostuksen muodossa. Sosiaalityöntekijän työ koetaan kuormittavana, eikä työtään pysty aina tekemään niin hyvin kuin toivoisi. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä koetaan haastavan myös opiskelijana ja työntekijänä toimimisen kaksoisrooli, kun työsuhteet ovat määräaikaista, eikä työyhteisöön kiinnittyminen ole helppoa lyhyiden työsuhteiden takia. Ammatti-identiteetin rakentumista puolestaan tukee työyhteisöltä saatava tuki ja oman osaamisen karttuminen. Myös palautteen saaminen omasta työstä sekä kannustava suhtautuminen työpaikalla koettiin ammatti-identiteettiprosessia tukeviksi tekijöiksi.

Avainsanat: Ammatti-identiteetti, identiteettiprosessi, ammatti-identiteetin rakentuminen, sosiaalityön aikuisopiskelija

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

KUIVAMÄKI LAURA:
Master's Thesis, 78 pages, 1 appendix page
Social work
Supervisor: Irene Roivainen
April 2016

The study examines the developing process of an adult social work student's professional identity in a context where the student has previous education and career. In addition, the study forms a conception on how a professional background and studies in social work affect the professional identity developing process. The data has been collected by focus group interviews of six adult social work students who have previous education and work experience equivalent to their education or provided by their studies. The survey data is analyzed by using qualitative content analysis.

According to this study, the professional identity developing process of an adult social work student is a process that begins at the work place and develops automatically while working without being paid special attention to. For an adult student it is important to graduate quickly and have professional qualification for social work, thus the university is not seen as a significant part in developing a professional identity. Due to the fast graduation schedule and the low number of social work courses that require attendance there is not enough time for the professional identity to start forming while studying and the professional identity is developed at the workplace and through work assignments. However, the professional identity developing process is a situation specific and personal process and previous work history and personal experiences influence on how quickly the identity process develops. In view of this study previous educational background in social sciences makes the studying easier but it also brings unwanted repetition to the studies. Professional background in social work facilitates in developing the professional identity while working, but otherwise this background is difficult to exploit in developing the professional identity of a social worker.

The most challenging aspects in building the professional identity of an adult social work student is the uncertainty of one's own competence but also the external pressures in the form of busy schedules and financial appreciation. The work is perceived as stressful and it is not always possible to do one's job as well as one would like to. The dual role as a student and an employee is also considered challenging, especially with fixed-term employment contracts, and becoming a stable member of the work community is difficult because of the short-term employments. The support from the work community and improvement of one's competence are seen as factors which promote the developing process of professional identity. Receiving feedback and a supportive attitude at the workplace were also considered as factors which support the professional identity process.

Keywords: professional identity, identity process, social work student

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 YHTEISKUNNALLINEN TILANNE TYÖELÄMÄN MUUTOKSISSA	3
3 NÄKÖKULMIA IDENTITEETTIIN	6
3.1 Identiteetti käsitteenä	6
3.2 Identiteetin rakentuminen prosessina	11
3.3 Sosiaalityö ja identiteetti tutkimusten kuvaamana	14
4 TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET RATKAISUT	21
4.1 Tutkimustehtävä	21
4.2 Fokusryhmähaastattelu aineiston keruumenetelmänä	21
4.3 Laadullinen sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä	23
4.4 Tutkimuksen luotettavuus	25
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	28
5.1 Sosiaalityön opintoihin hakeutuminen	28
5.2 Ammatillinen tausta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin taustoittajana	33
5.3 Sosiaalityön opinnot ammatti-identiteetin taustoittajana	38
5.4 Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetti	44
5.4.1 Ammatti-identiteetin rakentumisen haasteet	44
5.4.2 Ammatti-identiteetin rakentumisen tukeminen	49
5.4.3 Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentuminen	54
5.5 Empirian yhteenveto	59
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	63
6.1 Yhteenveto	63
6.2 Tutkimustulosten pohdintaa	64
6.3 Tutkimusprosessin reflektio	67
6.4 Tutkimustulosten merkitys ammattikäytäntöjen ja tutkimuksen näkökulmasta	68

KIRJALLISUUS.....70

LIITE 178

KUVIOT

Kuvio 1. Psykologisen avaruuden siirtymät..... 12

1 JOHDANTO

Sosiaalityön opinnot ovat kasvattaneet suosiotaan ja yhä useampi sosiaalityön opiskelija on aikuinen, jolla on taustallaan aikaisempi tutkintoon johtanut koulutus ja työuraa. Sosiaalityön opintoihin vaihdetaan erilaisista syistä, mutta sosiaalialan hyvä työllisyystilanne houkuttelee monia. Ammatinvaihdoksen yhteydessä aiempaan ammattiin muodostuneen ammatti-identiteetin rakenteet joutuvat koetukselle ja yksilön täytyy alkaa rakentaa ammatti-identiteettiä, joka vastaa yksilön käsitystä sosiaalityöntekijän identiteetistä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumista tilanteessa, jossa sosiaalityön opiskelijalla on taustallaan aiempi koulutus ja työura. Tutkimuksessa muodostetaan käsitys aikuisopiskelijan ammatillisen taustan ja sosiaalityön opintojen merkityksestä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumiseen ja nostetaan esille niitä haasteita ja tukikeinoja, joilla sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti rakentuu. Tutkimuksessa tarkastellaan myös sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessia kokonaisuutena ja luodaan käsitys prosessiin vaikuttavista tekijöistä.

Tutkimusaineisto on kerätty fokusryhmähaastatteluna kuudelta sosiaalityön loppuvaiheen opiskelijalta, joille kaikille on kertynyt työkokemusta sosiaalityöntekijän työstä. Kaikilla on myös taustallaan aikaisempi koulutus ja työkokemusta eri aloilta. Osa haastateltavista löytyi oman pro gradu -seminaariryhmäni kautta, osa haastateltavista tuli seminaariryhmäläisen tuttavista. Osa haastatelluista oli minulle siis entuudestaan tuttuja, osaan tutustuin vasta fokusryhmähaastattelua tehdessäni. En koe tällä olleen vaikutusta haastattelutilanteeseen tai tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkimusaineisto on analysoitu laadullista sisällönanalyysia käyttäen.

Henkilökohtainen kiinnostukseni aihetta kohtaan on lähtenyt jo tehdessäni kasvatustieteen opintoja Tampereen yliopistossa ja olenkin tehnyt ammatti-identiteetin kehitykseen liittyvän graduni kasvatustieteeseen vuonna 2008. Tuolloin tarkastelin aihetta uudelleen koulutautumisen näkökulmasta ja aineisto muodostui uudelleen koulutautumisen kautta lähihoitajaksi valmistuneista naisista, jotka olivat työskennelleet lähihoitajina vuoden valmistumisensa jälkeen. Pidän aihetta edelleen kiinnostavana ja halusin jatkaa saman aiheen parissa myös sosiaalityön pro gradu-tutkielmassani. Itse olen työskennellyt aiempaan tutkintooni liittyvissä tehtävissä ennen hakeutumista sosiaalityön opintoihin ja siksi minua kiinnosti erityisesti sellaisten sosiaalityön aikuisopiskelijoiden ammatti-identiteetin rakentuminen, joilla on taustallaan aiempi koulutus ja joko koulutukseensa tai muuhun osaamiseensa liittyvä työura. Tutkimukseni teoriaosassa hyödynsin aiempaa pro gradu -

tutkielmaani, josta sain hyödynnettyä kirjallisuutta ja aiempaa teoriaosuutta myös tähän tutkimukseen.

Tutkimuksessa edetään teoriaosan identiteetti ja ammatti-identiteetti -käsitteiden esittelyn kautta käsittelemään tarkemmin sosiaalityön koulutusta ammatti-identiteetin rakentajana ja hahmotetaan sosiaalityön identiteettiä. Tutkimuksen menetelmällisissä ratkaisuissa esittelen tarkemmin tutkimustehtävän ja käyn läpi fokustyhmähaastattelua tutkimuksen aineistonkeruutapana sekä laadullista sisällönanalyysia aineiston analyysitapana. Lopuksi perehdyn vielä tutkimuksen luotettavuuteen.

Tutkimuksen tulososassa lähdän muodostamaan käsitystä sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessista sosiaalityön opintoihin hakeutumisen kautta. Tässä osassa muodostetaan käsitys aikuisopiskelijoiden alalle hakeutumisen motiiveista ja syistä vaihtaa koulutusala. Seuraavaksi tarkastelen aiemman työuran vaikutusta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentamiseen ja aiemman uran merkitystä sosiaalityöntekijän työhön. Tässä osiossa sivutaan myös henkilökohtaisten kokemusten vaikutusta ammatti-identiteetin rakentamiseen, jonka jälkeen käsitellään sosiaalityön opintojen merkitystä aikuisopiskelijoiden ammatti-identiteetin rakentumisessa.

Tulososan viimeisen luvun sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessista olen jakanut kolmeen alalukuun, joista ensimmäisessä käsittelen ammatti-identiteetin rakentumiseen liittyviä haasteita sosiaalityön aikuisopiskelijan näkökulmasta. Siitä siirrytään luontevasti käsittelemään niitä tekijöitä, jotka aikuisopiskelijoiden näkemyksen mukaan tukevat sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumista. Kolmannessa alaluvussa muodostetaan käsitys sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessiin kokonaisuutena ja käydään läpi sitä, miten aikuisopiskelijat kokevat identiteettinsä rakentuvan. Lopuksi johtopäätökset-luvussa vedän yhteen näkemyksen siitä, millainen on sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessi tilanteessa, jossa taustalla on aiempi koulutus ja työura ja millainen merkitys sosiaalityön opinnoilla ja ammatillisella taustalla on tässä kehitysprosessissa.

2 YHTEISKUNNALLINEN TILANNE TYÖELÄMÄN MUUTOKSISSA

Suomi on pitkään ollut taloudellisessa taantumassa ja monien työntekijöiden kannalta tilanne näyttäytyy epävarmana. Tilastokeskuksen vuonna 2013 tekemän tutkimuksen mukaan viidennes palkansaajista pelkää joutuvansa irtisanotuksi ja joka neljännes pelkää lomautuksia. Aikaisemmin työhön liittyvien muutosten seuraukset ovat näkyneet vasta seuraavan polven työurissa ja ammatinvalinnoissa, mutta nyky-yhteiskunnassa rakenteelliset muutokset ovat nopeampia ja merkittävämpiä. Sillä on vaikutusta työpaikkoihin ja urapolkuihin. Työelämän taustaoletukset on mietittävä uudelleen, sillä työpaikka ja työ ovat yhä vahvemmin eri asioita. (Koponen & Leppänen 2015.) Hiljalleen on myös toiveikkuutta ilmassa ja usko siihen, että pitkään jatkunut talouden alamäki on saavuttamassa pohjansa, on kasvanut. Epävarmuus kuitenkin jatkuu ja työttömyys pysyy sitkeästi suurena. Työttömyyden helpottumiseen kuluukin vielä aikaa. Työttömyyden kasvu on edelleen ollut merkittävää erityisesti korkeakoulutettujen osalta. (Nieminen 2015, 8.) Marraskuussa 2015 Suomessa oli elinkeinoministeriön Työnvälitystilaston mukaan 342 100 työtöntä työnhakijaa, se on yli 15 000 hakijaa enemmän kuin edellisen vuoden marraskuussa (Työllisyyskatsaus).

Talouden taantumana ja lisääntyneen työttömyyden myötä koulutuspaikkojen lisääminen ja uudelleen kouluttautuminen on nähty tärkeinä toimina. Väestön ikääntymiseen myötä tuleva paine työurien pidentämisestä on myös tuonut haasteita koulutussektorille. Kysyntää vastaavaa koulutustarjontaa on pyritty lisäämään ja koulutukseen pääsyä nopeuttamaan, samalla kun on kiinnitetty huomiota lyhyempiin valmistumisaikoihin ja pyritty vauhdittamaan työelämään siirtymistä. Myös jo työssä olevien osalta on pyritty huomioimaan ammatillista kehittymistä ja työssä jaksamista. Koulutuksen merkityksen katostaan kasvavan tulevaisuudessakin taloudessa tapahtuvien kehitysten myötä ja se tulee vaikuttamaan myös koulutusjärjestelmän kehittämistarpeisiin. Ikääntyvien ja työttömien koulutukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jotta heillä on mahdollisuus pärjätä osaamisen perustuvassa yhteiskunnassa. Työllisyyden näkymät ja rakenne tulevat muuttumaan entistä korkeampaa osaamista vaativaksi ja sillä on vaikutusta nuorten opiskeluvalintoihin ja työntekijöiden osaamistarpeisiin. Koulutustarpeita mietittäessä tulee huomioida myös kasvava maahanmuuttajaväestö. Koulutustarjonnan suunnittelussa onkin tärkeätä ennakoida tulevia rakennemuutoksia sekä huolehtia opiskeluaikojen lyhentämisestä ja niistä, jotka jäävät kovassa kilpailussa ilman koulutuspaikkaa. (Luostarinen 2011.)

Epävarmojen työurien ja työttömyyden ristipaineella lienee merkitystä myös siihen, että hyvin työllistävälle sosiaalialalle hakeudutaan ja sosiaalityön hakijamäärät ovat olleet tasaisesti kasvussa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tekikin päätöksen lisätä sosiaalityön ja sosiaalialan korkeakouluopintojen aloituspaikkoja vuosina 2014 ja 2015 purkaakseen hakijasumaa ja helpottaakseen työvoimapulasta kärsivien alojen, esimerkiksi sosiaalialan, tilannetta (Talentia 2014). Yhteiskunnan muutokset heijastuvat myös sosiaalialan työhön. Sosiaalialalla työt eivät kuitenkaan lopu, vaikka taloudellinen tilanne yhteiskunnassa kiristyy ja resursseja kiristetään entisestään. Talentian tekemän Urapolkuselvityksen mukaan sosiaalialalla työllistymisprosentti on korkea ja monet opiskelijat työskentelevät koulutustaan vastaavissa tehtävissä jo ennen valmistumistaan. Merkille pantavaa on myös se, että vastavalmistuneista monella on vakituinen työsuhte, vaikkakin yli puolet ovat määräaikaisessa työsuhteessa. (Landgrèn & Pesonen 2015, 6.) ”Sosiaalialan korkeakoulutus antaa hyvät työelämävalmiudet, ja useimpiin muihin aloihin verrattuna sosiaalialan työllisyystilanne näyttää edelleen erittäin hyvältä”, toteaa Talentian ammattiasioiden päällikkö Marjo Varsa Talentian tiedotteessa (Varsa 2015).

Katkonaisten työurien ja työttömyyden mukana tulevien ammatinvaihdosten kautta tämän päivän työkuultuurilla on vaikutusta yksilöiden ammatti-identiteetin kehitykseen, sillä se pakottaa ihmisen määrittelemään uudelleen omaa osaamistaan ja rakentamaan identiteettiään työuransa aikana. Katkonainen työura ja projektiluonteiset työt ovat enenemässä määrin työmarkkinoilla hallitseva kuva, eikä kaikilla enää ole entisen kaltaista mahdollisuutta ennustettavaan ja stabiiliin työuraan. Tämän kaltainen työura asettaa kuitenkin haasteensa ammatti-identiteetin rakentamiseen ja estää sitoutumisen omaan työhön. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 27–28.) Katkonainen työura vaikeuttaa ammatti-identiteetin perustan löytämistä työyhteisöstä tai työpaikasta, sillä määräaikaiset työsuhteet siirtävät yksilön työpaikasta toiseen, jolloin yksilöllisyys oman työn tekemisessä korostuu. Kiinnittyminen yhteen työpaikkaan ei mahdollistu, jolloin myöskään ammatti-identiteetin kiinnittyminen työpaikkaan tai työtehtävään ei onnistu. (Filander 2006, 54.) Jatkuva muuntautumiskyky työmarkkinoita varten ei anna mahdollisuutta oman ammatti-identiteetin rakentamiselle ja toisilta saadun tuen, kokemuksen uuden työn hallinnasta ja työssä oppimisen mahdollisuuksien ollessa vähäiset, työntekijällä saattaa tulla tunne uupumisesta työn keskellä tai vieraantumisesta omalla alallaan. Nämä vaikuttavat myös työhön sitoutumiseen ja vahingoittavat ammatti-identiteettiä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 28.)

Ammatti-identiteetin kehityksen tueksi tarvitaan yksilön oman kehittämismyönteisyyden lisäksi tukea myös työpaikalta. Työorganisaatio hyötyy oman organisaation kehittämisestä, sillä yksilön ja organisaation vuorovaikutusta kehitettäessä vahvistuu myös organisaation voimavarat kehittämisprosessien toteuttamiseen ja mahdollistuu yksilötason ammatillinen kehittyminen.

Työntekijälle tulisikin tarjota mahdollisuus täydennyskoulutukseen, jonka kautta yksilöillä on mahdollisuus kehittää osaamistaan omien tavoitteidensa näkökulmasta huomioiden samalla ammatillisen osaamisen laajentaminen. (Antikainen 2001, 92.)

Ammatti-identiteetin muodostumisessa keskeistä yksilön näkökulmasta on, että hänellä on selkeä tieto työnkuvasta, joka hänelle työn kautta tulee sekä selkeät päämäärät ja tavoitteet työtään kohtaan. Työhön liittyvien velvoitteiden tunteminen, työn viiteryhvät sekä oman roolin tiedostaminen työssä auttavat myös ammatti-identiteetin muodostamisessa. (Salo & Keskinen 1988, 12.) Saavuttaakseen kestävä työuran sosiaalityöntekijänä, on tärkeää pystyä luomaan positiivinen ammatti-identiteetti, sillä se auttaa viihtymään tekemänsä työn parissa ja mahdollistaa työssä jaksamisen vaikeampinakin kausina. Positiivisesti latautuneen ammatti-identiteetin lisäksi pitkää työuraa pohjustavat myös työstä saatava ilo ja ylpeys omaa ammattia kohtaan. (Varila 2006, 91-92.) Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetissä keskeisellä sijalla ovat arvot ja eettiset kysymykset, joiden ympärille sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti työympäristöön liittyvien kysymysten ja asiakasryhmien vaikutusten lisäksi pitkälti rakentuu (Murto ym. 2004, 63).

Työelämässä ja yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten takia onkin tärkeää tutkia ammatti-identiteetin kehitysprosessia ja siihen vaikuttavia tekijöitä tilanteessa, jossa taustalla on työura ja siihen liittyvä ammatti-identiteetti, sillä uudelle ammattialalle suuntautumisen kautta ammatti-identiteetin kehitykseen liittyvät asiat tulevat yhä useammalle merkityksellisiksi.

3 NÄKÖKULMIA IDENTITEETTIIN

3.1 Identiteetti käsitteenä

Identiteetin ulottuvuudet

Identiteetti on paljon käytetty käsite, joka nostetaan esille monenlaisista ilmiöistä puhuttaessa. Se on käsitteenä moniulotteinen ja siksi siihen liitetään paljon erilaisia määritelmiä, joita johdetaan erilaisista näkökulmista käsin. (Rönholm 1999, 23; Saastamoinen 2001, 6.) Tunnetuimpia identiteetti-käsitteen kehittäjiä on Erik Eriksson, joka pohjaa käsityksensä psykoanalyysiin (Jokinen 2002, 86). Identiteettiä voi kuvailla yksilön pysyväksi tunteeksi itseään koskevissa käsityksissä. Identiteetti on siis tunne siitä, että oma persoona pysyy samana, vaikka olosuhteet vaihtelisivatkin. (Kroger 2000, 8.)

Huotelin (1992, 52) puolestaan näkee identiteetin olevan vastaus itseen liittyviin kysymyksiin, sillä identiteetin avulla yksilöllä on mahdollisuus määritellä itselleen ja muille persoonaansa liittyviä tekijöitä, esimerkiksi sen kuka hän on, millaiseksi kokee haluavansa tulla ja mikä on hänen paikkansa tässä yhteiskunnassa. Identiteetti onkin ryhmä määritelmiä, joita ihminen tekee sen pohjalta, millaisissa ryhmäjäsenyyksissä hän on osallisena. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ammatti tai sairaus. Identiteetti koostuu niistä luonteenpiirteistä, joita ihminen itseensä liittää, samoin niistä luonnehdinnoista, joita muut ihmiset häneen kohdistaa. Identiteetti mahdollistaakin myös tulkintojen tekemisen muiden ihmisten käsityksistä itseä kohtaan, jonka avulla omaa ja muiden ihmisten asemaa yhteiskunnan eri kentillä on mahdollista tulkita. (Huotelin 1992, 52.) Identiteetti siis kuvaa sitä, millainen joku on ja millaiset käsitykset yksilöön liittyy itsen tai ulkopuolisen henkilön antamana (Houtsonen 2000, 15).

Identiteettiin liittyy myös ymmärrys itsestä osana suurempaa kokonaisuutta. Identiteetin kautta ihminen tuntee kuuluvansa johonkin ja jakavan jotain yhteistä toisten ihmisten kanssa, mutta toisaalta myös erottuu identiteettinsä kautta toisista ihmisistä. Identiteetti mahdollistaa ihmiselle tunteen siitä, että hänellä on jotain pysyvää, olemassaolon vakaa ydin. Identiteettiin liittyy kokemus jatkuvuudesta, mutta se ei kuitenkaan ole muuttumaton ja siksi sitä voi luonnehtia vain suhteellisen pysyväksi osaksi ihmisen persoonaa. (Rönholm 1999, 24.)

Identiteetin kehityksessä minään liittyvät kokemukset ja niistä nousevat minä-rakenteet kehittyvät limittäisessä ja syklittäisessä prosessissa, toisiinsa vaikuttaen. Identiteetti alkaa kehittyä jo varhaislapsuudessa ensimmäisten saatujen ihmissuhdekokemusten kautta, joihin nojautuen lapsi alkaa muodostaa identiteettiään. Eheästi rakentunut persoonallisuus on vaatinut onnistuneen rakentumisprosessin, jossa ihmisen tiedostettu minä ja emotionaalisesti rakentunut kokemus minästä ovat sopuinnussa, eikä niiden välillä ole ristiriitaisuuksia. Identiteetin kehitys on kuitenkin prosessi, joka muovautuu koko ihmisen eliniän ajan. Se ei ole paikallaan pysyvä tila, vaan ihminen pyrkii koko eliniän tasapainoiseen tilaan ja saamaan kokemuksen eheästä minuudesta ja sen jatkuvuudesta. Identiteetissä on kyse minä-kokemuksen sulautumisesta olemassa oleviin minä-rakenteisiin ja toisaalta vanhojen minä-rakenteiden muokkaamisesta uusiin minä-rakenteisiin sopiviksi. Identiteetin kehityksessä ihmisen mieli kuitenkin suosii uuden rakenteen sulautumista vanhaan, sillä se ei samankaltaisesti järjesty identiteetin perusrakennetta, kuin jos vanhoja minä-rakenteita täytyy alkaa muokata uudellaisiksi. (Niemi 2001, 18–19.) Identiteetin perusta rakentuu siis pyrkimyksestä pitää kiinni lapsuudesta saakka rakennetusta identiteetistä ja elämäkokemusten mukana tulleesta tarpeesta muokata identiteettiä uudelleen (Niemi 2001, 20).

Identiteetti-käsite on jaettu sosiaaliseen ja persoonalliseen aspektiin, missä sosiaalisesti latautunut objekti-minä on se identiteettimme osa, jota käytetään havainnoimiseen ja tietämiseen. Persoonallista minää eli subjektiivisesti latautunutta identiteetin osaa käytetään sosiaalisen minäämme arviointiin. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32; Saastamoinen 2006, 171.) Persoonallista minää voidaankin pitää suhteellisen pysyvänä, kun taas sosiaalinen minä muodostuu sosiaalisista kategorioista, ja on siten vaikutuksille altis ja muutoksessa (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32).

Julkista identiteettiä käytetään silloin, kun arvioidaan toista ihmistä ja muodostetaan käsitystä toisen ihmisen persoonasta (Jokinen 2002, 79). Sen kautta välitetään itsestä sellaista kuvaa, minkä haluaa välittää itsestään toisille. Välittämänsä kuvan kautta toisilla ihmisillä on mahdollisuus muodostaa käsitys yksilöstä ja siitä millainen hänen persoonallisuutensa on. Julkista identiteettiä voikin luonnehtia siksi osaksi ihmisestä, jonka yksilö haluaa välittää toisille itsestään. (Kaasevirta 2004, 37.) Ihmisen tulkitessa itse persoonaansa käytetään minä-identiteettiä. Minä-identiteetissä on kyse ihmisen ainutlaatuisuudesta toisten ihmisten joukossa. Sen kautta yksilö tulkitsee sitä, minkälaisena hän näyttää toisten silmissä. Siihen liittyy myös yksilön käsitys siitä, millaisia persoonallisuuden piirteitä häneen itseensä liittyy, missä asioissa hän on kyvykäs ja mitkä asiat vaativat kehittymistä. (Stenström 1993, 33.) Ihmisen minä-identiteetin vahvuus eli se millainen ihminen itse kokee olevansa, vaikuttaa hänen käsityksiinsä toisten ihmisten määrittelyistä itseään kohtaan. Minä- ja

julkinen identiteetti jakaantuvat vielä identiteetin persoonalliseen ja sosiaaliseen aspektiin. (Rönholm 1999, 26.)

Yksilö tutkii kokemustensa kautta yhteneväisyyksiä ja eroja toisiin, jonka kautta muodostuu käsitys itsestä. Tätä kutsutaan persoonalliseksi identiteetiksi. (Ruohotie 2005, 188.) Persoonallisen identiteetin kautta yksilö liittyy itseensä tiettyjä ominaisuuksia tai jättää ne käsityksensä ulkopuolelle (Niemi 2001, 18). Yksilön tekemät päätelmät itsestään vaikuttavat siihen, millaiseksi hän kokee itsensä ja kuinka ainutlaatuinen kokee olevansa (Ruohotie 2005, 188). Itsestä tehdyt tulkinnat vaikuttavat siihen, miten ihminen käyttäytyy ja millaiseen vuorovaikutussuhteeseen hän toisten ihmisten seurassa kykenee. Persoonallinen identiteetti vaikuttaakin siihen, millaisena yksilö välittyy toisille ihmisille. (Jokinen 2002, 86.) Persoonallinen identiteetti on suhteellisen pysyvä ja se mahdollistaa sekä toisille ihmisille, että henkilölle itselleen tunteen identiteetin jatkuvuudesta ja samankaltaisuudesta vaihtelevista tilanteista huolimatta (Antikainen 2001, 80). Ammatti-identiteetti liittyy keskeisesti ihmisen identiteettiin ja näyttäytyy palasena ihmisen persoonallista identiteettiä (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32). Ihmisen elämän aikana ammattiin liittyvä identiteetti sekä persoonallinen identiteetti vaikuttavat toisiinsa ja hakevat innostusta toinen toisestaan (Ropo & Gustafsson 2006, 73). Sosiaalinen identiteetti taas ilmenee sosiaalisiin liittymiin samaistumisena, esimerkiksi työyhteisöön liittymisenä. Se on identiteetin yhteisöllinen ulottuvuus ja näyttäytyy yksilön yhteiskunnallista paikkaa kuvaavana sekä määrittää yksilön sosiaalista statusta. (Saastamoinen 2001.) Vaikka identiteetti jakautuukin erilaisiin osa-alueisiin, katsoo esimerkiksi Kaasevirta identiteetin eri osien toimivan keskenään limittäisenä ja toisiinsa vaikuttavina osasina (Kaasevirta 2004, 37).

Postmoderni identiteetti

Postmoderni identiteetti nähdään nykyisin kiinteänä osana identiteettiä ja sen muodostumista. Käsitteinä postmoderni ja postmodernismi ovat vaikeasti hahmotettavia ja niitä käytetään usein virheellisesti toistensa synonyymeina. Postmodernilla viitataan modernin aikakauden jälkeiseen aikaan ja siihen liittyvien piirteiden määrittelyyn, kun taas postmodernisimissa on enemmän kyse kriittisestä asenteesta modernia aikaa kohtaan. Ekletismi ja pluralismi liittyvät postmoderniin aikakauteen ja niillä tarkoitetaan toimintaan vaikutteiden ottamista erilaisista lähteistä selittämättä perusteellisemmin asioiden tilannetta tai syitä vallitsevalle tilanteelle. (Honkonen 1999, 70.) Postmodernisimille tyypillistä onkin käsitysten moninaisuus eli se, ettei yksittäistä näkökulmaa pidetä ainoana totuutena vaan ymmärretään sosiaalisten ja kulttuuristen teemojen kokoamisen arvo

ihmistä koskevia asioita tutkittaessa. Erilaisten teorioiden tuominen näkökulmien moninaisuuden arvostamisesta seuraakin se, että postmodernismiin liittyy tietynlainen epäily yksittäisiä teorioita kohtaan. (Blake 1996, 42–44.)

Erityisesti Hall tulkitsee teksteissään yksilön identiteetin monialaisuutta ja sen muuttuvaa olemusta postmodernin subjektin näkökulmasta. Hall tulkitsee, että stabiilin identiteetin sijaan yksilön identiteetti on moninaistunut ja koostuu nykyisin useista erilaisista identiteetin osista. Hall katsookin ihmisten nykyisin olevan postmodernissa ajassa eläviä subjekteja, jotka valitsevat itselleen erilaisia identiteettejä, sen mukaan millaisessa ajassa elävät. Monenlaiset kerätyt identiteetit eivät ryhmiydy keskenään muodostaen yhdessä kiinteää identiteettiä, vaan ne saattavat poiketa toisistaan kovastikin ja siksi sopia huonosti yhteen. Identiteetti on jakautunut moneksi ja sen vuoksi postmodernilla subjektilla on mahdollisuus identifioitua väliaikaisesti mihin tahansa keräämistään identiteeteistä ja vaihdella niitä nopeallakin syklillä. (Hall 1999, 22–23.) Monien eri identiteetin aktivoituminen samanaikaisesti ei kuitenkaan ole mahdollista, vaan yhden identiteetin aktivoituminen estää muita aktivoitumasta samaan aikaan (Hall 1999, 23; Ruohotie 2005, 188).

Postmodernista ajasta puhutaan myös uusheimojen aikakautena, joka viittaa siihen, että ihmiset eivät enää rakenna identiteettiään pelkästään yksilöllisesti, vaan yhteisöllisyyden ja ryhmään sitoutumisen kautta tarjoutuu mahdollisuus myös yhteisöllisen identiteetin muodostamiselle yksilöllisen ilmaisun ohella. Ihmisillä on nyky maailmassa mahdollisuus muodostaa vapaamuotoisia ryhmittymiä saman henkisten ihmisten kanssa, joiden kautta myös omaa identiteettiä pystyy rakentamaan. Saman lailla ajattelevien ihmisten ryppäästä on myös mahdollisuus poistua silloin, kun ajatukset eivät enää vastakaan omia käsityksiä, eikä toisten arvomaailma tunnu itselle sopivalta. (Hetherington 1998, 52–53.) Postmodernissa maailmassa ihmisellä on mahdollisuus muokata identiteettiään loputtomasti ja se tekeekin ihmisestä yksilöllisemmän verrattuna aikaisempiin aikakausiin. Ryhmäjäsennydet ovat tärkeitä nyky maailmassa ja niiden merkitys ihmiselle identiteetin muodostajina on edelleen lisääntymässä. Erityisesti ammatin tai harrastuksen kautta muodostuma identiteetin rakentaminen on postmodernille ajalle tyypillistä. (Honkonen 1999, 70–71.) Erona moderniin aikakauteen on erityisesti se, että postmodernissa ajassa yksilö saattaa vaihtaa identiteetin muodostumisen kannalta oleellisia ryhmiä montakin kertaa elämänsä aikana. Ryhmiin sitoutuminen ei siis ole samanlaista kuin aikaisemmin, jolloin ryhmäjäsennydet olivat pysyviä, eikä niissä pitkälläkään aikajänteellä ollut havaittavissa muutoksia. (Honkonen 1999, 70–71.) Postmodernissa aikakaudessa elämistä voikin kutsua projektimaiseksi elämäntyyliksi, jossa ihmiset rakentavat elämäänsä mielensä mukaiseksi huomioimatta perinteiden asettamia vaatimuksia (Hetherington 1998, 49–50). Modernin maailman

vuosikymmeninä identiteettiä rakennettiin enemmän nuoruusiässä, kun taas nykyisin identiteetin rakentuminen jatkuu läpi elämän. Se tulee näkyviin myös työelämän muutoksessa, kun ihmiset vaihtavat ammattialaansa ja kouluttautuvat uudelleen, jolloin myös identiteettiin liittyvät kysymykset nousevat uudelleen esiin. (Eteläpelto 2005, 153.)

Ammatti-identiteetti

Ammatti-identiteetti on yksilön muodostama kuva itsestään edustamansa alan ammattilaisena. Ammatti-identiteetti koostuu yksilön näkemyksistä ja uskomuksista sekä ammattiin liittyvistä arvoista, normeista ja etiikasta, mutta siihen vaikuttaa myös eletty elämä ja siitä saadut kokemukset. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26; Eteläpelto 2007, 90.) Laajemmasta näkökulmasta katsottuna, ammatti-identiteetti voidaan katsoa myös yksilön suhteena yhteiskuntaan ja siinä toimimiseen ja yhteiskunnassa vallitsevaan työnjakoon eli yksilön käsityksenä siinä, millaiseksi hän kokee oman paikkansa yhteiskunnassa (Eteläpelto 2006, 45). Rätyn (1982, 46) mukaan ammatti-identiteetin muodostuminen on mahdollista vain tilanteessa, jossa yksilölle on kehittynyt ammattiin liittyviä tietoja ja taitoja sekä arvostusta. Täytyy siis olla ammattilainen omalla alallaan ja omata tahtoa ja kykyä suoriutua ammattiin liittyvistä tehtävistä.

Ammatti-identiteetin kehittyminen saattaa viedä aikaa ja sen kehitykseen vaaditaan ammatillisen mielenkiinnon lisäksi myös tiettyjä ammatillisia piirteitä. Rätyn (1982, 46) mukaan ammattiin pitää pystyä samaistumaan ja sen tehtävien, tavoitteiden, vastuiden ja velvollisuuksien pitää olla tunnistettavissa. Ammatin pitää myös olla sellainen, että se eroaa riittävästi muista ammateista. Lisäksi ammatti-identiteetin muodostuminen edellyttää yksilöltä selkeää minäkuvausta, sillä ammatti-identiteetin perustana oleva samaistuminen edellyttää käsitystä omasta ammatista ja siinä toimimisen vaatimuksista.

Ammatti-identiteetin rakentumisen kannalta oleellista on samaistuminen ammattiryhmän normeihin ja etiikkaan sekä ammatillisen kehittymisen ideaali. Se, että kokee kuuluvansa edustamaansa ammattiryhmään, on välttämätöntä, sillä ammatti-identiteetti kehittyy ryhmään koetun samaistumisen kautta, joka käynnistää ammattiryhmään sosiaalistumisen. (Jokinen 2002, 94; Stenström 1993, 38.) Ammatti-identiteetti prosessina kuitenkin käynnistyy jo ammatinvalinnasta ja jatkuu myöhemmin koulutuksessa ammatillisen sosialisoinnin kautta. Varsinaisesti ammatti-identiteetin kehittyminen käynnistyy voimakkaasti silloin, kun työelämään siirtyminen mahdollistaa omanlaisen ammatillisen roolin löytymisen ja ammattiin samaistumisen. Nykyisin yhä useammalla ammatti-identiteetti

rakentuu useamman kerran, esimerkiksi työttömyyden tai uusien uravalintojen seurauksena. (Nummenmaa 1993, 48.)

3.2 Identiteetin rakentuminen prosessina

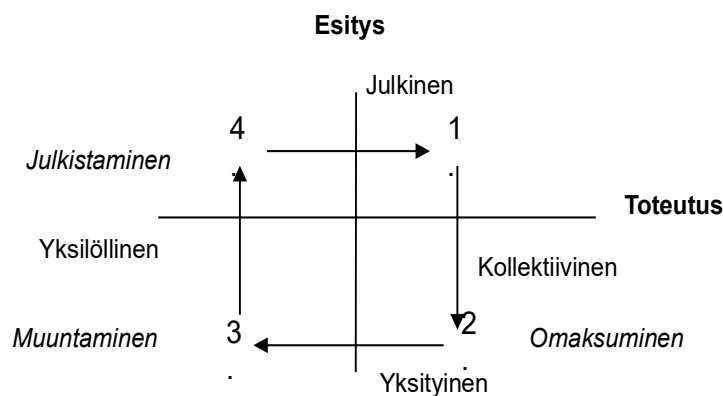
Identiteetin muodostuminen nähdään kirjallisuudessa usein kaksijakoisesti, painottaen joko persoonallisesti tai sosiaalisesti muotoutuvaa identiteettiprosessia. Myös eri identiteettiteoriat korostavat sosiaalista ja persoonallista aspektia eri tavoilla ja huomioivat niiden roolin identiteetin kehityksessä eriasteisina. (Eteläpelto 2006, 43; Tuulos 2001, 30.)

Ammatin luonteesta riippuen, asettuu sosiaalisen ja persoonallisen identiteetin merkitys ammatti-identiteetin muodostumisessa merkitykseltään erilaiseksi. Sosiaalisen identiteetin merkitys saattaa kuitenkin olla vähenemässä ammatti-identiteetin rakentumisessa, sillä epävakaiden työurien lisääntyessä ja työntekijöiden rakentaessa ammatti-identiteettiään lyhyissä pätkätyösuhteissa vaihtuvissa työyhteisöissä, persoonallisen identiteetin merkitys korostuu. Persoonallinen identiteetti korostaa ammatti-identiteetin kehityksessä yksilön omia mielenkiinnon kohteita ja vahvuuksia ja identiteetin muodostuksen sosiaalinen puoli jää vähemmälle. Toisaalta on huomattu, että erityisesti perinteisissä ammateissa myös identiteetin rakentumisen sosiaalisella ulottuvuudella on edelleen merkitystä, ja ammatti-identiteettiä rakennetaan edelleen sosiaalista aspektia painottaen. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 44.)

Rom Harré (1979) katsoo identiteetin muodostuvan prosessimaisesti sosialisointien tuloksena. Harré jakaa identiteetin persoonalliseen identiteettiin, jonka hän katsoo olevan yksilöllisyyden pohja sekä sosiaaliseen identiteettiin, joka puolestaan sisältää erilaiset roolit, joita yksilö yhteisössään käyttää. Rooleja eli yksilön sosiaalisia identiteettejä voi olla montakin erilaista samanaikaisesti ja ne aktivoituvat eri toimintaympäristöissä. Harrén näkemyksen mukaan identiteetti muodostuu sosiaalisessa kanssakäymisessä vuorovaikutuksen tuloksena, jolloin identiteetin persoonallinen ja sosiaalinen puoli ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa ja kietoutuvat yhtenäiseksi identiteetiksi. (Tuulos 2001, 30–31.) Rom Harré siis pohjaa näkemyksensä identiteetin kehityksestä minuuden rakentamiseen sosiaalisesti ja hän katsookin yksilön identiteetin muodostuvan yhteisöllisyyden ja sosiaalisen aspektin tuloksena (Harré 1983, 44). Persoonallisella identiteetillä on kuitenkin myös oma merkityksensä identiteettiprosessiin, vaikka sosiaalinen aspekti Harrén teoriassa korostuu (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 36).

Harré kuvaa persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin muodostumista luomansa *psykologinen avaruus* –mallin kautta, jonka avulla hän hahmottaa sosiaalisen ja persoonallisen identiteetin muodostumista ja niiden suhdetta toisiinsa identiteettiprosessissa (Harré 1983, 44).

Harré muodostaa nelikenttensä avulla yksityiset ja julkiset sekä yhteisölliset ja kollektiiviset ulottuvuudet. Halutessaan tuoda esille omaa ajatusmaailmaansa ja asettamia tavoitteita eli omaa identiteettiään, liikutaan yksityisen ja julkisen ulottuvuuden osissa. Julkisessa esitystavassa yksilö tuo kanssaoilijoilleen julki omia ajatuksiaan, kun taas yksityisessä esitystavassa yksilö pitää ajatukset itsellään eikä jaa niitä julkisesti muille. Kollektiivisella ja yksilöllisellä ulottuvuudella Harré viittaa siihen toteutustapaan, jolla yksilö rakentaa identiteettiään. Kollektiivisessa toteutustavassa toiminnan toteuttaminen on yhteisöllistä ja yksilöllisessä toteutuksessa toimintatapa on itsestä lähtöistä ja yksilö itse oman toimintansa toteuttaja ja ylläpitäjä. (Harré 1983, 42; Tuulos 2001, 33.) Nelikenttämallin mukaan yksilö rakentaa identiteettiään neljän ulottuvuuden varassa, joista hänellä on mahdollisuus valita itsensä kannalta soveltuvin tapa toteuttaa itseään. Näistä ulottuvuuksista muodostuu myös identiteetin persoonallinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Yksityis-yksilöllisellä alueella muodostetaan persoonallista identiteettiä ja julkis-kollektiivisellä alueella sosiaalista identiteettiä. (Tuulos 2001, 33.)

Kuvio 1. Psykologinen avaruus. (Harré 1983, 258; suomennos Ylijoki 1998, 135)

Identiteetin muodostuminen tapahtuu Harrén mukaan psykologisessa avaruudessa tapahtuvien siirtymien kautta (Harré 1983, 257). Ammatti-identiteetti alkaa kehittyä psykologisen avaruuden kollektiivisessa osassa, mutta jatkaa kehitystään myöhemmin myös yksilöllisessä osassa. Kollektiivisessä osassa yksilö luo ammatti-identiteettiään jo opintojen aikana ja sen jälkeen niissä

yhteisöissä, joihin työelämässä kiinnittyy. (Mt, 258.) Ammatti-identiteetin kehityksessä yhdistyykin kaksi erillistä prosessia: sosiaalinen prosessi, jossa urakehityksensä alussa oleva yksilö kaipaa yhteisöltään tukea tekemilleen valinnoille sekä persoonallinen prosessi, jossa ammatti-identiteettiään rakentava yksilö tekee itselleen sopivia valintoja yhteisöltä saadun tuen valossa (Tuulos 2001, 35). Oili-Helena Ylijoki (1998, 133–137) tarkastelee omassa tutkimuksessaan opiskelijoiden sosiaalistumista akateemiseen kulttuuriin. Tutkimuksensa teoreettiset lähtökohdat Ylijoki pohjaa Harrén ajatteluun, mutta sen lisäksi hän kuvaa tutkimuksessaan tarkemmin psykologisen avaruuden eri osia ja psykologisen avaruuden siirtymiin liittyviä piirteitä.

Psykologisessa avaruudessa tapahtuva ammatti-identiteetin kehitykseen liittyvä ensimmäinen siirtymä on siirtyminen julkis-kollektiivisesta osasta kollektiivis-yksityiseen osaan, jota Harré kutsuu omaksumiseksi. Tietyn ryhmäjäsenyyden saavuttaakseen yksilön täytyy omaksua tämän ryhmän kulttuuri ja siihen liittyvät perusjäsenyydet, jotta voi saada kokemuksen ryhmään kuulumisesta. (Harré 1983, 256.) Ammatti-identiteetin kehitysprosessissa tämä näyttäytyy työyhteisön arvojen sisäistämisenä ja kiinnittymisenä työyhteisöön ja työtovereihin (Ylijoki 1998, 134).

Seuraavassa siirtymässä on kyse siirtymisestä kollektiivis-yksityiseltä alueelta yksityis-yksilölliseen osaan, jolloin on Harrén mukaan kyseessä identiteetin muokkaaminen. Se kuvaa ihmisten yksilöllisyyttä ja sitä, miten jokaisen yksilön elämä on omanlaisensa, ja miten ihmisen ainutlaatuisuus mahdollistaa uuden luomisen ja asioiden yhdistelyn omalla tavallaan. Kyseessä on kulttuurisen perimän transformointi. (Harré 1983, 256.) Ammatillisesti muokkaaminen ilmenee esimerkiksi kehittämällä työhön uusia käytäntöjä ja soveltamalla oppimaansa omaan työhönsä (Ylijoki 1998, 136).

Julkistamisvaiheessa on kyseessä siirtyminen yksityis-yksilöllisestä osasta yksilöllis-julkiseen osaan, jossa tapahtuu omien keksintöjen ja tehtyjen itselle hyväksi todettujen muokkausten julkistaminen myös toisille ihmisille (Harré 1983, 256). Työyhteisön tuorein jäsen tuo mukanaan uusia näkökulmia ja saattaa huomata työyhteisössä olevia ongelmia ja työkuultuuriin liittyviä epäkohtia paremmin kuin pitkään työyhteisössä olleet, sillä tuoreena jäsenenä sosiaalistuminen yhteisöllisille malleille ei ole vielä käynnistynyt (Niemi 2001, 19). Ylijoki kuvaa, että julkistamisessa voi olla kyse esimerkiksi muokkaamisvaiheessa käyttöön otettujen innovaatioiden julkistamisesta työyhteisön muille jäsenille (Ylijoki 1998, 136). Kaikkia uusien toimintatapojen tuominen työyhteisöön ei kuitenkaan miellytä ja siksi se saattaa olla haitallista yksilöllistä identiteetin kehitystä ajatellen. Julkistamiseen liittykin aina riski siitä, että työyhteisössä uusia ajatuksia ei otetakaan positiivisesta näkökulmasta vastaan. Työyhteisöllä on päätösvalta siinä, hyväksyykö se uudet ajatukset ja uuden työntekijän osaksi

yhteisöä vai jääkö uusi jäsen ulkopuoliseksi ja hänen ajatuksensa huomiotta. Julkistamiseen liittykin identiteetin rakentamisen kannalta riski syrjäytetyksi tulemisesta. (Harré 1983, 257.)

Konventionalisointivaiheessa siirrytään takaisin julkis-kolektiiviseen osaan, jolloin osa julkistamisvaiheen innovaatioista tulee hyväksytyiksi työyhteisössä ja muuntuvat työyhteisön voimavaroiksi (Harré 1983, 257). Ylijoki puhuu tässä yhteydessä innovaatioiden hyväksynnästä ja muuntumisesta kulttuuriseksi perimäksi. Konventionaalistumivaiheeseen pääseminen ei välttämättä onnistu nopeasti, vaan se saattaa viedä aikaa, sillä innovaatioiden syntyminen ja niiden saattaminen työyhteisön yhteisiksi käytännöiksi vaatii toisilta saadun hyväksynnän ja tuen sekä halun muuttaa toimintakäytäntöjä ja toimia uusien ideoiden mukaisesti. Kyseessä onkin asteittainen prosessi, joka etenee hiljalleen, sillä käytännön muuntuminen kulttuuriseksi perimäksi vie aikaa. (Ylijoki 1998, 136.) Tuulos katsoo Harrén ammatti-identiteettiteorian tarkoittavan ammattiin liittyvien arvojen, toimintamallien ja uskomusten omaksumista ja niiden muokkaamista sopiviksi itselleen (Tuulos 2001, 35).

3.3 Sosiaalityö ja identiteetti tutkimusten kuvaamana

Satu Vaininen (2011, 55) kirjoittaa väitöskirjassaan sosiaalityön kenttien viime vuosikymmeninä monimuotoistuneen, millä on merkitystä myös ammatti-identiteetin muotoutumiseen. Modernissa yhteiskunnassa sosiaalityöntekijän työ oli monessa mielessä selkeämpää kuin kunnallista sosiaalityötä toteutettiin pääasiassa sosiaalitoimistoissa, jossa keskiössä oli lainsäädännön noudattaminen tasapuolisesti kaikkien kansalaisten kesken. Sosiaalityötä tehdään kuitenkin monenlaisissa organisaatioissa ja monenlaisista intresseistä käsin. Kunnallista sosiaalityötä toteuttavien tahojen toimintatavat ja organisaatiot ovatkin monimuotoistuneet.

Myös sosiaalityön identiteetin voikin katsoa olevan monimuotoinen. Payneen (2006) on viitattu paljon käsiteltäessä sosiaalityön identiteettipohjaa, sillä hän on käsitellyt sosiaalityöntekijöiden identiteettiä kolmen erilaisen tradition pohjalta. Payne puhuu rakenteellisesta sosiaalityöstä, jolla hän viittaa sosiaalisen muutoksen pyrkimykseen yhteiskunnallisella tasolla. Terapeuttinen ote taas keskittyy yksilön sosiaalisen muutoksen saamiseen ja persoonallisuuden muokkaamiseen. Sosiaalisen järjestyksen ylläpitäjänä sosiaalityöntekijä taas pyrkii viranomaisasemastaan käsin auttamaan yksilöiden sosiaalistamisessa yhteiskuntaan. Yhteistä kaikille näkökulmille on Paynen mukaan tavoite saada aikaan sosiaalista muutosta, vaikka lähtökohdat eri näkökulmissa ovatkin erilaiset. Sosiaalityön keskiössä on asiakkaiden voimaannuttaminen, mutta samalla yhteiskunta on

asettanut sosiaalityölle tehtävän liittyen asiakkaiden kontrollointiin ja järjestyksen säilyttämiseen. Moninaiset sosiaalityön traditiot ovat johtaneet siihen, että sosiaalityölle on pyritty löytämään yhtenäisempää näkökulmaa sosiaalityön syvimmästä olemuksesta. Erilaisten työyhteisöjen näkökulmien painotuserojen vuoksi sosiaalityön identiteetti on osin hajanainen ja sitä on pyritty yhtenäistämään. (Payne 2006, 28, 48-52.) Sosiaalityöntekijän arjessa eri näkökulmat painottuvat sen mukaan millaisessa työympäristössä sosiaalityöntekijänä toimii. Ammatti-identiteetti muokkautuu osittain omasta persoonasta käsin, osittain työpaikan vuorovaikutussuhteista käsin, johon vaikuttavat työpaikan ammattikunnat ja työssä korostuvat arvot sekä tiedot ja taidot. (Payne 2006, 51, 80, 157.) Sosiaalityön identiteetin hajaannuksen vuoksi sosiaalityön opiskelijalla saattaa olla hankaluutta muodostaa selkeä kuva siitä, mikä on oleellista omaa ammatillista identiteettiä rakentaessa. Identiteettiin liittyvät tulkinnat saattavat vaihdella opintojen aikaisen painotuksen mukaan ja omaa identiteettiä rakennetaan pohtien erilaisten traditioiden merkitystä omalle sosiaalityöntekijyydelle. Kokemusten kerääntyminen erilaisista työyhteisöistä ja niiden traditioista auttavat selkiinnyttämään kuvaa siitä, mitä sosiaalityö kokonaisuutena on ja mikä on se lähtökohta, josta käsin haluaa oma-ammatti-identiteettiään tarkastella.

Myös professioilla on vaikutusta ammatti-identiteetin kehittymiseen, sillä kehittyäkseen ammatti-identiteetti edellyttää saman ammattiryhmän jäseniltä, että he jakavat ammatilliset kokemukset ja tunteen yhteisestä ammatillisesta kiinnostuksen kohteesta. Sen avulla oman ammattiryhmän edustajiin on mahdollista saada ammatillinen yhteys. (Freidson 1994, 70-71, 90.) Sosiaalityön kohdalla keskeisenä kysymyksenä on se, kokevatko sosiaalityöntekijät samaistuvansa enemmän työpaikkaansa vai omaan ammattikuntaansa organisaatiossa. Toisaalta kysymyksenä on myös se, työskenteleekö sosiaalityöntekijä asiakastyössä yksilöiden kanssa vai onko tarkoitus vaikuttaa sosiaalityön asemasta käsin yhteiskunnallisiin asioihin laajemmin. Sosiaalityö professiona vaikuttaa myös sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetikäsitykseen, sillä määrittelyä kaivataan eritoten siihen, mikä katsotaan sosiaalityön profession tietopohjaksi ja miten laaja-alaiseksi määritelmä on syytä muodostaa. (Leighninger 1987, 151-152, 169, 211-212.)

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kannalta kysymys työpaikkaan tai ammattiryhmään samaistumisesta ei ole merkityksetön. Sosiaalityöntekijät työskentelevät paljon moniammatillisissa työryhmissä, joissa sosiaalityön edustus asiakkaan näkökulmaan saattaa olla yhden sosiaalityöntekijän varassa. Se miten sosiaalityöntekijä silloin kokee asemansa ja roolinsa työyhteisössä vaikuttaa suoraan myös asiakkaan kokemukseen sosiaalityön tehtävistä. Sosiaalityön tietopohjan laajuudella on puolestaan varmasti merkitystä siinä, millaiseksi asema

moniammatillisessa työskentelyssä muodostuu, sillä sosiaalityöntekijän tietopohjan laajuudella on merkitystä myös työnjakoon työyhteisössä. Se, onko sosiaalityöntekijän roolina olla vaikuttamassa yhteiskunnallisiin asioihin vai työskenteleekö hän yksilöitä tukeakseen, määrittää sosiaalityöntekijän käsitystä itsestään työnsä edustajana ja vaikuttaa luodun kuvan kautta myös ammatti-identiteetin muodostamiseen.

Toisaalta voi miettiä sitä, mistä sosiaalityöntekijän ammatillinen asiantuntijuus koostuu ja mikä on sen rooli ammatti-identiteetin muodostumisessa. Sarvimäki & Siltaniemi (2007, 68) toteavat sosiaalityön ammatillisen asiantuntemuksen, kuten työhön liittyvän tiedon ja sen hallinnan olevan sosiaalityön sisällöllisen aineksen lisäksi henkilökohtaista asiantuntijuutta, jossa painottuvat itsensä kehittäminen ja reflektointitaidot. Työelämässä molemmat asiantuntijuuden osat ovat vuorovaikutuksessa keskenään, sillä sosiaalityössä tarvitaan monipuolista osaamista ja kykyä arvioida omaa työskentelyään ja kehittyä ammattilaisena sitä kautta. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 68.) Pelkästään työstä nousevilla rooleilla ei olekaan vaikutusta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehitykseen, vaan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti rakentuu myös sen varassa, millaiseksi hänen käsityksensä omasta ammatillisuudestaan muotoutuu ja millainen on hänen kykynsä arvioida omaa työskentelyään ja kehittää itseään ammatissaan.

Koulutus ammatti-identiteetin rakentajana

Opiskelu-aika on merkittävä prosessi ammattiin sosiaalistumisen kannalta ja vaikuttaa osaltaan myös ammatti-identiteetin kehittymiseen (Antikainen 2001, 91–92). Ammatti-identiteetti alkaa kuitenkin muodostua jo ennen varsinaista opintojen aloitusta, sillä jo ammatinvalintaprosessi voidaan nähdä osana ammatti-identiteettiprosessin käynnistymistä. Ammatti-identiteetin käynnistyminen vaatii taustalle laukaisevan tekijän, jonkin innoittajan eli mielenkiinnon ammattia kohtaan, joka saa yksilön tähtäämään tietylle alalle. Opiskelija onkin tehnyt päätöksellään tietylle alalle hakeutumisesta jo tietynlaisen valinnan ammatti-identiteetin kehittymisen pohjaksi. (Heusala 2004, 31.) Myös opintojen aikaisilla valinnoilla on merkitystä identiteettiprosessissa. Identiteetin muodostamisessa tärkeässä roolissa on uteliaisuus, avoimuus erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja identiteettiin liittyviä pohdintoja kohtaan. Vertaisten kanssa käydyillä keskusteluilla, toisilta opiskelijoilta oppimalla ja ylipäätään oman ammattialan opiskelijoiden sosiaalisilla roolimalleilla on myös merkityksensä opiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisessa. (Kuovo, Lairio & Puukari 2009, 445.)

Työharjoittelulla on keskeinen osa ammatillisen kasvun prosessissa ja ammattiin oppimisessa ja kehittymisessä. Sen kautta opiskelija kasvaa kohti ammatillista asiantuntijuutta, joka hankitaan muodollisen koulutuksen kautta, mutta joka kehittyy työtehtävien välityksellä koko työuran ajan. Toisaalta työssä opitut asiat ovat nimenomaan koulutukseen liittyvän asiantuntijuuden tukemiseen liittyvää ainesta. (Laakkonen 2004, 54.) Voikin ajatella molempien, sekä muodolliseen koulutukseen liittyvän aineksen, että työelämän taitojen hyötyvän toisistaan ja täydentävän omalta osaltaan ammatillista osaamista. Siksi onkin tärkeää, että yksilö pääsee työelämään, jossa ammatti-identiteetti pääsee kehittymään. Koulutuksen kautta muodostetaan pohja ammatti-identiteetin rakentumiselle, mutta vasta työelämässä toimiminen mahdollistaa oman ammatillisen toiminnan arvioinnin ja palautteen saamisen työtovereilta ja asiakkailta. Palautteen saaminen joko kasvattaa tai heikentää koulutuksen kautta hankitun ammatti-identiteetin kehitystä. (Elovainio & Rintala 1997, 89.) Työelämän toimintoihin tutustuminen vahvistaa ammatti-identiteettiä ja mahdollistaa työhön liittyviin verkostoihin tutustumisen jo opintojen aikana, jolloin työllistymistä helpottavia ammattikontakteja on jo valmiiksi luotuina työelämään siirryttäessä (Kuovo, Lairio & Puukari 2009, 445).

Sosiaalityössä on panostettu opiskelijoiden ammatti-identiteetin kehitykseen jo opintojen aikana. Sosiaalityön saatua pääainestatuksen, on koulutukseen kehittynyt oma identiteetti, joka vaikuttaa myös sosiaalityön opiskelijoiden omaan ammatti-identiteettiprosessiin myönteisesti. Sosiaalityön opinnoissa ammatti-identiteetin kehityksen liittyvät pohdinnat ovat erityisesti pinnalla harjoittelujakojen aikana, mutta ammatti-identiteetti-teemaa pyritään pitämään esillä opintojen alusta alkaen. Työelämän edustajien kanssa pyritään tekemään tiivistä yhteistyötä, jotta opiskelijoilla olisi jo opintojen aikana mahdollisuus kohdata sosiaalityöntekijöitä työyhteisöissä ja sen avulla muodostaa näkemystä sosiaalityöntekijän työnkuvasta ja sosiaalityön toimintakentästä. (Aaltonen, Anoschkin, Jäppinen, Kotiranta, Wrede & Hiltunen 2008, 18.) Klinikkaopetusjaksojen ja henkilökohtaisten opintosuunnitelmien tuleminen osaksi opintoja katsotaan tukevan ammatti-identiteetin rakentumista ja sitouttavan sosiaalityöntekijän ammattiin jo opintojen aikana (Aaltonen ym. 2008, 18). Sosiaalityö on käytännönläheinen tieteenala ja siksi opintojen aikaisilla harjoitteluilla ja työelämäkokemuksilla on erityinen painoarvo opiskelussa. Mahdollisuus tutustua tulevaan työkenttään luo jo opintojen aikana mahdollisuuden alkaa peilata omia työstä saatuja kokemuksia opinnoissa läpikäytävään ainekseen. Ammatti-identiteettiä on helpompi alkaa rakentaa käytännössä saatujen kokemusten varassa ja niiden pohdintojen kautta, mitä kokemukset työkentällä ovat nostattaneet.

Opiskeluajan alun epävarmuuden jälkeen opiskelija alkaa hiljalleen löytää oman tapansa työskennellä ja toteuttaa ammittaan sekä sisäistää ammattiin liittyvät eettiset arvot ammatti-identiteettinsä liittyviksi. Opiskelun tarkoituksena onkin osaltaan varmistaa, että opintojen päättyessä opiskelijan ammatti-identiteetti on kehittynyt niin paljon, että hän pystyy luottamaan omaan ammatillisuuteensa ja selviytymiseensä ammattilaisena. (Antikainen 2001, 91–92.)

Sosiaalityöntekijän identiteettiä sivuavia tutkimuksia

Väitöskirjoista merkittävimmät oman tutkimukseni kannalta ovat Tiia Tammin tutkimus virolaisten sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetistä, Mariikka Almiolan tutkimus opettajien ammatti-identiteetin rakentumisesta muutostilanteissa, Karen Finnertyn tutkimus irlantilaisten sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetistä sekä Deanne Clouderin tutkimus ammatillisesta kasvusta sosiaalisesta näkökulmasta käsin.

Mariikka Almiola (2008) on kasvatustieteen alaan kuuluvassa väitöskirjassaan käsitellyt opettajien työuran muutoksien suhdetta ammatillisen identiteetin rakentumiseen, tilanteissa jossa perinteinen opettajan työ vaihtuu asiantuntijatehtäviin tai kokonaan uuteen työuraan. Oman tutkimukseni kannalta Almiolan saamat tulokset uuteen työhön muodostuvan ammatti-identiteetin omaksumista ja vanhasta opettajuuteen pohjautuvasta ammatti-identiteetistä irrottautumista ovat merkityksellisiä. Almiolan tutkimuksen mukaan ammatti-identiteetistä irtautuminen käynnistyy oman uran uudelleenarvioinnin ja urasta etäännyksen kautta. Uudelleenpohdinnat johtavat irrottautumiseen ja lopulta uuden uran aloittamiseen ja uuden ammatti-identiteetin rakentamiseen. Näiden tarkastelujen kautta on helpompi alkaa muodostaa uutta ammatti-identiteettiä uuteen työhön. Tutkimusaineisto koostuu sekä elämäkerrallisista kirjoitelmista että 12:sta teemahaastattelusta. Tutkimus on lähestymistavaltaan eksistentiaalis-fenomenologinen.

Kansainvälisistä tutkimuksista Karen Christine Finnertyn (2012) käsittelee väitöskirjassaan irlantilaisten sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä. Tutkimus on toteutettu fenomenologis-hermeneuttisella tutkimusotteella puolistrukturoiduin haastatteluin ja teema-analyysiä hyödyntäen. Sosiaalityöntekijän ammatti sai profession aseman Irlannissa vuonna 2005 ja Finnerty on tutkimuksessaan analysoinut sosiaalityöntekijöiden identiteetin muodostumista ja uuden profession aseman vaikutusta sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiin. Tutkimuksen mukaan profession asemalla on ollut vaikutusta ammatti-identiteetin voimistumiseen, mikä näkyy esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden minäkuvan muutoksessa. Finnertyn mukaan myös kokemuksilla ennen

sosiaalityöntekijän uralle hakeutumista, työpaikalta saaduilla kokemuksilla ja esikuvilla työkentällä sekä opiskeluaikaisilla kokemuksilla on vaikutusta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumiseen.

Tiia Tamm (2010) käsittelee väitöskirjassaan virolaisten sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden ammatti-identiteetin kehitystä ja ammatillisen kasvun mahdollisuuksia. Tutkimusaineisto koostuu kymmenestä haastattelusta ja 122:sta survey-kyselylomakkeesta. Tulosten mukaan sosiaalityöntekijän minäkuvaan kuuluvat tekijät empaattisuus, innovatiivisuus, päämäärätietoisuus ja itseluottamus, muokkaavat osaltaan myös sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumista. Sosiaalityöntekijän ammatillinen minäkuva koostuu työhön sitoutumisesta, ammatillisesta kasvusta, riskinottokyvystä ja yhteistyökyvystä. Sosiaalityöntekijät tuntevat myös yhteenkuuluvuutta työyhteisönsä jäseniin. Nämä persoonalliseen -ja ammatilliseen minäkuvaan kuuluvat tekijät yhdessä muodostavat ytimen sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehittymiselle.

Deanne Lynn Clouderin (2001) väitöskirja käsittelee ammatillaiseksi kasvamista ja identiteetin rakentamista sosiaalisesta näkökulmasta käsin. Clouderin tutkimuksen mukaan ammatillaiseksi kasvamisen on sosiaalisen konstruoinnin tulos. Prosessiin liittyy toisten tekemät ulkoiset määritykset, jotka vaikuttavat yksilön omaan käsitykseen ammatillisuudestaan. Ammatillaiseksi kasvamiseen tarvitaan toisten tukea määritelläkseen itseään ammatillisena ja muokatakseen kuvaa omasta ammatillisuudesta. Tutkimus on toteutettu etnografisesti, syvähaastatteluin, osallistuvan tarkkailun ja dokumenttien analysoinnin kautta.

Krista Ryödi (2013) on laadullisessa pro gradu -tutkielmassaan kuvannut sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia ammatti-identiteetistä ja ammatillisesta asiantuntijuudesta. Lisäksi hän on tarkastellut yliopistokoulutuksen merkitystä sosiaalityöntekijän ammatilliselle asiantuntijuudelle ja ammatti-identiteetille. Tutkimusaineisto koostuu kuuden sosiaalityöntekijän teemahaastatteluista. Analyysimetodiksi on valittu kategoria-analyysi, jonka avulla Ryödi on analysoinut sosiaalityöntekijöiden muodostamia kategorioita omasta ammatillisesta asiantuntijuudestaan ja ammatti-identiteetistään. Analyysin lähtökohta on muodostunut metaforien, kategorioiden, kategoriapiirteiden, kategoriaparien sekä puheen, sanojen ja vuorovaikutuksen ympärille. Ryödin saamien tulosten mukaan yliopistokoulutus ja työkokemus jalostavat sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä ja kehittävät ammatillista asiantuntijuutta. Lisäksi tieteellinen tieto ja korkeakoulututkimus mahdollistavat hyvän ammatillisuuden toteuttamisen käytännön työtehtäviin. Ammatti-identiteetit puolestaan pohjautuvat humaaneille arvoille, eettisyydelle ja vahvalle

moraalitajulle. Ryödin saamat tulokset sosiaalityöntekijöiden identiteettiä yhdistävistä tekijöistä on samansuuntainen Tammin saamien tulosten kanssa. Sosiaalityöntekijöiden identiteettiä yhdistää vahva itseluottamus ja päämäärätietoisuus sekä yhteistyökyky, joustavuus, innovatiivisuus ja avoimuus uusia asioita kohtaan.

Pauliina Hytönen (2012) käsittelee pro gradu -tutkielmassaan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumista ja moniammatillisen yhteistyön vaikutuksia sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin. Hän on haastatellut tutkielmaansa kahdeksaa sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät moniammatillisessa työyhteisössä. Aineisto on analysoitu grounded theory -analyysillä. Tutkielman keskeiset tulokset liittyvät ammatti-identiteetin muodostumiseen yksilön menneisyyden, arvomaailman sekä ammatillisen kehittymisen ja työhön liittyvien tunteiden kokonaisuudesta. Myös organisaatio, jossa sosiaalityöntekijä työskentelee muokkaa yksilön ammatti-identiteettiä, mutta myös moniammatillista yhteistyötä ja organisaation toimintatapoja ja kulttuuria. Sosiaalityöntekijän kokemuksella itsenäisyydestään organisaatiossa on puolestaan vaikutusta siihen, kokeeko hän itsensä enemmän organisaation sosiaalityön edustajaksi vai yleensä sosiaalityöntekijäksi. Sosiaalityöntekijän identiteetti rakentuukin siis omaan ammattikuntaan tai työpaikan organisaation päin.

4 TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET RATKAISUT

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoituksena on kuvata sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessia opintojen aikana ja uuden työuran alussa tilanteessa, jossa henkilöllä on taustallaan aiempi koulutus ja ammatti. Tarkoituksena on selvittää, millainen on sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumisprosessi, kun taustalla on jo aiempaan ammattiin liittyvä ammatti-identiteetti.

Tutkimuksen toisena tarkoituksena on hakea vastausta siihen, miten aiempaan ammattiin muodostunut identiteetti vaikuttaa sosiaalityöntekijän identiteetin rakentumiseen ja uudessa sosiaalityöntekijän ammatissa toimimiseen. Tutkimuksessa vastataan seuraaviin asetettuihin tutkimuskysymyksiin:

- Millainen on sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessi tilanteessa, jossa taustalla on aiempi koulutus ja työura?
- Ammatillisen taustan ja sosiaalityön opintojen merkitys sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumiseen?

4.2 Fokusryhmähaastattelu aineiston keruumenetelmänä

Fokusryhmähaastattelu on laadullinen tutkimusmenetelmä, joka mahdollistaa tiedon keräämisen samanaikaisesti usealta ihmiseltä keskusteleavassa ryhmässä. Menetelmästä käytetään myös nimitystä ryhmähaastattelu tai ryhmäkeskustelu, mutta esimerkiksi Hirsjärvi ja Hurme (2001, 62) ovat kritisoineet termejä siitä, että ne eivät eroa tarpeeksi ryhmätyön menetelmistä, ja ovat ehdottaneet fokusryhmähaastattelun ohien käytettäväksi täsmäryhmähaastattelu-termiä. Yhteiskuntatieteissä fokusryhmähaastatteluita on käytetty 1900-luvun alusta lähtien, mutta laajemmin se on ollut käytössä 1980-luvulta arviointitutkimuksissa ja laadullisen tutkimuksen käytännöissä (Morgan 1997, 4–5).

Fokusryhmähaastattelu on erilainen muihin laadullisiin tutkimusmenetelmiin verrattuna, sillä se mahdollistaa monenlaisien näkökulmien saamisen tutkittavasta ilmiöstä. Sen avulla on myös

mahdollista saada aidosti tutkimuskohteen näkökulma mukaan keskusteluun, sillä fokusryhmähaastattelussa painopiste on haastateltavien omalla keskustelulla, ei niinkään tutkijan ohjaamalla kysymyksillä. (Hennink 2007, 4-5.) Fokusryhmähaastattelussa on kyse pienen ryhmän haastattelusta. Morganin (1988, 43) mukaan ihannekoko haastateltavalle ryhmälle on 6-10 henkilöä. Ryhmähaastattelun kesto on puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. (Morgan 1988, 42-43.) Fokusryhmähaastatteluun osallistuva joukko on yleensä melko homogeeninen, sillä ryhmä valitaan usein jonkun tietyn yhdistävän tekijän osalta, esimerkiksi ammattitaustan tai sosiaalisen aseman suhteen (Mäntyranta & Kaila 2008, 1509). Tarkoituksena ei kuitenkaan ole saada ryhmän kesken samanlaisia ajatuksia, sillä se kaventaisi tutkittavasta kohteesta saatavaa tietoa. Tärkeää olisi myös saada muodostettua sellainen ryhmä, että keskustelu tuntuu luontevalta, eikä aiheuta vaivaantumista. (Morgan 1988, 46.)

Fokusryhmähaastattelussa haastattelijan tehtävänä on ohjata keskustelua ja huolehtia siitä, että keskustelu pysyy yllä. Hän myös huolehtii siitä, että jokaisella osallistujalla on mahdollisuus päästä sanomaan omat mielipiteensä ja kokemuksensa. (Mäntyranta ja Kaila 2008, 1507; Wilkinson 2004, 177–178.) Haastattelijan rooliin ei kuulu itse osallistua mukaan keskusteluun, vaan keskustelun hoitavat haastatteluun osallistuvat henkilöt. Fokusryhmähaastattelijalla onkin erilainen rooli kuin yksilöhaastattelun tekijällä, sillä fokusryhmähaastattelussa keskeisellä sijalla on hyvän ilmapiirin luominen haastattelutilanteeseen sekä keskustelun ohjaaminen monipuoliseksi ja aktiiviseksi tutkimusongelman kysymyksiä kohti. (Valtonen 2009, 223.) Haastateltavia ohjeistetaan keskustelemaan pohdiskellen haastattelijan asettamista aiheista tai kysymyksistä. Tavoitteena on kerätä monipuolista aineistoa, jonka keruun aikana haastateltavilla on mahdollisuus reflektoida ajatuksiaan ja peilata niitä muiden kokemuksiin. Fokusryhmähaastattelun eduksi voidaankin katsoa monipuolisten näkökulmien saaminen, vaikka tavoitteena ei olekaan toisistaan poikkeavien mielipiteiden kerääminen. Tietoa on myös mahdollista kerätä samanaikaisesti useammalta ihmiseltä yhden henkilön sijaan. Toisaalta fokusryhmähaastattelua on kritisoitu siitä, että ryhmätilanteessa ihmiset saattavat antaa vääristelyjä vastauksia aiheeseen, erityisesti silloin, jos aihe on hyvin henkilökohtainen. (Patton 1990, 335.)

Eskolan ja Suorannan (1998, 66) mukaan tutkimusaineistosta ei voi nostaa yleistyksiä, vaan ne tehdään aineistosta tulkintojen kautta. Fokusryhmähaastattelussa on tärkeää huomioida, että ryhmän dialogilla on vaikutusta haastattelusta nousemiin kokemuksiin keskusteltavasta aiheesta ja haastattelutilanteen tuottama tieto on nimenomaan ryhmän tuottamaa tietoa, ei yksilöiden. Tämä

seikka on syytä huomioida jo aineistonkeruuvaiheessa, jolloin keskeiseksi nousee haastateltavien kokemusten samankaltaisuus ja heidän omaksumansa tieto tutkimusongelmaan liittyen.

4.3 Laadullinen sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Laadullisessa tutkimuksessa olennainen tekijä on se, ettei analyysia ja tulkintavaihetta pysty erottamaan täysin toisistaan, sillä jo analyysivaiheessa tutkija tulkitsee aineistoa, mikä vaikuttaa analyysin tekemiseen myöhemminkin (Eskola & Suoranta 1998,146). Tulkinta on aina tutkijasta kiinni ja tulkintaan liittyvä tulkintojen osuvuus ja rikas kieli tutkijalähtöistä. Aineiston tulkintaan ei voikaan antaa mitään yleispätevää ohjetta, jota seuraamalla tulkinta rikastuisi, mutta tulkintojen innoittajana ja teoreettisten lähtökohtien antajana toimii kuitenkin aina tutkimusaineisto. Tärkeää on teorian ja käytännön kohtaaminen analyysi- ja tulkintavaiheessa, sillä sen avulla aineisto saadaan toimimaan tutkijan ajatusten apuna. (Eskola & Suoranta 1998, 146–147). Johtopäätöksissä on aika keskittyä tutkittavien asioiden merkitysten antamiseen tutkittaville itselleen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115).

Tässä tutkimuksessa käytetään laadullista sisällönanalyysiä aineiston analysoimiseen. Sisällönanalyysia voidaan käyttää tutkimuksen metodina, mutta se voi olla myös tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Monet laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät on johdettu sisällönanalyysista, joten sitä voidaan pitää perusanalyysimenetelmänä. Kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan sisällön erittelystä, joka tarkoittaa samaa kuin sisällönanalyysi laadullisen tutkimuksen puolella. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Laadullisen aineiston analyysimuodot voi jakaa erilaisiin analysointitapoihin; aineistolähtöiseen analyysiin, teorialähtöiseen analyysiin ja teoriasidonnaiseen analyysiin. *Aineistolähtöisessä analyysissa* analyysiyksiköt tulevat suoraan aineistosta tutkimuskysymysten ja tutkimukselle asetetun tarkoituksen kautta. Keskeistä on, että analyysiyksiköitä ei kuitenkaan ole etukäteen päätetty, vaan ne nousevat aineiston keruun jälkeen. Aineistolähtöisessä analyysissa aikaisemmat havainnot eivät saa ohjata analyysin tekemistä, joten niillä ei ole katsota olevan suurta merkitystä. *Teorialähtöinen analyysi* puolestaan seuraa tiukasti jotakin aikaisempaa teoriaa ja on näin ollen aineistolähtöisen analyysin vastakohta. Teorialähtöinen analyysi on pääasiassa käytössä luonnontieteellisen alan tutkimuksissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97-99.)

Teoriasidonnaisuudella tarkoitetaan sitä, että analyysi kytkeytyy joiltakin osin käsiteltyyn teoriaan, mutta ei suoraan kuitenkaan pohjautu siihen. Analyysiyksiöt poimitaan *teoriasidonnaisessa analyysissa* aineistolähtöisen analyysin tapaan myös aineistosta, mutta kuitenkin aikaisempaa tietoa hyödyntäen. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään teoriasidonnaista analyysiä. Aikaisempaa tietoa ei kuitenkaan niinkään testata, vaan sitä hyödynnetään ajatuksia herättävänä tekijänä aineiston analysoinnissa. Voidaankin puhua abduktiivisesta päättelystä, sillä aikaisempi tieto ja aineistolähtöinen ote näkyvät molemmat analyysissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98-99.) Omassa tutkimuksessani teoriasidonnaisuus näyttäytyy Rom Harrén persoonallisen ja sosiaalisen identiteettiprojektien kautta, mutta myös muu aiemmin käsitelty sosiaalityöhön ja ammatti-identiteettiin liittyvä aines viitoittaa tutkimusta.

Ennen analyysin tekoa aineisto litteroidaan, jotta analyysin tekeminen on mahdollista (Metsämuuronen 2003, 196). Omassa tutkimuksessani kirjoitin haastattelun auki heti fokusryhmähaastattelun teytyäni, jotta haastattelu ja sen vivahteet olisivat vielä hyvin muistissani. Se auttoi myös syventämään tuoreeltaan sitä käsitystä aineistosta, joka fokusryhmähaastattelussa alkoi muodostua.

Aineiston analyysi etenee kolmivaiheisesti. Ensimmäisenä aineisto pelkistetään eli redusoidaan niin, että esimerkiksi litteroidusta tekstistä jätetään kaikki epäolennaiset asiat pois ja etsitään tutkimuksen kannalta oleelliset alkuperäisilmaukset. Tämä onnistuu parhaiten jakamalla aineisto pienempiin osiin ja supistamalla saatua tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111–112.) Omassa tutkimuksessani jätin aineistosta pois turhia täytesanoja ja näin sain pelkistettyä aineistoa ja tiivistettyä tekstiä. Tekstistä tuli helpommin luettavaa ja tutkimuksen kannalta oleellinen aines pääsi paremmin esille.

Aineiston ryhmittelyllä eli klusteroinnilla tarkoitetaan sitä, että alkuperäisilmauksista pyritään löytämään joko eroja tai samankaltaisuuksia tai molempia. Saman käsitteen alle kuuluvat ilmaukset ryhmitellään saman nimetyn luokan alle. Sen avulla luodaan tutkimuksen rakenteelle pohja ja löydetään jo alustavia ilmiötä kuvaavia tekijöitä. Käsitteellistämässä eli abstrahoinnissa taas ilmausten nimetyt luokat yhdistellään toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 112–114.) Omassa tutkimuksessani purin haastatteluaineistoa tekstiksi ja yritin saada tekstin ja haastateltujen ajatukset itselleni mahdollisimman tutuksi. Hiljalleen aloin nostaa aineistosta esiin tutkimuksen kannalta merkityksellisiä kohtia alleviivaamalla tekstiä sekä tekemällä muistiinpanoja tekstiin. Tällä tavalla hahmotin merkitykselliset kohdat tekstistä helposti ja löysin ne helpommin aineistosta. Lisäksi aloin yhdistellä samaa aihetta käsitteleviä tekstin osia teemojen alle, jolloin pystyin muodostamaan

selkeämmän kokonaisuuden aineistosta ja sain hiljalleen runkoa tutkimusteemojen ympärille. Tämän jälkeen tutkimuksen tuloksia oli helppo lähteä purkamaan eri teemojen alle.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuudesta puhuttaessa käytetään usein reliabiliuden ja validiteetin käsitteitä, mutta laadullisessa tutkimuksessa nämä käsitteet eivät toimi, sillä ne on rakennettu määrällisen tutkimuksen tarpeita varten ja metodologiset lähtökohdatkin ovat määrällisessä ja laadullisessa tutkimuksessa erilaiset (Eskola & Suoranta 1998, 211; Hirsjärvi & Hurme 2001, 185; Tuomi & Sarajärvi 2002, 133). Laadullisessa tutkimuksessa puhutaankin enemmän tutkimuksen uskottavuudesta, siirrettävyydestä ja vahvistuvuudesta. Erilaisista käsitteistä huolimatta luotettavuuden taustalla on aina ajatus siitä, kuinka tutkimuksessa esitetyt väitteet ovat perusteltavissa ja onko niillä totuus pohjaa. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Tutkimuksen luotettavuutta on laadullisessa tutkimuksessa vaikea arvioida, sillä käsitys ammatti-identiteetin muodostumisesta on minun käsitykseni siitä, mikä on vaikuttanut tutkimukseen osallistuneiden ammatti-identiteettiprosessiin. Olen tutkijana ne johtanut haastattelusta muodostuneiden pohdintojen tuloksena, mutta haastateltavien antaman tiedon lisäksi tuloksissa näyttäytyy myös oma käsitykseni ammatti-identiteetistä ilmiönä. Laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin tekijöitä, joiden avulla tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista arvioida.

Tynjälä (1991, 390) mainitsee laadulliseen tutkimukseen soveltuviksi luotettavuutta kuvaaviksi käsitteiksi vastaavuuden, tulosten siirrettävyyden, vahvistettavuuden ja tutkimustilanteen arvioinnin. Vastaavuus tarkoittaa sitä, miten tutkijan täytyy tutkimuksen avulla tuotettujen tutkittavien rekonstruktioiden kuvaavan alkuperäistä konstruktiota. Päästäkseen sisälle tutkimusaineistoonsa, on tutkijan esimerkiksi tutustuttava huolella tutkittaviin henkilöihin.

Omassa tutkimuksessani tutustuin haastateltujen työhistoriaan ja aikaisempiin koulutuksiin pyytäessäni haastateltavia täyttämään itsestään tietoja jo ennen fokusryhmähaastattelua ja pyrin siten huomioimaan tutkimuksen luotettavuutta vastaavuuden kannalta. Haastatelluista on mahdotonta saada kattava ja syvälinen kuvaus taustakysymysten kautta, mutta saadut tiedot antoivat mahdollisuuden muodostaa käsitystä kokonaistilanteesta ja sain sen kautta käsityksen haastatelluista yksilöinä. Haastateltavani ovat kuitenkin siinä mielessä eriarvoisessa asemassa, että tunsin toiset haastateltavat ennen haastatteluja paremmin kuin toiset. Osa haastateltavistani tuli haastatteluun

graduseminaarini kautta, jolloin heille itselläänkin oli haastattelutilanteessa parempi käsitys tutkimukseni aiheesta kuin niillä, jotka eivät ole osallistuneet samalle kurssille kanssani. Luonnollisesti tunsin itsekin graduseminariin osallistuneet haastateltavat peremmin ja tiesin heidän taustoistaan enemmän kuin toisesta osasta haastateltavia. Pysin kuitenkin esitietolomakkeelle tasoittamaan tilannetta niin, että minulla olisi kaikista lähtökohtaisesti samat tiedot, vaikka osan henkilöiden kohdalla tieto olisikin syvällisempää. Haastattelutilanteen alussa kerroin kaikille lyhyesti myös siitä, mitä ymmärrän ammatti-identiteetillä, jotta kaikilla olisi samanlainen lähtökohta käsitellä aihetta keskusteluissa. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden erilainen tietoisuus tutkittavaa aihetta kohtaan on saattanut vaikuttaa henkilöiden tapaan tuottaa tietoa haastattelutilanteessa, mutta en koe sillä tutkimuksen luotettavuuden kannalta olevan suurta merkitystä, sillä haastattelutilanteessa ryhmä muodosti yhteistä näkemystä aiheesta ja puheenvuorot rakentuivat toisten haastateltavien kokemusten jakamiseen tai oman tulkinnan antamiseen aiheesta. Lisäksi tutkimusaihe oli sellainen, johon jokaisella oli oman kokemuksensa kautta reflektoitavaa, joten aikaisempi tutkimukseeni liittyvä tieto ei täten ollut merkittävässä roolissa, eikä tuottanut vastausten kannalta oleellista tietoa, joka olisi ohjailnut haastateltavien näkemyksiä haastattelutilanteessa niin, että se olisi vaikuttanut tutkimuksen luotettavuuteen.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan tulosten siirrettävyydestä tulosten yleistettävyyden sijaan. Siirrettävyydellä tarkoitetaan tutkimuksesta saatujen tulosten soveltuvuutta toiseen kontekstiin tutkimusympäristöstä riippuen. Tutkijan tuleekin kuvailla tekemäänsä tutkimusta ja keräämäänsä aineistoa niin, että tutkimukseen tutustuvalla on mahdollista arvioida olisiko tuloksia mahdollista soveltaa toisessa ympäristössä. (Tynjälä 1991, 390.) Omassa tutkimuksessani siirrettävyydessä on otettava huomioon tutkimukseen osallistuneiden aikaisempi työhistoria ja elämäkokemukset. Tulokset eivät suinkaan koske kaikkia sosiaalityön aikuisopiskelijoita, sillä haastateltujen kokemukset työelämässä sekä ammattialan vaihtoa selittävät tekijät ovat yksilöllisiä. Lisäksi persoonallisuudella ja henkilökohtaisilla kokemuksilla on vaikutusta ammatti-identiteettiprosessiin. Siirrettävyyttä ajatellen täytyykin huomioida ihmisten persoonallisuus ja menneiden kokemusten vaikutus tähän hetkeen. Nämä eivät kuitenkaan ole este siirrettävyyteen, mutta ne on hyvä tiedostaa tutkimusta lukiessaan.

Tutkimustilanteen arvioinnilla Tynjälä tarkoittaa sitä, että tutkijan olisi otettava huomioon sekä ulkoiset tekijät, jotka saattavat aiheuttaa vaihtelua, että käsiteltävästä aiheesta ja tutkimuksesta itsestään johtuvat tekijät. Tynjälä arvioi, että tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa esimerkiksi se, että tutkija harjaantuu tutkimuksen teon aikana paremmaksi haastattelijaksi. (Tynjälä 1991, 391.)

Omassa tutkimuksessani haastattelu tehtiin fokusryhmähaastatteluna, jolloin kaikilla haastateltavilla oli samat ohjeet ja kysymykset haastattelun aikana. Siinä mielessä lähtötilanne haastatteluun oli tasavertainen, mutta kuten aiemmin mainitsin, oli haastateltavien saama käsitys tutkimukseni aiheesta eritasoinen.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuskysymykset ovat mukana koko tutkimusprosessin ajan. Tärkeää on hyväksyä se, että laadullinen tutkimus on tutkijan subjektiivinen kokemus ja tuoda se myös avoimesti esille. Siksi laadullisen tutkimusprosessin luotettavuutta on paras arvioimaan tutkija itse ja tutkimusprosessin eteneminen. Tutkimuksen objektiivisuuden takaamiseksi on tärkeää, että tutkija tiedostaa omat ennakkoluulonsa ja arvonsa ja tuo ne rehellisesti esille tutkimusraportissaan. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt tuomaan selkeästi esille tutkimusprosessini, jotta lukijan on mahdollista muodostaa käsitys tutkimuksen etenemisestä. Tutkimuksessani käytettäviä haastateltavien kertomuksia olen ottanut mukaan mahdollisimman paljon kuvaamaan omaa tulkintaani aineistosta. Haastateltujen anonymiteettiä olen kuitenkin pyrkinyt suojaamaan niin, että olen poistanut lainauksista kohtia, jotka voisivat johdattaa haastateltavan tunnistamiseen. Myös haastateltavien nimet on muutettu tunnistettavuuden minimoimiseksi. Aineistosta nostettujen esimerkkien perään on sulkeisiin merkattu luokat, joita käytin aineiston ryhmittelyssä. Näin lukijan on helpompi seurata tutkimuksen etenemistä ja tutkimuskysymysten vastausten muodostumista.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen on ammatti-identiteetin kehitysprosessi sosiaalityön aikuisopiskelijoilla, joilla on taustallaan aikaisempi koulutus ja työura. Tutkimuksessa etsitään vastausta myös siihen, millainen merkitys ammatillisella taustalla on sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumiseen. Tutkimuksen tulokset perustuvat fokusryhmähaastattelussa nousseiden teemojen ympärille. Fokusryhmä koostui kuudesta sosiaalityön opintojen loppuvaiheessa olevasta opiskelijasta, joista kaikille on kertynyt opintojen aikaista työkokemusta sosiaalityöstä. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikilla haastatelluilla on taustallaan aikaisempi yliopistotutkinto, yhdellä haastatelluista ammattikorkeakoulututkinto. Sosiaalityön opintoja edeltäneen työuran pituus vaihteli muutamasta vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen. Sosiaalityön työkokemusta haastatelluilla oli haastatteluhetkellä ehtinyt kertymään muutamista kuukausista muutamaan vuoteen. Tämän tutkimuksen kannalta oleellista oli, että haastateltavilla oli taustallaan aiempi koulutus, jotta on mahdollista tutkia sitä, miten uusi koulutus ja ammatinvaihto vaikuttavat ammatti-identiteetti rakentumiseen. Tästä syystä en haastateltavia etsiessäni lähtenyt arvottamaan aiemman työuran tai sosiaalityön työkokemuksen pituutta, vaan keskityin haastattelussa siihen, minkälaisia kokemuksia koulutusalan vaihto aikuisällä tuo ammatti-identiteetin rakentamiseen.

Lähden tarkastelemaan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehitysprosessia sosiaalityön opintoihin hakeutumisen kautta. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan ammatillisen taustan ja elämänhistorian merkitystä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentajina, jonka jälkeen käsittelen tarkemmin sosiaalityön opintojen merkitystä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumisessa. Lopuksi muodostan vielä käsityksen siitä, millainen on sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehitysprosessi ja mitkä tekijät haastavat ja toisaalta tukevat ammatti-identiteettiprosessia.

5.1 Sosiaalityön opintoihin hakeutuminen

Lähden hahmottamaan sosiaalityön aikuisopiskelijoiden ammatti-identiteettiprosessia opintoihin hakeutumisen kautta ja selvitän niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat haastateltujen päätökseen vaihtaa urapolkua ja hakeutua sosiaalityön opintoihin.

Haastateltujen kokemuksista nousi selkeästi esiin sosiaalityöntekijöiden hyvä työtilanne ja halu työllistyä sosiaalialalle. Osalla haastateltavista oli taustallaan työttömyyttä, jolloin sosiaalialan yhtenä vetovoimaisena tekijänä oli mahdollisuus päästä kiinni työelämään. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki haastatellut mainitsivat sosiaalialan hyvän työtilanteen vaikuttaneen sosiaalityön opintojen valintaan.

Monia vuosia taloushallinnon parissa työskennellyt Leena sai kimmokkeen opintoihin ensin opiskeluharrastuksen kautta, joka pian vaihtui tutkinto-opintoihin, mutta myöhemmin lyhyt työttömyysjakso vahvisti halua sosiaalityön opintoihin hakeutumiseen.

Leena: Ja sitten aloin opintojen loppuvaiheessa, kun oli niitä valinnaisia vielä jäljellä, niin sitten mä valitsin sosiaalityön sivuaineeksi ja sitten ihan ensimmäisestä kurssista lähtien musta tuntui, että sosiaalityö on tosi mielenkiintoista ja kivaa ja hyvin käytännönläheistä verrattuna sosiologiaan. Ja jotenkin se tuntui sitten niin helpoltakin, niin se vei sit mut mukanaan. Ja sitten siinä tuli tietenkin hyvin äkkiä se, että työllisyystilanne on hyvä ja näin onnistuu sitten se työpaikan vaihtokin. (työllistyminen, opintoihin hakeutuminen)

Myös Anne löysi sosiaalityön toisten opintojen kautta, kun vanhaa opinto-oikeutta oli vielä jäljellä ja sitä kautta mahdollisuus opiskelun jatkamiseen. Annella oli taustallaan yliopistokoulutus alalta, jonka kautta työllistyminen oli haastavaa, mutta vielä aiempi kesken jäänyt tutkinto mahdollisti opintojen jatkamisen yliopistossa. Anne oli ollut pitkiäkin aikoja työttömänä ja vähäistä työkokemusta kertynyt sellaisista paikoista, jotka eivät vastanneet aiempaa koulutusta eivätkä koulutustasoa. Sosiaalityö näyttäytyi oman kiinnostuksen lisäksi tutkintona, jonka kautta on mahdollisuus työllistyä.

Anne: niin mulla jäi sinne sellainen roikkuva opinto-oikeus ja se lähti siitä ajatuksesta, että mikä on semmoinen, mitä voi opiskella yliopistossa. Tavallaan mä halusin lähteä sillä ensin, että mä en hakisikaan mihinkään sisään, vaan että sillä vanhalla opinto-oikeudella...Ja sitten se sosiaalityö, siitä on niin paljon mediassa puhuttu, että se työllistää ja sitten alkoi ne vanhat ajatuksetkin tulla sieltä, että täähän olisi ihan mun juttu ja en pelkää enää ihmisiä että, se olisi ihan mahdollistakin nykypäivänä. Niin siitä se sitten lähti.... Mutta kyllähän se työllisyystilanne oli yksi niistä merkittävimmistä syistä tähän. (työllistyminen)

Sosiaalityö onkin yksi niistä oppiaineista, joka työllistää. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian mukaan vastavalmistuneet sosiaalityöntekijät työllistyvät erinomaisen hyvin, sillä puolen vuoden kuluttua valmistumisesta sosiaalityöntekijöiksi kouluttautuneista on töissä 97 prosenttia ja ennen valmistumistaan työpaikan on löytänyt 64 prosenttia. Opintojen ohessa kartutettu työkokemus näyttää myös vauhdittavan työllistymistä opintojen jälkeen, sillä niistä

opiskelijoista jotka olivat tehneet opintojen aikana työtä, 96 prosenttia sai työpaikan kolmen kuukauden sisällä valmistumisestaan, kun taas niistä opiskelijoista, jotka eivät olleet työskennelleet opintojen ohessa 70 prosenttia oli työllistynyt kolmen kuukauden sisällä valmistumisestaan. Opintojen aikainen työssäkäynti on Talentian mukaan yleistä, sillä kolme neljästä tekee sosiaalialan työtä opintojen ohella. (Talentia).

Toinen tekijä, joka tutkimuksessa nousi esille ja joka myös vahvasti liittyy työllistymiseen, oli sosiaalityön kautta avautuva mahdollisuus päästä nopeasti työelämään jo opintojen aikana. Monella haastatelluista oli perhettä ja elämäntilanne muutenkin sellainen, että pelkällä opintotuella opiskelu olisi haasteellista, joten nopea työhön pääseminen lienee senkin takia merkityksellinen seikka sosiaalityön opintoihin hakeutuessa. Haastatellut eivät suoraan tuoneet esille, että opintojen aikainen työnteon mahdollisuus olisi ollut vaikuttamassa päätökseen hakeutua sosiaalityön opintoihin, mutta aineistosta halu työntekoon opintojen aikana nousi kuitenkin selkeästi esille.

Leena: Mä oon siis aika tiiviisti nämä sosiaalityön opinnot suorittanut, että siinä kauhean pitkä aika ei ole mennyt, et ei niitä opintoja ihan kauheasti ollut silloin kun mä ensimmäisen kerran menin sosiaalitoimistoon. Kyllä tuntui, että aika pian kun niitä oli jonkin verran, sanotaan nyt että perusopinnot sai kasaan, niin alkoi kyllä töitäkin löytymään. Että aika nopeasti. (työllistyminen)

Jenni ja Milla ovat työskennelleet sosiaalityöntekijän tehtävissä hyvin nopeasti tutkinto-opiskelijaksi päästyään, Jenni jopa ennen varsinaista tutkinto-opiskelua. Jennillä on taustallaan aiemmat yliopisto-opinnot alalta, jonka lopulta koki vaikeaksi työelämään kiinnittymisen kannalta. Sosiaalityötä Jenni oli opiskellut sivuaineena ja työllistyi sosiaalityöntekijän tehtäviin jo ennen kuin hakeutui sosiaalityön tutkinto-opiskelijaksi. Myös Milla oli työskennellyt lähes koko opintojen ajan sosiaalityöntekijän tehtävissä.

Jenni: Mä menin töihin jo siinä kun mä tein niitä sivuaineita... Mä taisin olla 2009 ensimmäistä kertaa sosiaalityöntekijänä...Ja eihän mulla ollut oikeastaan kun ne perusopinnot, ja oliko mulla ne aineopinnotkin jollakin tavalla kasassa. (nopeasti töihin, opintojen aikainen työnteke)

Milla: Mä aloitin avoimessa lukeen niitä aineopintoja, onkohan se ollut tammikuu 2013, niin sitten kesäkuusta 2013, niin mä oon tehnyt koko ajan tauotta töitä. (nopeasti töihin, opintojen aikainen työnteke)

Annelle ja Nooralle mahdollisuus sosiaalityöntekijän työtehtäviin oli tarjoutunut harjoittelujakson päätteeksi ja työt olivat jatkuneet samassa paikassa pian harjoittelun jälkeen. Harjoittelupaikka näyttäisikin olevan merkittävä mahdollistaja sosiaalityöntekijän tehtäviin pääsemiseksi jo opintojen aikana.

Anne: Mulla on ollut tällainen pikapika-linja eli mä aloitin virallisesti... Mutta olen jonkin verran tenttinyt perusopintoja sitä ennen, mutta nyt opinnot viime syksyllä 2014. Menin käytännön opetukseen helmi-maaliskuussa 2014 ja jatkoin siitä suoraan syventävien harjoitteluun ja sitten mun syventävien harjoittelu oli niin, että se jatkui välittömästi työsuhteena ja sieltä kesästä asti oon ollut töissä. (nopeasti töihin, harjoittelu työnteen mahdollistajana)

Noora: Mulla oli ensimmäinen sijaisuus syventävien harjoittelun jälkeen eli kesäloman sijaisuus viime kesänä. Mä olin kevään ensin harjoittelussa ja siitä sitten, en ihan suoraan jatkanut, mutta melkein. (nopeasti töihin, harjoittelu työnteen mahdollistajana)

Kolmanneksi sosiaalityön opintoja taustoittavaksi tekijäksi nousi sosiaalityön käytännönläheinen työote. Haastateltavat toivat esille halun vaihtaa nykyisestä tehtävästä enemmän käytännönläheiseen työhön, joka näyttäytyy vastalauseena sen aikaisia työtehtäviä ja ammattialaa kohtaan. Edellinen ammatti ja sosiaalityö on asetettu toistensa vastakohtiksi, jossa sosiaalityö näyttäytyy varteenotettavampana vaihtoehtona omaa työuraa ja mielenkiinnonkohteita ajatellen. Sosiaalityön katostaan edustavan käytännönläheisempää työtettä, kun aiemman koulutuksen kautta hankitun ammatin ei katsota samalla tavalla tarjoavan konkretiaa. Käytännönläheisyys koetaan niin suureksi tekijäksi työelämässä, että sen takia ollaan valmiita vaihtamaan koulutusalaan. Noora, Jenni ja Milla kuvailevat alla omia kokemuksiaan ja perustelevat päätöstään hakeutua sosiaalityön opintoihin.

Noora: Mulla oikeastaan vaikutti se, että mä halusin jotain käytännönläheistä työtä. Mä oon tehnyt niin pitkään tutkimustyötä, että se on ihan erilainen maailma ja halusin sitten käytännön työhön. Ja sitten myöskin se on tullut ilmi, että asiakkaiden tilanteet on tosi moninaisia ja mielenkiintoisia ja se pitää mielekkyyttä yllä siinä työssä. (käytännönläheisyys)

Jenni: Niin mullakin se lähti oikeastaan siitä sivuaineesta eli tein kasvatustieteen opintoja, niin siinä sivuaineeksi otin sosiaalityön ja koin sen just sellaiseksi käytännönläheiseksi, että siinä on jotenkin jotain jonka voi kiinnittää siihen työelämään, kun kasvatustiede tuntui jotenkin semmoiselta, et mä en pystynyt sillä tavalla niitä opintoja liittämään mihinkään alaan oikeastaan. (käytännönläheisyys)

Milla: Mulla oli enemmän se, että halusi enemmän käytännönläheistä työtä, eikä niinkään siellä jossain poliittisella tasolla vaan lähellä ihmistä. (käytännönläheisyys)

Myös virallisten määritelmien mukaan sosiaalityö on käytäntöön painottunutta työtä, joiden mukaan ”sosiaalityö on käytännön työhön perustuva ammatti ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten elämänhallintaa ja itsenäistymistä” (Talentic_2). Myös oppianetta koskevissa määrittelyissä puhutaan käytännönläheisyydestä, esimerkiksi Jyväskylän yliopiston oppiaine-esittelyssä määritellään sosiaalityön olevan käytäntöön suuntautuva opetus- ja tutkimusalue, jossa tieteellinen näkökulma ja ammatin käytännöllisyys kohtaavat (Jyväskylän yliopisto).

Toisaalta Miialla oli erilainen kokemus sosiaalityön käytännönläheisyydestä. Miialla on taustallaan sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnot ja hän erosi koulutustaustaltaan muista haastateltavista, joilla oli aikaisempi yliopistotutkinto. Opintotausta näkyikin Miian suhtautumisessa sosiaalityön käytännönläheisyyteen ja sosiaalityön opintojen pariin hakeutumiseen. Miialla opintoihin hakeutuminen liittyikin enemmän siihen, että hän kaipasi sosiaalialan suorittavasta työstä tehtäviin, jossa vaaditaan enemmän teoriapohjaa taustalle.

Miia: Mulla on sosionomi-diakoni pohjakoulutus ja mä kaipasinkin vähän jotenkin laajempaa... ja jotenkin isompia... jotenkin siitä kentältä sinne rakenteisiin enemmän. Se oli mulla ehkä se aika iso ja sitten se ihmisläheinen työ tietysti. (Miia jatkaa toisessa yhteydessä) Että kun musta on hauska, että te melkein kaikki tuotte sen, että sinne käytännönläheiseen työhön ja sit taas mun lähtökohta oli sieltä ihan käytännöstä vähän niin kuin sinne tavallaan...et se näkökulma on vähän eri. (ihmisten kohtaaminen, käytännönläheisyys)

Hakeutuminen sosiaalialalle näyttäytyy monisyisenä, mutta kaikkia yhdisti kuitenkin aito halu työskennellä ihmisten parissa ja tehdä työtä, jonka kokevat merkitykselliseksi. Vaikka haastatelluille tärkeänä motivaattorina sosiaalityön opintojen pariin hakeutumiseen olikin helppo ja nopea työllistyminen, niin hakeutuminen itselle tärkeiden tehtävien pariin oli selkeästi nähtävissä haastattelussa. Leena tiivistää haastattelusta esille tuleen seikan sosiaalityön merkityksestä haastatelluille.

Leena: Mutta tavallaan mulle tuli krisii niissä hommissa (edellisessä ammatissa) et musta tuntui, että mä en tee mitään tärkeitä, mä teen ihan tyhjämpäivästä työtä, niin sosiaalityössä sitä oloa ei kyllä tule. Että kyllä tässä tuntee tekevänsä ihan tärkeitä työtä. (Jatkaa toisaalla) Vaikka tässäkin varmaan kaikki toi sen esiin että sosiaalityöntekijöillä on hyvä työllisyystilanne, niin musta tuntuu...niin silti siihen valikoituu tietynlaiset ihmiset, joilla on tietynlainen asenne elämään ja ihmisiin. Että en mä usko, jolla on ihan tosi kaukana ajatusmaailma sosiaalityöntekijän etiikasta tai moraalista tai mitä ikinä opetetaankaan, niin ei ne tänne lähde, vaikka hyvä työtilanne onkin. (itselle tärkeän työn tekeminen)

5.2 Ammatillinen tausta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin taustoittajana

Yksi tekijä ammatti-identiteetin rakentamisessa on edellisen ammatin vaikutus sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumiseen. Tässä tutkimuksessa haastatellut eivät juurikaan tuoneet esille aiemman ammatin vaikutuksia suoranaisesti sosiaalityöntekijän työhön, ainoastaan kaksi haastatelluista mainitsee vaikutuksen käytännön työhön. Voimakkaampana taustavaikuttimena nähtiin oma elämäkokemus. Luonnollisesti Miialla oli vahvan sosiaalialan käytännön kokemuksen kautta kokemus myös käytännön työn vaikutuksesta sosiaalityöntekijän työnkuvaan.

Miia: Sosionomin koulutus varmasti näkyy monellakin tapaa, mut siis, että tavallaan sitä käytännön työtä ihmisten kanssa on tehnyt jo aiemmassa. Varmasti siihen ihmisten kohtaamiseen ja ihmisten kanssa työskentelyyn se on tuonut tosi paljonkin. Ja sit jotenkin ymmärtämään sitä et kun, kuitenkin usein tehdään päätöksiä, jotka vaikuttaa siihen, mitä siellä kentällä tapahtuu ja miten ne muut toimijat siellä kentällä tekee, niin koen että se on ollut hyvä vahvuus ymmärtää sitä puolta. Ja ehkä sit osata kuunnella sitä puolta, jotka toimii siellä kentällä. (kentän ymmärrys, ihmisten kohtaaminen)

Sosionomitausta on siis tuonut Miian sosiaalityöntekijän rooliin paljon ymmärrystä kentällä toimimiseen, puhtaasti ihmisten parissa työskentelyyn. Sosionomin ammatti usein mielletään vielä enemmän käytännön työhön painottuvaksi kuin sosiaalityöntekijän, jossa käytännön työn lisäksi työnkuvaan kuuluu paljon myös dokumentointia ja muita kirjallisia töitä. Miian puheenvuorosta välittyikin arvostus omaa taustaa ja sieltä saatuja kokemuksia kohtaan. Hän nostaa ihmisten kohtaamisen lisäksi tärkeäksi sosiaalityöntekijän työhön mukaan tullee tekijäksi ymmärryksen kentän työskentelystä ja heidän työhönsä liittyvästä toiminnasta. Kentän toiminnan ymmärtämien auttaakin sosiaalityöntekijänä ottamaan huomioon muidenkin asiakkaiden parissa työskentelevien työn reunaehdot ja mahdollistaa kokonaisvaltaisemman kuvan toimikentästä.

Leenalla puolestaan oli kokemus siitä, miten aikaisempi ammatti ei tuonut sosiaalityöntekijän työhön ammatillisesti merkittävästi lisäsisältöä. Leenan kokemus oli Miian kokemukseen verrattuna erilainen, mutta eroavaisuutta selittää voimakkaasti Leenan työtausta kaupallisella alalla.

Leena: Mulla on oikeastaan ihan päinvastainen kokemus (vertaa Miiaan), kun mullahan on se ihan ensimmäinen tutkinto laskentatoimen yo-merkonomi vuodelta 1991. Ja sit mä tein melkein 20 vuotta taloushallinnon ja kirjanpidon töitä, sen sorttisia kaupallisen alan töitä eli ei niistä oo mitään mitä voisi ammentaa sosiaalityöhön. Et kyllä se on niin erilaista paperien pyörittämistä. Kyllä siis sosiaalityön tehtävät ja asiakkaiden kohtaaminen ne on ihan uudenlainen juttu. Jenni. Ei sillä ollut vaikutusta edes siihen etuuskäsittelyynkään? Leena. No siihen tietenkin etuuskäsittelyn, joo joo. (ei merkitystä sosiaalityöhön)

Ammatillisella taustalla onkin merkitystä siihen, millaisena aikaisemman ammatin merkitys näyttäytyy sosiaalityöntekijän identiteettiä rakentaessa. Sosiaalialan kokemus saattaa olla helpommin muokattavissa vahvuudeksi rakentaessa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä, sillä sieltä on helpommin löydettävissä osa-alueita, jotka ovat samankaltaisia sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kanssa. Toisaalta monista ammateista löytyy joitakin osa-alueita, jotka ovat kiinnitettävissä myös sosiaalityöntekijyteen, kuten Leenankin kokemuksesta Jennin kanssa keskusteltaessa välittyy.

Monissa koulutuksissa on ollut myös samanlainen teoriapohja, jonka haastatellut nostivat esille ammatillisen taustan vaikutusta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin pohtiessaan. Osalla haastatelluista oli aiempi yhteiskuntatieteellinen tutkinto taustallaan, jolloin he kokivat sosiaalityön opintojen ja aiemman koulutuksensa olleen samankaltaisia teoria- ja arvopohjaltaan.

Noora. Jos ajattelee ihan sosiaalityön opintoja, niin mulla on aikaisempi tutkinto sosiaalipolitiikasta, niin kyllähän ne teoriataustat on aikalailla samansuuntaisia, että siitä on ollut etua opinnoissa, kun puhutaan vähän saman tyyppisistä asioista kuin aikaisemmat opinnot on käsitellyt. Mutta ei niin kuin siihen varsinaiseen käytännöntyöhön ole kauheasti sieltä mitään eväitä tullut, mutta tietysti se käytännön puoli on sitten sosiaalityössä ihan eri. (teoriataustan samankaltaisuus, ei merkitystä sosiaalityöhön)

Sosiaalityön opinnot on myös koettu melko helpoiksi aiempien opintojen vuoksi. Anne jopa kertoo lukeneensa samoja artikkeleita kuin aiemmissa opinnoissaan. Milla puolestaan koki jo aiemman yhteiskuntatieteellisen taustansa tuoneen helpotusta kokonaisuuksien hallintaan, mikä on helpottanut opintojen tekemistä.

Anne. Vähän samaa ajatusta. Mulla on siis maisterintutkinto naistutkimuksesta. Ihan mitä opintoihin tulee, niin se teoriapohja ja arvomaailman on hyvin sama, että on ihan hymyilyttänyt, kun on lukenut tenttikirjoja ja tietää lukeneensa ne samat artikkelit aikaisemmissa opinnoissaan. Että vaikka sitä ei aina ääneen saisikaan sanoa, niin välillä on ollut olo, että ei tässä ihan hirveästi siinä mielessä ole uutta tullut. (teoriataustan samankaltaisuus, helpous)

Milla. Mulla on varmaan vähän sama kuin Nooralla ja Annella eli yhteiskuntatieteiden tutkinto taustalla, niin tuntuu että on aika helppoa, tai ehkä helpompi ymmärtää suuria kokonaisuuksia mitä sosiaalityössäkin pitää ymmärtää. Että aika lailla samoja teorioita tässä on käynyt, että on tuntunut suht helpolta opiskella sosiaalityötä. (teoriataustan samankaltaisuus, helpous)

Moni haastatelluista nosti siis esille yhteiskuntatieteellisen taustan merkityksen ammatillisen taustan merkitystä sosiaalityö opintoihin pohtiessaan. Näyttäisikin siltä, että samankaltaisella koulutus pohjalla on merkitystä sosiaalityön opintojen aikaiseen työskentelyprosessiin helpottaen

teoriataustan omaksumista ja kokonaisuuksien hallintaa. Käytännön sosiaalityöntekijän työhön haastatellut eivät suoranaisesti näistä tekijöistä nähneet olevan hyötyä. Se millainen merkitys sillä on sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumiseen, ei suoraan nouse esille tässä tutkimuksessa. Tutkijana kuitenkin ajattelen samankaltaisen opintotaustan ja erityisesti opintojen samanlaisen arvopohjan helpottavan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumista. Myös esimerkiksi Murto ym. (2004, 63-64) ovat todenneet ammatti-identiteetin muodostuvan työympäristöön ja asiakaskuntaan liittyvien kysymysten vaikutuksen lisäksi myös arvoista, etiikasta ja yhteiskunnallisista tekijöistä. Sosiaalityöntekijällä ammatti-identiteettiin liittyvät arvot ja eettiset perusteet liittyvät humanitaarisiin ja demokraattisiin ihanteisiin. Yhteiskunnalliset kysymykset ovat jaettu ja yhteiskuntatieteellisessä taustassa ja haastateltujen mainitsema yhteiskuntatieteiden jaettu arvopohja, voi näin katsoa muodostuvan samoista tekijöistä kuin muissakin yhteiskuntatieteissä. Sillä on varmasti vaikutusta sosiaalityöntekijän identiteettiä rakentaessa.

Merkittävimmin tutkimuksessa kuitenkin nousi esille haastateltujen elämäkokemusten vaikutus sosiaalityöntekijän työhön ja heidän ammatti-identiteettinsä rakentumiseen elämäkokemusten pohjalta. Monet haastatellut toivat esille menneisyyden merkityksen sosiaalityön uralle hakeutumiseen. Jenni kuvaa omaa tietään sosiaalityöntekijän ammatin löytymisessä poluksi, joka piti tehdä, jotta sosiaalityöntekijän ura ja omien arvojen mukainen työ löytyi ja mahdollistui.

Jenni. Mulla on kanssa yksi tutkinto, mikä on 2004 valmistunut muotoilijaksi amk:sta ja se nyt ei suoranaisesti ole vaikuttanut sosiaalityöhön käytännön työhön, mutta se on yksi sellainen reitti. Että oon sitten tehnyt töitä ohjaajana ja sit jollain tavalla kiinnostus lapsiin ja nuoriin... ja sit mä valitsin sen kasvatustieteen. Sit kasvatustieteessä tuli se sosiaalityö, et se on sellainen yksi polku ollut siinä mukana. Mutta jollain tavalla koen, että siitä ollut tähän työhön myös jotain, mutta mä en osaa ehkä selittää et mitä se käytännössä on. Kyllä mä sitä pidän aika tärkeänä etappina, vaikka sekin oli sillä tavalla pitkä ja turha koulutus jos nyt voi tällä tavalla... et neljä vuotta vai viisi vuotta mä sitä tein, että on sekin raha tavallaan hukkaan heitetty siltä ajalta. Et olisin mä voinut toimia myös järkevämmän. Mut ehkä en sit välttämättä olisi löytänyt tätä alaa, jos en olis ollut kiinnostunut kasvatustieteen puolella. (elämänpolku)

Jennillä sosiaalityöntekijän ammatin löytyminen tapahtui toisen koulutuksen kautta, jonka avulla Jenni kokee löytäneensä sosiaalityöntekijän uran. Eletty elämä näyttäytyy merkityksellisenä ja tärkeänä osana polkua, joka hiljalleen on johtanut sosiaalityöntekijän opintoihin ja ammatissa työskentelyyn. Aikaisempia kokemuksia ja koulutusta ei siis nähdä merkityksettöminä vaan pikemminkin niiden merkitystä omalla urapolulla korostetaan ja nähdään niiden nykyhetkeen tuoma arvo. Jenni koki aiempien koulutusten tuoneen myös sosiaalityöntekijän työhön aineksia, vaikka ei osannut niitä tarkkaan eritellä.

Myös Annen ja Leenan elämäkokemuksilla oli merkitystä heidän sosiaalityöntekijyyteensä ja sen kautta ammatti-identiteetin rakentamiseen. Anne kertoo oman elämäkokemuksen merkityksestä sosiaalityöntekijyyteen ja siitä ymmärryksestä mitä omat kokemukset ovat tuoneet ammattiin. Annella on taustallaan pitkiä työttömyysjaksoja, joiden merkityksestä hän alla puhuu.

Anne. Ehkä semmoinen ajatus, että kun ajattelee just sitä työttömyyden kokemuksesta, mä ehdin olemaan kaksi vuotta putkeen (työttömänä), niin tavallaan jos puhutaan sosiaalityön arvomaailmasta, niin mä koen, että mikään meidän opinnoissa ei anna sellaista arvomaailmaa kuin se kokemus siitä, kun itse tavallaan on siellä meidän yhteiskunnan, en nyt voi sanoa...alemmaskin toki pääsee. Mutta siis se oli jännä kokemus, kun sä oot ensin se yliopisto-opiskelija ja sä oot se tulevaisuuden toivo ja sit tulee se juhlapäivä ja sä valmistut ja yhtäkkiä työkkärissä käytetään termiä vaikeasti työllistettävä. Ja sit menee vähän lisää, sit tulee pitkäaikasityötön ja sit kun aletaan puhua siitä, että mitä sä oot ajatellut elämässäsi tehdä. Ja sitten kuka tahansa kadun tallaja tulee sanomaan, että "kyllä työtä tekeväälle löytyy" ja "kyllä kaikki reippaat ihmiset työllisty" ja "mitä sinussa on vikana", niin sitähan alkaa itekin epäilemään, että on jotakin vikana. Niin mä jotenkin koen, että se on antanut ihan mieletöntä perspektiiviä asiakkaiden kohtaamiseen. Se ymmärrys siitä, että kaikille asioille ihminen ei vaan ihan aidosti voi itse mitään. Asioita tapahtuu ja sitten kun niitä tapahtuu, niin se saattaa sitten taas masentaa. Tavallaan ymmärrystä siihen sellaiseen. Se on ehkä arvokkain kokemus, mitä on saanut siitä omasta työttömyydestä. Ymmärrystä, ja ymmärrystä just siihen, miten ei kannata ottaa työtä vastaan, kun työttömyyskorvaus on isompi kuin se kun ottaa jonkun työn vastaan. Ja sitä byrokratian määrää ja paperityön määrää. (elämänpolku, elämäkokemukset)

Annen esimerkistä korostuu omien kokemusten arvokkuus sosiaalityöntekijän työssä. Kaikki elämäkokemukset eivät aina ole pelkästään positiivisia, mutta juuri negatiiviset ja raskaat asiat saattavat olla niitä, joista sosiaalityöntekijä eniten ammentaa omaan työhönsä. Vaikeiden asioiden kohtaaminen on osa sosiaalityöntekijän arkea ja työnkuvaa ja omat koetut haasteet antavat työhön erilaista näkökulmaa. Erilaisten vaikeiden asioiden läpikäyminen omassa elämässä tuo asiakkaiden kohtaamiseen arvostusta ja ymmärrystä, joiden kautta on helpompi ymmärtää asiakkaiden usein vaikeitakin tilanteita. Myös Leena kokee elämäkokemukset sosiaalityöntekijyyttä vahvistavina ominaisuuksina ja ammatti-identiteetin vaikuttimina.

Leena. Voisin sanoa, että oli se sitten työttömyyskokemus, mikä mullakin on, tai muut elämäkokemukset, mitä tähän ikään mennessä on, ja mitä vanhemmaksi tulee, niin enemmän niitä tulee niitä kokemuksia ja näkee erilaisia asioita. Niin kyllähän niillä kaikilla on tosi iso merkitys siihen sosiaalityöntekijyyteen. Että kyllä tietenkin on helpompi ymmärtää ihmisiä ja ihmisten kokemuksia, jos itselläkään ei kaikki ole aina ollut ihan ruusunpunaista ja kultalusikka suussa. Ja kyllähän meille useimmille ihmisille, vaikka olisikin kultalusikka suussa syntynyt, niin siltikin elämä joskus potkaisee, niin kyllähän se vaikuttaa siihen ammatti-identiteetin jollakin tavalla. (elämäkokemukset)

Hanna Laurila (1990, 98-102) on tutkimuksessaan käsitellyt sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisten kokemusten vaikutusta ammatinvalintaansa. Tutkimuksessa nousi esille, että sosiaalityöntekijöiden elämäkokemuksilla on ollut merkitystä siihen, miten he kokivat asiakkaiden tilanteen ja pystyivät motivoimaan itseään asiakkaan tilanteen ratkaisemiseksi. Laurilan tutkimuksessa keskeisenä tekijänä olivat lapsuudenkokemukset, joiden avulla monet tutkimuksessa mukana olleet kertoivat pystyvänsä samaistumaan asiakkaiden elämäntilanteisiin ja pystyivät tunnistamaan tunteita, joita asiakas ongelmaan liittyen kokee. Elämäkokemukset auttoivat sosiaalityöntekijöitä myös ymmärtämään, mitä haastavassa elämäntilanteessa oleminen ihmiselle merkitsee ja mihin kaikkeen sen vaikuttaa, mutta antoi myös ratkaisumalleja tilanteen helottamiseksi. Laurilan haastattelemat sosiaalityöntekijät olivat lapsuudessaan kohdanneet esimerkiksi niukkaa toimeentuloa ja turvattomuutta.

Tässä tutkimuksessa elämäkokemukset ja niistä saatu hyöty sosiaalityöntekijyyteen liittyi aikuisiän kokemuksiin, mikä johtunee pitkälti tutkimuksen aihepiirin liittymisestä ammatilliseen taustaan ja sen merkitykseen sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetissä. Erilaisella kysymyksenasettelulla olisi tässäkin tutkimuksessa saattanut nousta esille lapsuudenkokemukset, mutta toisaalta tämän tutkimuksen kannalta keskeistä on juuri ammatillisen taustan ja opiskeluajan merkitys ammatti-identiteetin rakentumisessa. Selkeästi on kuitenkin nähtävissä, sekä tässä että Laurilan tutkimuksessa, että elämäkokemuksilla on ollut merkitystä siihen, millainen haastateltu kokee olevansa sosiaalityöntekijänä ja siihen, miten hän sitä kautta rakentaa ammatti-identiteettiään.

5.3 Sosiaalityön opinnot ammatti-identiteetin taustoittajana

Tässä tutkimuksessa selvitettiin myös opintojen merkitystä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentamiseen, kun taustalla on jo aiempi tutkinto. Tässä tutkimuksessa nousi esille kriittinen suhteutuminen sosiaalityön opintoihin. Kritiikki kumpusi erityisesti aiempien opintojen hyödyntämättömyyttä kohtaan ja monet haastatellut näkivät tekevänsä sosiaalityön opinnoissa paljon sellaista, jota ei voida ammatillisesti hyödyntää sosiaalityöntekijän ammatissa. Opintoja kuvattiin hyödyttömiksi.

Leena. Mä olin silloin ensimmäistä kertaa sosiaalitoimistossa töissä ja mä tapasin asiakkaita, joilla oli huumetaustaa, perheväkivaltaa, alkoholisimia ja kaikkennäköistä päihde- ja mielenterveysongelmia ja samaan aikaan mä luin sosiaalityön teorian historiaa ja ihmettelin mitä hittoa tällä on tekemistä käytännön työn kanssa. Et ei ollut kauheasti motivaatiota lukea siihen. Et tää on mun kokemuksen sosiaalityön opinnoista aika monesta kurssista, ei toki kaikista, on siellä ihan hyviäkin kursseja. (opintojen hyödyntämättömyys, ei yhteyttä käytäntöön)

Haastatteluissa nousi esille juurikin aiemman taustan merkitys liittyen kokemukseen sosiaalityön opintojen hyödyttömyydestä. Monilla haastateltavilla oli kokemus siitä, että samoja aiheita oli käsitelty jo aiemmissa opinnoissa, eivätkä ne tuoneet sosiaalityön tutkintoon lisäarvoa. Opintojen samankaltaisuus edellisten opintojen kanssa koettiin turhauttavana, kun samoja asioita opiskeltiin jo toista kertaa, vaikka suoraa hyötyä käytäntöön ei löydetty.

Anne: Mä uskon että nämä on ihan arvokkaat arvomaailmalla nämä opinnot, mut just näin kun on aikaisempi tutkinto niin ne tuntuu niin tavallaan turhilta. Se tuntuu sitten niin hassulta, kun ilmeisesti edelleenkin on pulaa sosiaalityöntekijöistä ja olisi ihmisiä, joilla on työkokemusta ja halua ja aikaisempaa tutkintoa ja sitten se tavallaan joudutaan tenttimään...Niin kuin itelläkin on se olo, että mä olen lukenut jo nämä samat kirjat aikaisemmin. Että tulee sellainen olo, että taas mä luen nämä samat ja näistä ei aikaisemminkaan ollut mitään hyötyä. Et mikä hyöty näistä nyt on? Et se on eriasia jotka suuntautuu tutkijoiksi, et heillä mä ymmärrän noi teoriajutut ja tarinat sun muut. (aikaisempien opintojen hyödyntämättömyys)

Ropon ja Gustafssonin (2006, 55) mukaan opiskelussa olennaista on oppiminen, joka on vahvasti yhteydessä identiteetin kehitykseen. Yksilön oppimista ja opiskelua ohjaa hänen kokemuksensa siitä millainen hän on tai millaiseksi toivoo tulevansa. Siitä syystä opiskelu ja oppiminen tapahtuvat myös irrotettuna nykykontekstista, sillä myös menneisyydellä on vaikutusta opiskelualaan suuntautumisessa ja siinä oppimisessa. (Ropo & Gustafsson 2006, 55.) Aikuisopiskelussa onkin tärkeää huomioida opiskelijan yksilöllisyys ja aiemmat kokemukset sekä opiskelijan näkökulmasta lähteminen opetuksessa (Eteläpelto 1993, 132). Opiskelijan opintotaustan huomioiminen opetuksessa näyttääkin olleen tähän tutkimukseen osallistuneiden osalta puutteellista, joka näkyy

tyytymättömyytenä opiskella samoja asioita molemmissa tutkinnoissa ja kokemisena opinnot hyödyttömiksi.

Tässä tutkimuksessa tulikin esille se, kuinka suuri merkitys aiempien opintojen hyödynnettävyydellä oli opiskelijoiden kokemukseen sosiaalityön opintojen merkityksestä heidän ammatti-identiteettinsä rakentajina. Kun opinnoista ei koeta saavan tarpeeksi hyötyä ja ne koetaan aikaisempaa opintotaustaa hyödyntämättöminä, niin motivaatio opintoihin laskee. Monet kuvaisivatkin opintoja pakkopullaksi, jotka täytyy suorittaa alta pois päästäkseen työelämään.

Jenni. Kyllä mä silti oon niin vihainen, että mä joudun tekemään näitä opintoja, tai ärsyttää päivittäin, että kyllä mä mieluummin tekisin töitä tai tekisin vaikka gradun pelkästään tai jotain tällaista. (opintoihin motivoitumattomuus)

Milla. Huomasin gradua tehdessä, että en mä kyllä laittanut tikkuakaan ristiin sen gradun eteen. Mä vain tein jonkun ja palautin sen ja nyt odotellaan että...Huomaa ettei jaksa enää, kunhan vaan saa ne paperit käteen. (opintoihin motivoitumattomuus)

Parhaimmillaan opinnot voisivat kuitenkin tukea ammatti-identiteetin kehitystä. Koulutuksessa tulisikin aina pyrkiä siihen, että opetuksen avulla opiskelija saa tietoa, taitoa ja asenteellista edellytystä ammatissa kasvamiseen. Ammatti-identiteetin kehitystä voidaan koulutuksessa tukea esimerkiksi samaa alaa opiskelevien ryhmäidentiteetin muodostumista tukemalla. Pidemmälle edistyessä opiskelijaa voidaan auttaa etsimällä hänelle sopiva tapa soveltaa oppimiaan taitoja ja tietoja käytännössä. (Nummenmaa 1993, 50.) Käytännössä yksilöllisen tavan etsiminen ammatti-identiteetin tukemisessa ei tähän tutkimukseen osallistuneiden kokemusten perusteella onnistunut. Se vaatisikin vielä kehitystä yliopisto-opintojen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Tässä tutkimuksessa nousi voimakkaasti esille myös haastateltujen kriittinen suhtautuminen teoriapainotteisia opintoja kohtaan. Ongelmaksi nähtiin erityisesti se, että opintoihin liitettyä teoriataustaa ei saatu siirrettyä käytännön työhön, jolloin mielenkiinto opintoihin väheni. Käytäntöön liittyneistä opinnoista on vastaavasti koettu olevan hyötyä ammatillisesti.

Anne. Mä huomaan näissä opinnoissa, että joku gradu on mulle hirvee pakkopulla tällä hetkellä, se on jotenkin liian teoreettinen, mutta sit taas niistä opinnoista, jotka jollakin tavalla linkittyy käytäntöön, niin mä huomaan, että jos vertaa aikaisempiin opintoihin, niin niistä on osannut ihan eri tavalla käyttää hyödyksi ja olla aidosti kiinnostunut. (ei yhteyttä käytäntöön, teorit)

Opinnoissa käytetyt teoriataustat koettiin myös jollakin tavalla keinotekoisina ja tilalle kaivattiin enemmän sellaista teoriapohjaa, joka olisi hyödynnettävissä käytännössä. Alla olevassa esimerkissä Leena puhuu siitä, kuinka muistikuva sosiaalityön opintojen teorioista on jäänyt hataraksi ja tueksi

työtehtävissä olisi kaivattu esimerkiksi kehityspsykologista tietoa. Teoriapohjan linkittäminen käytäntöön olikin yksi selkeä tekijä, jota haastatellut kaipasivat sosiaalityön opinnoissa oman ammatillisuutensa tueksi.

Leena. Se on siis teoriaa, mitä meille opetetaan, mutta nyt kun mä vaan muistelen, että mitä teorioita meille on opetettu, nii ei tule yhtään mieleen. Että missä me törmätään tuolla teoriaan, mitä me voitaisiin hyödyntää, niin eihän meille niitäkään teorioita opeteta. Että jos teistä joku nyt muistuttaa mitä me ollaan opiskeltu, niin kiitos. Mitä se teoria on? Eihän se oo mitään... Voi olla kiintymyssuhdeteoriaa, mitä kaikkea esimerkiksi lastensuojelussa voi tarvita, niin ei semmoisista puhuta mitään tuolla meidän sosiaalityön opinnoissa. (ei yhteyttä käytäntöön, teoriataustat)

Noora. Mä ajattelen kyllä kanssa, että siinä on suuri puute. Meillä pitäisi olla enemmän näitä psykologiaan liittyviä kursseja, jotka oikeasti auttaisi tuolla käytännön työssä. Kiintymyssuhdeteoria on yksi ja on niitä muitakin, mutta se on puute. (ei yhteyttä käytäntöön, teoriataustat)

Toisaalta tässäkin asiassa on havaittavissa ero aiemman yliopistotutkimuksen suorittaneilla, jotka korostivat teoriataustan hyödynnettävyyttä käytäntöön ja muutenkin käytännönläheisten opintojen tärkeyttä. Miia, jolla ei taustallaan ollut yliopistokoulutusta, koki sosiaalityön opintojen teoriapohjan olevan tärkeässä roolissa sosiaalityöntekijäksi kasvaessa. Miia näkee, että ilman sosiaalityön opinnoissa käsiteltävää teoriapohjaa, käytännön työstä lähtee tausta johon tekemisen voi pohjata. Hän on yksimielinen muiden kanssa siitä, että käytännön ja teorian yhdistämisessä on kuitenkin kehitettävää.

Miia. Niin se on varmaan vähän myös se näkemys, että mä just itse kaipasinkin vähän semmoista teoreettista näkemystä ja jotain muuta sinne taustalle. Mä ajattelen, että mä oon saanut sinne ajatuksia ja muuta. Totta, että joskus on tuntunut turhautavalta just tollaiset isot kirjapaketit ja muut, se tavallaan läpikäilyminen. Mä aattelen, että jos on aikeisempi yliopistotutkinto, niin on vielä vähän erityyppinen se ajatusmaailma. Tai mä ajattelen, että kyllä siellä sosiaalityön taustalla vaikuttaa ne teorit vahvasti ja sitä vois mun mielestä paljonkin kehittää, että ne teorit puhuttelisi sen käytännön kanssa ja tässä opetuksessa. Eihän siinä ole mitään järkeä, että se teoria on irrallaan kun työ on kuitenkin niin käytännönläheistä. Mut kyllä mä ajattelen, että ne on ihan merkittäviä ja tärkeitä, että on se teoriapohja ja ajattelu taustalla vaikka se on sitä käytännön työtä, mitä tehdään. Kuitenkin jos se alkaa olla sitä, että käytäntö on se, että näin nyt vaan toimitaan, ja sit se vähän niin kuin jää se teoreettinen ajattelu, niin sit sekin voi olla periaatteessa niin, että se ei johda mitenkään. (teoriatausta, ei yhteyttä käytäntöön)

Tutkimuksessa nousi esille aikaisemman yliopistotutkimuksen suorittaneiden kriittinen ote tutkintovaatimuksia kohtaan, jotka koettiin osittain päällekkäisinä vanhan tutkinnon kanssa. Kuten jo aiemmin tuli esille, kaipasivat haastatellut parempaa aiemman tutkinnon hyödyntämistä opinnoissa, mikä tulee Annenkin seuraavassa kommentissa esille. Anne vastaa Miian kommenttiin teoriapohjan

tärkeystä sosiaalityöopinnoissa ja jakaa Miian ajatuksen käytännön työn nojautumisesta teoreettisiin malleihin, mutta hän kyseenalaistaa yhteiskuntatieteellisen teoriapohjan läpikäymisen kahteen kertaan, ensin aikaisemmissa opinnoissa ja nyt sosiaalityön opintojen yhteydessä.

Anne. Jatkan tästä, että mä oon sun kanssa samaa mieltä, että se teoriapohja tarvitaan, mut se että mitä mä yritin sanoa on se, että kun monilla meillä on jo se teoriapohja niin tavallaan että miksi se pitää tehdä kahdesti. (teoriatausta)

Vaikuttaisikin siltä, että tämän tutkimuksen perusteella opintoihin kaivataan enemmän aiemman tutkinnon hyödyntämistä niin, että aikaisempi tietoperusta pystyttäisiin huomioimaan opintojen suunnittelussa paremmin, jottei päällekkäisyyksiä aikaisemman tutkinnon kanssa tulisi. Haastatellut kokivat tärkeinä myös teoriaopintojen keskustelun käytännön työn kanssa. Nyt kokemus oli enemmän sellainen, ettei opinnoissa käytävä teoria ole hyödynnettävissä käytännön työssä.

Sosiaalityön opinnoissa merkittävänä ammatillisena tukena koettiin toisten opiskelijoiden kohtaamiset ja heidän kanssaan käydyt keskustelut. Haastatellut kokivat tärkeänä sen, että pääsivät opintojen aikana jakamaan kokemuksiaan ja rinnastamaan oppimaansa toisten kokemuksiin. Jenni kertoo tehneensä opintoja paljon itsenäisesti, mutta kertoo nauttineensa niistä kursseista, joissa on päässyt jakamaan kokemuksiaan muiden opiskelijoiden kanssa. Jennin kokemus muiden opiskelijoiden kohtaamisen tärkeydestä linkittyy myös sosiaalityön käytännön kokemusten tärkeyteen ja muiden opiskelijoiden kokemuksiin käytännöistä.

Jenni. Se, mikä antaa jotain on se muiden opiskelijoiden tapaaminen tai siis jossain tällaisissa kursseissa et jollain tavalla voi jakaa siellä niitä kokemuksia. Että siitä mä pidän. Oon kokenut sen myös, että opettajilla tai lehtoreilla, jotka vetää näitä kursseja, niin heillä on hyvin vähän sitä kosketuspintaa siihen käytännön työhön ja se jää vähän väljäksi ne kurssit. Et sen takia ja sit opiskelijoiden kautta tulee senkin takia enemmän sitä, kun heillä on kuitenkin kokemuksia eri aloita ja sitä omaa taustaa. (toisten opiskelijoiden merkitys)

Myös muilla oli samanlaisia kokemuksia toisten opiskelijoiden kohtaamisista.

Leena. Sit toisten opiskelijoiden tapaamiset ne vähät kerrat, mitä on ollut, niin se on tietenkin sellainen antoisa aina keskustella heidän kanssa. (toisten opiskelijoiden merkitys)

Moore (1971, 878) on kirjoittanut koulutuksessa ja työssä tapahtuvasta vuorovaikutuksesta ammatillisen sosialisoinnin näkökulmasta. Mooren mukaan ammattiin sosiaalistuminen on vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa aloittelevat työntekijät tai opiskelijat oppivat työssä tarvittavia kognitiivisia- ja tunnetaitoja nimenomaan kokeneempien työntekijöiden tai opiskelijoiden avulla. Kokeneemmilta oppiminen perustuu opiskelussa ja työssä arvostettujen normien ymmärtämiseen ja niiden käyttämiseen, ei niinkään ryhmien samankaltaisuuteen. Ammatillisessa sosialisoinnissa

kokemattomammat arvostavat kokeneempien tietoja ja taitoja ja pidemmälle edenneillä on myös mahdollisuus toimia esimerkkinä toisille aikuisille. Ammatillisessa socialisaatioissa asenteiden ja uskomusten välittäminen on merkittävässä roolissa ja rakentaa pohjaa ammatti-identiteetin rakentamiselle. Tässäkin tutkimuksessa toisilta oppiminen, omaan kokemukseen peilaaminen ja keskustelun antoisuus toisten kanssa nousi esiin haastateltujen kokemuksissa, joten voikin ajatella olleen kyseessä ammattiin sosiaalistuminen prosessi, jossa halutaan saada toisten kokemuksista oppia myös omaan toimintaan.

Tässä tutkimuksessa kaikki haastatellut olivat työskennelleet sosiaalityöntekijän tehtävissä ainakin hetken opintojen ohella. Tutkimuksessa nousikin esille työn ja opintojen yhdistämiseen liittyvät haasteet, mutta myös se, kuinka työkokemuksen katsottiin tukeneen sosiaalityön opintoja. Jenni suhtautuu kriittisesti sosiaalityön opintoihin, mutta kokee kuitenkin saaneensa opintojen ohella tehdyistä sosiaalityöntekijän tehtävistä tukea ammatti-identiteettinsä rakentamiseen. Jenni kuvailee opinnoissa opittujen tietojen linkittämisen työssä saatuihin kokemuksiin helpottaneen paremman kokonaiskuvan rakentamisesta sosiaalityöstä ja siitä, mihin työssä ollaan suuntaamassa. Hän kokee, että aiemmissa opinnoissa saatuja tietoja ei pystynyt samalla tavalla hyödyntämään käytännössä, mikä vaikeutti ammatti-identiteetin muodostamista.

Jenni. Sen oon kokenut hyväksi, että on sitä työkokemusta, kun aloittaa opinnot, että pystyy jollakin tavalla linkittämään sitä oppimaansa sitä, mitä nyt sit oppiikin, jollakin tavalla siihen työelämään. Jollakin tavalla kytkemään, jos sinne nyt on suuntaamassa. Kyllä mä koen saavani enemmän kuin mitä kasvatustieteilijänä sain niistä opinnoista, kun mä en yhtään osannut ajatella mikä se tulevaisuuden työ on ja kun se oli niin ilmassa leijuvaa ja se vois olla ihan mikä vaan, niin tota se ei auttanut siihen asiaan yhtään. Et, jotenkin se, että millä tavalla mä käytän tätä tietoa sitten. Mitä kursseja nyt sit onkin, mistä on ollut jotain hyötyä, niin on sit kokenut sen, että on siellä töissä ja voi pohtia miten tämä sopisi sinne. (opintojen linkittyminen työelämään)

Työssä käyminen koettiin etuna opintoihin linkittymisen kannalta, mutta toisaalta opintojen ja työn yhdistämien nähtiin myös raskaana ja kuluttavana. Leena tuo kommentissaan esille työn ja opintojen yhdistämisen haasteen ja toivoisi, että niiden yhdistäminen olisi helpompaa. Nyt työ vie virka-ajan päivästä ja sen jälkeen on vielä palattava opintojen pariin. Erityisesti aikuisopiskelijoille, joita tähän tutkimukseen osallistuvat olivat, työ näyttäytyy opiskeluaikana pakollisena, eikä sen pituudesta voida joustaa usein jo taloudellisten tekijöiden takia. Nuoremmilla opiskelijoilla saattaa olla enemmän mahdollisuuksia työskennellä esimerkiksi lyhempiä päiviä tai muutamana päivänä viikossa, mikä mahdollistaa ajankäytön intensiivisemmin myös opintoihin. Työn ja opintojen yhdistäminen vie tilaa myös vapaaehtoiselta ammatilliselta toiminnalta, kuten ammattikirjallisuuteen perehtymiseltä.

Opintoihin kaivataankin enemmän mahdollisuutta soveltaa kirjallisuuskuulusteluihin esimerkiksi ammattikirjallisuutta, jonka opiskelijat voisivat itse valita sen mukaisesti mikä olisi oman työn kannalta hedelmällisintä. Alla on ote keskustelusta, jonka haastatellut kävivät liittyen opintojen ja työn yhdistämiseen.

Leena. Kyllähän varmaan töissä käynti ja opinnot tukee toisiaan, että on ihan hyvä että niitä limittää, mutta se vaan, että kun ne sais jotenkin väljemmin. Että sitä työtä voisi tehdä vaikka osan päivää ja osan opiskella, mutta kun sitä työtä on tehtävä koko päivä ja sitten opiskeltava koko ilta, niin se on tietenkin semmoinen, että alkaa kapasiteetti välillä olemaan koetuksella. Ja se jaksamiseen vaikuttaa. Ja se mua harmittaa, että joskus huomaan sen, että mitä tulee töissä asioita vastaan, mitä ei tietenkään ole käsitelty opinnoissa koskaan, niin niihin haluaisi perehtyä enemmän, mutta ei pysty kun työaikana se ei onnistu ja vapaa-aikanakaan se ei onnistu, niin kauan kun on opinnot kesken. Että on paljon asioita, ammattikirjallisuutta ja muuta, mihin haluaisi perehtyä, mutta se on sitten joskus. Pointti on se, että opinnot ja työ tukee toisiaan mutta jos sen saisi jotenkin väljempään mittakaavaan.

Noora. Ajattelen ihan samalla tavalla, että tukee toisiaan mutta kuormittaa samalla.

Milla. Leenan idea oli hyvä, että jos sä oot vaikka aikuissosiaalityössä, niin miksi sä et voisi tehdä vaikka jotain kirjapakettia, minkä sä valitse itse, mikä koskee sun työtä. (opintojen kuorimittavuus, opintojen linkittyminen työelämään)

Sosiaalityön opinnot aikuisopiskelijan kontekstista näyttäytyvät tämän tutkimuksen mukaan kriittisessä näkökulmasta. Sosiaalityön aikuisopiskelijat kokivat aiempien opintojen hyödyntämättömyyden sosiaalityön opintoihin suurena puutteena. Kokemus opintojen päällekkäisyydestä aiempien opintojen kanssa, vaikutti opiskelumotivaatioon laskevasti ja sai aikaan turhautumista opintoihin liittyen. Sosiaalityön opiskelijoiden toiveena oli aiempien opintojen parempi hyväksi lukeminen ja samanlaisen teoriapohjan huomioiminen opintojen suunnittelussa. Myös sosiaalityön opintojen teoriapainotteisuus sai kritiikkiä. Haastatellut kokivat sosiaalityön opinnoissa keskittyvän liikaa teoreettisen viitekehyksen luomiseen sosiaalityön käytännönosaamisen sijaan. Toiveena olisi parempi yhdistettävyyden teorian ja käytännön välillä sekä opiskelijan aiemman teoriataustan huomioiminen. Toisaalta haastatellut olivat sitä mieltä, että teoriataustalla on merkitystä sosiaalityön käytännön tekemiseen, eikä teoriapohjan opiskelua voi ohittaa opinnoissa ilman aiempaa yhteiskuntatieteellistä taustaa.

Positiivisemmin opiskelijat suhtautuivat muiden opiskelijoiden tukeen ja heidän kanssaan käytyjen keskustelujen merkitykseen omaa ammatillisuutta rakentaessa opintojen aikana. Haastatellut kokivat toisten kokemuksista oppimisen ja toisten näkökulman saamisen opintoihin olleen merkittävä tuki omissa opinnoissa. Tutkimuksessa nousikin esiin vertaisten merkityksen korostuminen omaa ammatillisuutta rakentaessa. Myös työn tekeminen koettiin positiivisena lisänä opintoihin, sillä se

auttoi linkittämään omia kokemuksia teoriapohjaan. Toisaalta työn ja opintojen yhdistäminen aiheutti kiireen kokemuksen, vei aikaa opinnoilta ja muuhun ammattikirjallisuuteen tutustumiselta.

Edellä käsitellyt ammatillinen tausta ja sosiaalityön opinnot näyttäytyvät tässä tutkimuksessa erityisesti ammatti-identiteetin kehitystä taustoittavina tekijöinä. Seuraavaksi lähden tarkastelemaan tarkemmin aikuisopiskelijoiden kokemuksia ammatti-identiteettinsä rakentumiseen liittyvien haasteiden ja toisaalta ammatti-identiteettiä tukevien tekijöiden suhteen ja luon kuvaa aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessista.

5.4 Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetti

5.4.1 Ammatti-identiteetin rakentumisen haasteet

Tässä osassa käsittelen tutkimuksessa esiin nousseita haasteita sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin kehitykseen liittyen. Tässä tutkimuksessa aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin haasteiksi nousivat sosiaalityöntekijöiden työn määrä ja kiire töissä, epävarmuus omasta osaamisesta ja opiskelijan ja sosiaalityöntekijän kaksoisrooli työpaikalla. Kiire ja työn määrä ovatkin tekijöitä, jotka ovat myös mediassa pantu merkille ja säännöllisin väliajoin lehdistössä on tietoa sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärien kasvusta ja työn määrän kuormittuvuudesta. Myös tässä tutkimuksessa haastatellut kertoivat kiireen olevan tekijä, joka on haastanut heidän ammatti-identiteettinsä rakentumista.

Leena kertoo toisinaan miettineensä, oliko sosiaalityöntekijän uravalinta oikea, kun henkisesti raskasta työtä tehdään kiireen keskellä pienellä palkalla. Leenan kommentista välittyy turhautuminen kiireeseen ja suuren työmäärään, joka ei kuitenkaan näy rahallisena korvauksena, vaan päinvastoin palkka ei vastaa työn vaatavuustasoa. Se on saanut Leenan toisinaan pohtimaan sitä, olisiko toinen uravalinta ollut järkevämpi, vaikka ammatinvalinta muuten on tuntunut oikealta.

Leena. Se haastaa, että joskus tulee hetkiä, että miettii että haluanko mä ihan oikeesti tehdä tällaista työtä. Että leipänsä voisi tienata helpomminkin, kuin kohtaamalla niitä asioita mitä siellä on. Että se on hirvittävän raskasta eikä pelkästään ne asiakkaiden kohtaamiset, mut ylipäätään se, että tehdään niska limassa hirveällä kiireellä, hirveä määrä töitä, surkealla palkalla, raskaiden asioiden kanssa, niin joskus sitä miettii, että valitsinkohan mä ihan oikein. Että mä voisin näillä samoilla opinnoilla tienata kaksi kertaa enemmän jollakin muulla alalla. Ne on aika ohi meneviä tunteita, että ehkä enemmän se haastaa sitä, että haluanko mä tosiaan

olla sosiaalityöntekijä. Mutta 90 % työajasta koen olevani ihan oikeassa paikassa, joskus tulee tietenkin semmoisia epäilyksen hetkiä. (työn kuormittavuus, palkkaus, kiire)

Palkka-asia ja työn kuormittavuus olivat tekijöitä, jotka olivat haastaneet muidenkin ammatti-identiteettiä.

Jenni. Mulla ei oo vielä noita Leenan tunteita tullut ja mä jotenki koen (olevani) niin oikealla alalla, mutta kyllä mä kanssa oon sitä miettinyt, että vähemmän töitä pitäisi ehkä avohuollon puolella tehdä ja paremmalla palkalla. (palkkaus, kiire)

Jarmo Heikkinen (2008) on sosiaalityön ammattikuvaa käsittelevässä väitöskirjassaan käsitellyt sitä, kuinka työn arvostusta mitataan palkkatason kautta. Sosiaalityössä ovat edustettuina korkeasti koulutetut naiset, joiden työtehtävät ovat vaihtelevia ja hallittavien asioiden määrä suuri. Ammatti on vaativa ja henkisesti raskas. Vaativuustasoon suhteutettuna sosiaalityöntekijät näyttävätkin pienituloisina. Tässä tutkimuksessa matala palkkataso näkyy myös ammatti-identiteettiä haastavana tekijänä, kun kokemus siitä, ettei omalle työlle anneta arvostusta, häiritsee identiteettiprosessia.

Suuri tekijä työn kuormittavuudessa oli myös kokemus siitä, ettei pysty tekemään työtään niin hyvin kuin toivoisi. Monille sosiaalityöntekijän työ on osa omaa persoonaa, kuten tutkimuksen seuraavassa osiossa käy ilmi, ja tapa tehdä työtä liitetään omaan persoonallisuuteen. Kiire vie mahdollisuuden työskennellä omien arvojen mukaisesti, kun aikaa riittää vain tärkeimpiin asioihin paneutumiseen. Kokemus siitä, että pystyisi ja haluaisi tehdä työnsä paremmin, mutta ei aikataulullisesti siihen kykene, nakertaa ammatti-identiteettiä. Milla kertoo, että luopui työstään lastensuojelun sosiaalityöntekijänä siitä syystä, ettei pystynyt työskentelemään omaan vaatimustasoansa vastaavalla tavalla.

Milla. Lastensuojelusta voi tuohon kiireeseen sanoa, että kyllähän sekin ammatti-identiteettiä haastaa, kun sä teet työsi huonosti ja sulla ei oo aikaa tehdä niitä hyvin. Ja siinä oli yksi syy minkä takia mä pari kuukautta sitten lähdin lastensuojelusta uuteen työhön, koska tuntui ettei enää pystynyt tekemään työtään hyvin. Että se on varmaan aika iso haaste.(kiire, työn kuormittavuus)

Yksi sosiaalityön koulutuksen ja työelämän välinen ristiriita onkin se, että työssä sosiaalityöntekijän asiantuntemus ja ammattietiikka ovat alisteisessa asemassa hallintorakenteisiin nähden. Poliittisesti päätetyt budjetit ja hallinnolliset rakenteet eivät jätä tarpeeksi mahdollisuutta toteuttaa työssä sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta ja ammattieettistä harkintaa. Liian kuorimittava työmäärä ja taloudellisten reunaehtojen huomiointi eivät mahdollista työskentelyä yliopistossa omaksuttujen ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Se haavoittaa ammatti-identiteettiä ja altistaa

ammattinvaihtoon, kun opintojen eettinen ote ja käytännön työelämän hektisyys eivät kohtaa. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden eettinen ote voisi olla hyödyllistä myös taloudellisia seikkoja huomioitaessa, mikä asettaakin yliopistokoulutukselle haasteen etiikan opetuksen näkökulmien laajentamisesta. (Aaltonen, Anoschkin, Jäppinen, Kotiranta, Wrede & Hiltunen 2008, 17.)

Toisaalta kiireen katsotaan myös kuuluvaksi sosiaalityöntekijyyteen. Noora kertoo kokevansa projektiluontoisessa työssään kamppailevansa sen kanssa, että pääsee vähemmällä työmäärällä kuin työtoverit ja kokee siitä huonoa omaatuntoa. Noora kokee, että ennen saatuaan kokemusta sosiaalityöntekijyyteen kuuluvasta kiireestä ja suurien asiakasmäärien hallinnasta, hän ei ole kokenut vielä sitä, mistä sosiaalityöntekijän identiteetti rakentuu. Sosiaalityöntekijyyteen liitetään hyvin vahvasti kiire ja sen puuttuminen koetaan ammatti-identiteettiä heikentävänä tekijänä, vaikka samalla tiedostetaan sen haitallisuus omalle työlle ja ammatillisuuden toteutumiselle.

Noora: Mä oon huomannut sen, että kun mä olen meidän työyhteisössä se, jolla on vähän erilainen työ kuin muilla työntekijöillä, johtuen siitä, että mulla on vähän niin kuin...mä oon ihan sosiaalityöntekijänä, mutta mulla on projektiluontoisempi työ...Se projektiluontoisuus tekee sen, että mä en siinä määrin ihan täysin huku töihin kuin kaikki muut siellä. Ja mä oon huomannut tämmöisen jännän ilmiön itsessäni, että mä tunnen huonoa omaatuntoa siitä, että ne kaikki muut hukkuu niihin töihin ja minä en. Kyllä minäkin siis töitä teen, mutta mulla on niitä ehkä vois sanoa inhimillinen määrä, semmoinen määrä mikä pitäisi ehkä kaikilla sosiaalityöntekijöillä olla. Niin sitten mulla on sellainen jännä olo, nyt kun mulla on luvattu sijaisuus missä mä pääsen hukkumaan töihin, niin mä odotan sitä tässä kohtaa innolla, mikä on ihan hämmentävää. Mutta mulla on sellainen olo, että ehkä silloin pääsee oikeasti käsiksi siihen sosiaalityöntekijän identiteettiin, kun on tosissaan kiire.(kiire identiteetin luojana)

Tämän tutkimuksen mukaan aikuisopiskelijan identiteettiä haastaa myös epävarmuus omasta osaamisesta. Haastatelluilla oli vielä kohtuullisen vähän taustallaan sosiaalityöntekijän työhistoriaa, joten epävarmuus omasta osaamisesta on luonnollista. Epävarmuus korostuu tilanteissa, jotka ovat vielä vieraampia kokemattomalle työntekijälle ja joissa joutuu todistelemaan omaa osaamistaan. Tieto siitä, että hoitaa asiaa, joka on itselle vielä vieras, aiheuttaa entisestään epävarmuutta omaa osaamista kohtaan.

Anne. Mä ajattelin, kun aika vähän työuraa tässä sosiaalityöntekijänä takana, niin sellaiset tilanteet, kun menee hoitamaan jotain asiaa, josta ehkä lähtökohtaisesti tietää, ettei ole ihan hankas ja sitten se asiakaskohtaaminen, jossa saattaa olla muutakin verkostoa paikalla, niin tavallaan jää siitä kiinni (kokemattomuudesta). Ja pahimmillaan on käynyt niin, että alkaa se työttömyys ja missä vaiheessa sun opinnot on ja osaatko sinä mitään ja voisko tänne lähettää oikean työntekijän. Niin kyllä siinä ihan niin kuin saa oikeasti koota itsensä, että ota tää homma hanksaan. (epävarmuus)

Asiakastilanteiden jännittäminen on identiteettityötä haastava tekijä ja kuormittaa kokemattomia työntekijäitä. Tuoreella sosiaalityöntekijälle monet tilanteet ovat vielä uusia ja kokemuksia saa vain työtä tekemällä. Kuitenkin asiakkaiden tilanteet saattavat vaatia etukäteistiedonhankintaa, jotta asiakastilanteessa on tarvittava tietoa. Tilanteet ovat kuitenkin usein monimuotoisia, eikä kaikkeen voi valmistautua etukäteen, joten epävarmuus ja jännittäminen saattavat tuoreella työntekijällä olla arkipäivää työtilanteissa. Sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu myös esimerkiksi verkostoneuvottelut, joissa saattaa olla paikalla suuri joukko ihmisiä, joiden läsnäolo saattaa korostaa omaa tunnetta epävarmuudesta. Milla kertoo, että on huomannut epävarmuutensa ja jännittämisen vähentyneen työkokemuksen karttuessa ja liittyy kokemuksen ammatti-identiteetin kehittymiseen. Millan esimerkistä käy ilmi kokemattoman sosiaalityöntekijän epävarmuus ja työkokemuksen myötä kasvava varmuus omasta osaamisesta. Tilanne voidaankin Millan esimerkistä tulkita niin, että Milla on kokemattomana työntekijänä jännittänyt erilaisia neuvotteluja, joissa on paikalla ihmisiä eri tarkoituksineen, mutta nyt hiukan kokeneempana jännitys ja epävarmuus eivät enää vaikuta ammatti-identiteettiä haastavasti, vaikka joutuisikin tilanteessa puolustamaan työtään ja tarkoituksiperiään.

Milla. Mä oon ehkä huomannut kehityksen siitä, että viimeisimmän vuoden aikana mua ei ole enää jännittänyt mennä oikeestaan minkäänlaisiin neuvotteluun, oli sitten huostaanon neuvottelu tai joku jossa kaikki on sua vastaan. Ei mua enää jännittänyt, kun on saanut niitä kokemuksia, että tietää, että pärjää oikeestaan missä paikassa vain. (epävarmuus)

Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin kehittymistä näyttää haastavan myös opiskelija-aseman ja työntekijän kaksoisrooli. Tutkimuksessa tuli esille haastateltujen kokemus vaikeudesta yhdistää sosiaalityöntekijänä toiminen ja opiskelija-asema työyhteisössä. Kokemukset liittyivät siihen, että epäpätevänä sosiaalityöntekijänä toimiessa sosiaalityöntekijällä ei kuitenkaan ole samanlaisia mahdollisuuksia tehdä itsenäisiä päätöksiä kuin pätevällä sosiaalityöntekijällä. Virallisiin päätöksiin saatetaan tarvita pätevän sosiaalityöntekijän hyväksyntä tai käytännössä allekirjoitus sille työlle, jonka epäpätevä työntekijä on valmistellut. Samalla kun toimii työyhteisössä sosiaalityöntekijän tehtävissä, on kuitenkin edelleen opiskelija, jonka asema sijaisuuden kautta työyhteisössä on erilainen kuin vakituudessa virassa olevalla työntekijällä. Työsuhteet saattavat epäpätevällä sosiaalityöntekijällä olla lyhyitä sijaisuuksia, jolloin työyhteisöön kiinnittyminen ei ole helppoa lyhyiden työsuhteiden takia. Sen lisäksi, että on kyse sijaisuudesta, on ammatti-identiteettiä haastamassa opiskelijan rooli epäpätevänä työntekijänä. Monissa työyhteisöissä sijaisuudessa toimiminen tarkoittaa käytännössä sitä, että työpaikan koulutuksiin osallistuminen ei ole mahdollista, eivätkä muutkaan työhön liittyvät etuudet koske sijaisia. Voikin olla hyvin ristiriitaista työskennellä

tilanteessa, jossa vastuu omasta työstä on samanlainen kuin sosiaalityön pätevyyden omaavalla työtoverilla, mutta asema työyhteisössä kuitenkin erilainen kuin vakituisella työntekijällä. Jenni kuvaa omaa tilannettaan kaksoisroolin kautta, joka on haastanut hänen ammatti-identiteetti-prosessiaan.

Jenni. Mä ehkä koen haasteelliseksi sen, ettei oo pätevä työntekijä, ettei pysty nyt sit tekemään välttämättä yksin ihan kaikkia päätöksiä. Tai teen mä ne yksin, mutta sit käytännön tasolla ei pysty. Tai ei nyt ihan yksin, että on mulla aina se kollegiaalinen tuki siellä taustalla, mut ettei sitten pysty tekemään niitä tiettyjä päätöksiä ja ehkä se nyt vaikuttaa jollakin tasolla siihen, että sä meet periaatteessa siihen sijaisena siihen työyhteisöön ja oot vielä opiskelija, niin se on semmoinen kaksoisrooli mikä siinä on. Vaikka on kokemusta paljon, niin se on silti se opiskelijan rooli siellä. (kaksoisrooli, epäpätevyys, sijaisuus)

Myös Leena kertoi ammatti-identiteetti-prosessinsa haasteen liittyvän sijaisuuteen ja siihen, että työsuhteet ovat lyhyitä, eikä paikkaan ehdi kunnolla kiinnittyä. Leena ajattelee, että tilanne on ohimenevä ja helpottuu, kun opinnot valmistuvat ja mahdollisuus pysyvämpään työsuhteeseen aukeaa pätevyyden kautta.

Leena. Opiskelijana ja sijaisuuksissa ja on aina vähän, et tulee ja menee pienissä pätkissä ja mä luulen, että se myös vähän vaikuttaa siihen ammatti-identiteetin muodostumiseen. Ja mä luulen, et se kyllä helpottaa tai tilanne muuttuu sit kun on aikanaan valmis, toivottavasti muutaman kuukauden päästä ja sitten saa sen vakituisen viran että tietää, että siinä ollaan ja pysytään. (kaksoisrooli, epäpätevyys, sijaisuus)

Toisaalta opiskelijan ja sosiaalityöntekijän kaksoisrooli kuvataan olevan omaan asenteeseen liittyvä ilmiö, ei niinkään työtovereista tai työyhteisöstä ylipäätään lähtevä haaste. Kokemus siitä, että ei pysty samalla tavalla osallistumaan päätöksentekoon tai, että toiset sosiaalityöntekijät kokisivat opintojen loppuvaiheessa olevan opiskelijan pätevyyden kyseenalaisena, koettiin itsestä lähtöiseksi. Kokemus omasta epäpätevyydestä saattaakin siis olla enemmän tunne opiskelijalla itsellään kuin työyhteisön tuottamaa tietoa aikuisopiskelijan epäpätevyydestä tai mahdollisuudesta osallistua.

Leena. Mulla on kanssa sellainen tosi hyvä työyhteisö, että olen ihan täysvaltainen sosiaalityöntekijä siellä tai ei muhun suhtauduta opiskelijana tai sijaisena tietenkään. Et se on ehkä enempi itselle sit se, että kun se tuo sen tietyn epävarmuuden siihen kuitenkin. (itse luodut haasteet)

Miia. sama ajatus just, että kyllä se on enempi se oma ajatus siellä, jos on semmoinen... (itse luodut haasteet)

Aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiä haastavat monenlaiset tekijät, joista osa on enemmän yksilön ulkopuolelta lähteviä tekijöitä, osa yksiöstä itsestään lähteviä. Työn määrään ja työssä koettuun kiireeseen sosiaalityöntekijällä ei juurikaan ole mahdollisuuksia vaikuttaa. Oman kalenterin hallinta, siihen jätettävä tarpeellinen tila myös asiakaskirjauksille ja yllättäville työtehtäville lienee yksi niistä keinoista, joilla voi jossain määrin vaikuttaa oman työn suunnitteluun, mutta sekään ei välttämättä ole tehokas keino poistamaan työn kuormittavuutta. Myöskään palkka-asiat eivät ole yksittäisen työntekijän ratkaistavissa. Sosiaalityöntekijän ja opiskelijan kaksoisroolissa työskentely ja siitä nousevat haasteet identiteettiprosessissa liittyvät lyhyisiin pätkittäisiin työsuhteisiin, joissa kiinnittyminen työyhteisöön ja organisaation ei välttämättä ole helppoa. Muodollisen pätevyyden puute saattaa myös asettaa sosiaalityöntekijän erilaiseen arvoasemaan työpaikalla, kun itsenäisesti tehtyihin päätöksiin saatetaan tarvita muodollisen pätevyyden omaavan sosiaalityöntekijän hyväksyntä. Nämä tilanteet saattavat haastaa ammatti-identiteettiä. Toisaalta Ammatti-identiteettiä haastaviin tekijöihin katsottiin suuressa määrin myös sosiaalityöntekijästä itsestä johtuvat tekijät. Epävarmuus omasta osaamisesta ja asiakastilanteiden jännittäminen koettiin ammatti-identiteettiä haastavina tekijöinä, jotka ovat kuitenkin enemmän yksilöstä itsestä lähteviä tekijöitä, joihin ulkoiset seikat lähinnä vaikuttavat epäsuorasti. Aikuisopiskelijat kokivatkin olevansa itse oman ammatti-identiteettiprosessinsa haasteita kokiessaan epävarmuuden, jännityksen ja kaksoisroolissa toimimisen olevan enemmän heidän omia ajatuksiaan kuin jonkun ulkopuolisen tahon tuottamia paineita. Seuravaksi lähden tarkastelemaan niitä tekijöitä, jotka ovat tukeneet sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin muodostumista.

5.4.2 Ammatti-identiteetin rakentumisen tukeminen

Ammatti-identiteetin rakentumiseen vaikuttavat monet tekijät. Tässä tutkimuksessa tärkeänä tekijänä ammatti-identiteetin rakentumisessa koettiin työyhteisöön liittyvät tekijät. Työyhteisön kokonaisuutena ammatti-identiteettiään tukevaksi tekijäksi mainitsivat kaikki haastateltavat. Sen lisäksi työyhteisöön kiinteästi liittyvät tekijät, kuten työtovereiden suhteutuminen aikuisopiskelijaan ja työtovereilta saatu palaute koettiin merkityksellisinä ammatti-identiteettiä rakentavina tekijöinä. Työyhteisöön linkittyvien teemojen lisäksi myös oman osaamisen vahvistuminen nähtiin tässä tutkimuksessa tekijänä, joka tuki oman ammatti-identiteetin kehitystä.

Työyhteisön merkitys koettiin haastatteluissa melko itsestään selvänä tekijänä ammatti-identiteetin tukemisessa ja sen merkitys itselle kuitattiinkin melko lyhyesti, ilman suurempia selityksiä antamatta.

Leena. Mikä tukee sitten, niin voin mäkin sanoa niin, että tietysti se työyhteisö tukee. (työyhteisön tuki)

Noora. Työyhteisö, ihan samoilla linjoilla. Tuntuu et on ollut tosi helppo mennä tonne työpaikkaan missä oon. (työyhteisön tuki)

Työyhteisön merkitys korostuu ammattiin sosiaalistumisen yhteydessä. Ammatillinen socialisaatio tarkoittaa yksilön sosiaalistumista yhteiskuntaan hankkimansa ammatin tai ammattikunnan kautta. Ammatillinen socialisaatio edellyttää opittua ammattitaitoa alalle, tarvittavien tietojen ja taitojen oppimista sekä ammattialaan liittyvien perinteiden ja tapojen omaksumista. (Vaittinen 1988, 40.) Moore liittyy ammatilliseen socialisaatioon myös ammatin sääntöjen sisäistämisen (Moore 1971, 861). Ammatillisen sosiaalistumisen prosessin kautta yksilö saavuttaa ammattiin liittyvän yhteisönsä täysivaltaisen jäsenyyden. Sosiaalistuminen tapahtuu vähitellen ja esimerkiksi opiskeluaikana yksilö oppii tarvittavia taitoja ja luo samalla kuvaa tulevasta työstään. (Niemi 2001, 19.) Sosiaalistumisen alussa, jolloin ammatti-identiteetinkin kehitys on vielä alkuvaiheessa, korostuu työyhteisöön sosiaalistuminen. Juuri työyhteisöön tullessa yksilöllä ei ole vielä samalla tavalla valtaa kuin yhteisön muilla jäsenillä, eikä myöskään työpaikalla olevaa kulttuurista pääomaa, sillä ne kehittyvät ajan kanssa. (Eteläpelto 2006, 44.) Ammattiin sosiaalistumisen liittyvien tietojen valossa onkin selvää, että työyhteisön tuki on tärkeä tekijä kokemuksessa ammatti-identiteetin rakentumisen tukemisessa.

Työyhteisön tukeen ja ylipäätään työyhteisön merkitykseen ammatti-identiteetin rakentumisen kannalta liittyy kiinteästi työyhteisön suhtautuminen uuteen työntekijään ja aikuisopiskelijaan. Aiemmin käsiteltiin jo aikuisopiskelijan ristiriitaista kaksoisroolia opiskelijan ja työntekijän asemassa, jossa tuli esille, kuinka aikuisopiskelijat kokivat kaksoisroolinsa ammatti-identiteettiä haastavana tekijänä. Tässä tutkimuksessa merkittävää oli kuitenkin se, että haastatellut kokivat kaksoisroolin myötä tulevien haasteiden liittyvän omiin ajatuksiinsa epäpätevydestään, ei niinkään työyhteisön suhtautumiseen epäpätevänä työntekijänä. Toisten työntekijöiden asenne ja suhtautuminen uuteen vielä epäpätevään sosiaalityöntekijään nousee kuitenkin esille myös ammatti-identiteettiä tukevana tekijänä, niin että positiivinen suhtautuminen koetaan ammatti-identiteettiin myönteisesti vaikuttavana seikkana.

Haastatelluille oli tärkeätä kokemus siitä, että heidät otetaan vakavasti, eikä heidän opiskelijuuttaan nosteta erityisenä seikkana esille työyhteisössä. He kokivat arvostavan suhtautumisen olleen tekijä, joka on tukenut heidän sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettinsä rakentumista. Kokemus siitä, että heidän mielipidettään arvostettiin ja niillä oli merkitystä työyhteisössä, nousi esille työyhteisön merkityksen ja ammatti-identiteetin rakentumisen yhteydessä.

Leena. Alusta asti on kyllä kuunneltu ja suhtauduttu samalla tavalla kuin kaikkiin muihinkin. Ja sitten huomaan, että kokeneet, jotka on ollut vuosia ja vuosikymmeniäkin tehnyt sitä työtä, niin kyllä ne yhtä lailla saattaa multa kysyä mun mielipidettä, että ei se missään siellä näy että on opiskelija ja vielä epäpätevä. Et kyllä siellä kaikki on samalla viivalla tai että yhtäläillä kuunnellaan kuin kaikkia muitakin. (työyhteisön arvostus)

Jenni. Työyhteisö ottaa kyllä ihan silleen hyvin, eikä mitenkään ota esille sitä mun opiskelijuutta missään vaiheessa sitä työpäivää, mut se on lähinnä itselle se sellainen asia. (työyhteisön arvostus)

Haastattelussa nousi esille myös työyhteisön suhtautumiseen liittyen arvostus uutta työntekijää kohtaan ja sen vaikutus oman ammatti-identiteetin rakentumiseen. Työyhteisön suhtautumisella on merkitystä siihen, kuinka uusi työntekijä uskaltaa tuoda omia mielipiteitään ja näkökulmiaan esille. Se, miten työyhteisö suhtautuu voi sekä tukea ammatti-identiteetin kehitystä, että kriittisellä suhtautumisella uuden työntekijän osaamista kohtaan haitata ammatti-identiteettiprosessia. Toisaalta kokemuksen myötä karttuva itseluottamus ehkäisee kriittisemmänkin palautteen haitalista vaikutusta ammatti-identiteetin rakentumisessa.

Miia. Mä koen, että sillä on aika iso merkitys, miten muut suhtautuu. Jos otetaan vakavasti ja kuunnellaan, niin sitten niitä on tosi paljon helpompi myös sanoa niitä (omia ajatuksia ääneen). Miten mä itse koen, niin varmasti ajattelin alkuun itse että oon epävarma enkä oikeen tiedä mistään mitään, mut sitten kun otettiin tosissaan ja tasavertaisena, niin sitten sitä oli paljon helpompi alkaa luottamaan siihen että, no joo ehkä tässä on jotain järkeä tässä ajatuksessa. Että se on ehkä vähän sellainen kaksisuuntainen. Sitten kun on tarpeeksi itselläkin kokemusta ja itseluottamusta, niin silloin vaikka joku ei ota sua tosissaan, niin se ei välttämättä haittaakaan niin paljon. Mutta alussa sillä on varmaan iso merkitys, miten otetaan vastaan. (työyhteisön arvostus, sosiaalityöntekijänä pitäminen)

Annen kommentista välittyi hienosti toisten asenteen merkitys uudelle työntekijälle. Vaikka omaa ammatillisuutta alussa epäileekin ja itsevarmuus ei ole ammatillisesti vielä kehittynyt, niin toisilla työntekijöillä on omalla suhtautumisellaan mahdollista vaikuttaa uuden sosiaalityöntekijän kokemukseen omasta osaamisestaan. Toisten luottamus uuden työntekijän osaamiseen rakentaa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä ja vahvistaa uuden sosiaalityöntekijän käsitystä omasta osaamisestaan, jonka kautta hänellä on mahdollista rakentaa itsestään positiivista mielikuvaa ammatissaan. Työyhteisön suhtautumisella onkin siis ratkaiseva merkitys uuden sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumisessa ja sen tukemisessa.

Anne: Mulla on helppo sanoa, että mun kohdalla on ainakin (tukee) se työyhteisö. Mut on ainakin otettu heti tosi hyvin osaksi, että siksi mä en ehkä kokenut niin voimakkaan tuota opiskelijastatusta. Mulla on sellainen olo, että mut otettiin heti välittömästi osaksi työyhteisö ja mielipiteitäni ja käsityksiäni kuunneltiin jo siinä vaiheessa, kun en edes itse ollut varma onko

näissä mitään järkeä. Että se on ollut ihan ehdottomasti sellainen, että kun muut pitää sosiaalityöntekijänä niin pakkohan siinä on itsekin pitää itseään sosiaalityöntekijänä. (arvostus, sosiaalityöntekijänä pitäminen, työyhteisön tukeminen)

Palautteen saaminen omasta työstä koetaan myös merkityksellisenä ammatti-identiteetin tukemista edistävänä tekijänä. Hyvän palautteen kuuleminen omasta toiminnasta on tukenut ammatti-identiteettiprosessia, mutta toisaalta myös rehellistä palautetta on arvostettu ammatillisen kehityksen tukemisessa.

Milla. Kokeneilla työkavereilla on mulle ollut hirveän iso rooli, kun itse on kuitenkin suht nuorena aloittanut sosiaalityöntekijän työt, niin sellainen hyvän palautteen kuuleminen. Jos on ollut vaikka joku neuvottelu missä on työparin kanssa ollut ja työpari on ollut tosi kokenut, kolkkyvuotta talossa, ja sitten siltä saa hyvää palautetta, et hienosti hoidit ja kaikki meni hyvin, niin se on auttanut paljon. Ja myös sit semmoset kohdat, et muistan silloin 2013 ihan ensimmäisiä jotain asiakastapaamisia, niin mulla on tullut sen tapaamisen jälkeen itku, koska se on ollut niin kauheeta, niin kyl niin mä muistan kuinka kokeneet työkaverit sano, et nyt sun vaan pitää kovettaa itsesi. Että ei vaan pelkästään sellaista hyssyttelyä, vaan oikeesti sanotaan, että nyt jos sä meinaat täällä olla ja pärjätä, niin koitappa kestää. (palautteen saaminen)

Keskustelutilanteet työtovereiden kanssa yhtenä palautteen saamisen muotona koettiin myös ammatti-identiteettiä tukevana tekijänä. Kokeneempien työtovereiden kanssa keskustelu ja luottamus heidän ammattitaitoonsa ja tukeensa nähtiin tärkeänä tuen muotona. Toisaalta myös sillä koettiin olevan merkitystä, että työtoverit luottivat myös uuden työntekijän näkemykseen ja kysyivät myös tuoreelta työntekijältä vastavuoroisesti konsultointiapua omiin ongelmiinsa. Palaute omaa työtä kohtaa tuleekin tällaisessa tapauksessa esille epäsuorasti ja näyttäytyy luottamuksena tuoreen työntekijän ammattitaitoa kohtaan.

Miia. Se on varmasti isoin asia mikä tukee sitä identiteetin muodostumista, että työyhteisöltä on tuki ja sitten se, että voi keskustella toisten ihmisten kanssa, jotka tekee vähän omalla tavallaan sitä samaa työtä ja joilla on erilaisia kokemuksia ja eri pituisia uria takana, niin kyllä mä ajattelen että se on tosi tosi iso asia. Ja sit tottakai se, että otetaan vakavasti eikä suhtauduta mitenkään sillai (vähättelevästi), että se tukee kyllä paljon. (arvostus, palautteen saaminen)

Anne. Semmoinen minkä olen viime aikoina huomannut mikä on ollut sellainen vahvistava kokemus, et tosiaan, kun mulla on vähän eriävät tehtävät kuin muilla, niin sitten kun muilla, siis ihan viroissa oleville työntekijöille, jotka on vuosia tehnyt työtä, tulee sellainen tilanne, että minkä tehtävien parissa mä olen pyörinyt, niin ne tulee pyytämään multa apua ja konsultoimaan minua, niin siitä tulee tosi sellainen olo, että hei, ehkä mä sitten osan ja tiedänkin jotain kun ne...(arvostus, sosiaalityöntekijänä pitäminen)

Ruohotie (2000, 3, 55–56) on ammatilliseen kasvuun liittyen kirjoittanut kasvumotivaatiosta, jolla hän tarkoittaa yksilön halua kehittää itseään. Haasteisiin liittyvä tavoitteellisuus lisää yksilön halua

tehdä työtä asettamiensa tavoitteiden eteen ja kasvattaa motivaatiota työskennellä tavoitteiden saavuttamiseksi. Kasvumotivaatio on yhteydessä ammatilliseen kasvamiseen, sillä asetetuista tavoitteista suoriutuminen mahdollistaa onnistumisen kokemukset, jotka vahvistavat omanarvontuntoa ja ammatti-identiteettiä. Palautteen saaminen näyttää tässä tutkimuksessa olevan yhteydessä kasvumotivaatioon, sillä omaan työskentelyyn liitetyt tavoitteet ja palautteen saaminen työtovereilta itselle merkitykselliseksi nostetuissa tavoitteissa näyttäytyvät tekijöinä, jotka vaikuttavat ammatti-identiteetin muodostumiseen.

Merkittävänä ammatti-identiteetin rakentumista tukevana tekijänä nähtiin myös oman osaamisen vahvistuminen. Positiiviset kokemukset omasta työskentelystä kasvattivat itseluottamusta omaa toimintaa kohtaan ja vahvistivat omaa osaamista. Työ tulee tutummaksi tekemisen kautta, kuten Leena kertoo.

Leena. Sit tietysti asiakastilanteet, et sitten mitä enemmän ne tulee tutuksi ja ne asiat tulee tutuksi ja alkaa se osaaminen vähitellen vahvistua... Tosin alkutekijöissä se vielä tässä vaiheessa on, mutta sit kun ne asiakastilanteet on sellaisia onnistuneita ja tuntuu, että on osannut sanoa oikeat asiat ja tiennyt mistä on kysymys, niin kyllähän ne... Sit semmosissa tulee olo, että no niin, kyllä tää tästä lähtee. (osaaminen asiakastilanteissa)

Pärjäämisen kokemus on tärkeässä roolissa oman osaamisen rakentumisessa. Vastavuoroisuus asiakkaan kanssa ja häneltä saatu hyväksyntä omaa toimintaa kohtaan vahvistaa omia mielikuvia työtehtävissä menestymisestä. Kokemus omasta osaamisesta rakentuukin paljon myös asiakkaan hyväksynnän ympärille.

Anne. Meillähän tosiaan otetaan kaikki kotikäynnit ja asiakaskäynnit yksin, niin tavallaan se on vähän niin, että kun niistä alkaa selviytyä ja asiat hoitaa ja asiakkaat luottaa siihen, että asiat hoituu niin kyllähän se vahvistaa sitä omaa sosiaalityöntekijyyttä. Sitä, että kyllähän tässä pärjää. (osaaminen asiakastilanteissa)

Uuden työntekijän ammatillinen kasvu onkin oppimista ja kehittymistä omassa ammatissaan ja työtä kohti asiantuntijuuden saavuttamista. Työtehtäviin liittyvät haasteet ja kehityskohteet nousevat niistä tehtävistä, joiden parissa uusi työntekijä päivittäin työskentelee ja niiden onnistunut ratkaiseminen auttaa työntekijää kehittymään ammatillisesti. Sosiaalityöntekijyyteen liittyvä asiantuntijuus saadaan koulutuksen kautta, mutta kehittyminen jatkuu työssä saatujen kokemusten välityksellä. (Laakkonen 2004, 54.) Koulutus auttaa muodostamaan alun ammatti-identiteetille, mutta työstä saadun omaan toimintaan liittyvän palautteen kautta ammatti-identiteetti alkaa joko vahvistua tai heikentyä (Elovainio & Rintala 1997, 89).

Tässä tutkimuksessa työyhteisöltä saatu tuki koettiin ammatti-identiteetin rakentumisen kannalta merkityksellisenä. Ammatti-identiteetin rakentumiseen katsottiin vaikuttavan positiivisesti toisten työntekijöiden asenteen ja arvostuksen uutta sosiaalityöntekijää kohtaan. Arvostuksessa uudelle sosiaalityöntekijälle oli merkityksellistä tunne siitä, että hänen tekemäänsä työtään arvostetaan ja hänen arviointikykyynsä luotetaan. Samoin työtoverien asenteessa koettiin tärkeänä tunne siitä, että epävarmaankin uuteen sosiaalityöntekijään suhtaudutaan samoin kuin muihinkin työntekijöihin, vaikka uusi työntekijä ei aina itsekään uskoisi omaan osaamiseensa. Palautteen saaminen sekä asiakkailta että toisilta työntekijöiltä koettiin ammatti-identiteetin kehitystä tukevana tekijänä. Merkityksellistä oli se, että vaikka toisten arvostus ja asenne uutta työntekijää kohtaan oli tärkeä asia, palautteen saamisessa myös rakentava palaute koettiin ammatti-identiteettiä tukevana tekijänä. Ammatti-identiteetin rakentumista tuki myös työkokemuksen karttumisen kautta muodostuva oman osaamisen vahvistuminen. Työkokemus ja sitä kautta tulevat erilaiset kokemukset moninaisista asiakastilanteista koettiin osaamista rikastavina ja ammatti-identiteettiin kehitykseen vaikuttavina tekijöinä.

5.4.3 Sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentuminen

Tässä luvussa käyn läpi sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumista. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetti rakentuu pitkälti työelämässä, eikä opiskeluaikaa koeta merkityksellisenä ammatti-identiteetin rakentumisen areenana.

Tutkimuksessa nousi esille aikuisopiskelijoiden itselleen asettamat valmistumistavoitteet ja kiire tutkinnon suorittamisen kanssa. Monella oli opiskelujen suhteen ensisijaisena tavoitteena valmistuminen ja sitä kautta pätevyuden saaminen sosiaalityöntekijän tehtäviin ja opiskeluaika nähtiin pakollisena reittinä kohti ammatillista pätevyyttä. Opiskeluaika kuvattiin suorittamiseksi, jolloin tehtäviä tehtiin nopeaan tahtiin valmistumisen jouduttamiseksi.

Kiire valmistumisen suhteen näyttäytyy aikuisopiskelijoilla suhteessa nuoriin ensimmäistä tutkintoaan suorittamaan tulleisiin myös ammatti-identiteetin rakentumisen suhteen. Nuorilla on pitempi aika rakentaa ammatti-identiteettiään kuin aikuisopiskelijoilla, jotka suorittavat tutkinnon nopeammalla tahdilla ja usein jo samalla töitä tehden. Opiskelija-identiteettiä ei keritä omaksumaan samalla tavalla kuin nuorilla opiskelijoilla, jotka opintojen alkuvaiheessa ovat vielä paljon yliopistolla läsnä.

Anne. Mä ajattelen sen sillai, että mulla ei ollut mitään ongelmia ammatti-identiteetin muodostumisessa, mutta mulla oli alkuun sellainen olo, kun tuli aikaisemmalla koulutuksella ja tiesi jo lähtökohtaisesti, että on pikalinja, niin tavallaan mulla oli alkuun sellainen olo, että nämä ihmiset, jotka tulee sisään viiden vuoden... niin kuin normaalisti nuorena pääsykokeen kautta, niin niillä on hirveän pitkä aika omaksua se identiteetti ja kasvaa siihen työhön. Ja mulla oli sellainen, kun siinä oli niin hirveä kiire, niin mä en kerinnyt sitä opiskelijaidentiteettiä siinä välissä omaksumaan ollenkaan. Että mä hyppäsin jostain vanhasta työstä ja työttömyydestä suoraan työntekijäksi. Että mulla ainakin hyppäsi sen sosiaalityöntekijän opiskelijaidentiteetin ohi kokonaan. Koska se oli jotenkin niin hirveä kiire tavallaan. (Ei opiskelijaidentiteettiä, kiire valmistua)

Sosiaalityön aikuisopiskelijat kuvaavatkin ammatti-identiteetin muodostumisen paikaksi työelämän, jossa kokevat ammatti-identiteettinsä alkaneen rakentua. Kokemus opiskeluaajan merkityksestä ammatti-identiteetin rakentumisen paikkana on vähäinen ja kiire tutkinnon suorittamisen kanssa korostuu.

Leena. Ensinnäkin sosiaalityön opinnot on tullut suoritettua työn ohella, niin ei oo mitään opiskelijaidentiteettiä omaksunut ja sit se on kirjaimellisesti ollut suorittamista. Hirveällä kiireellä luenut tenttiin ja suorittanut ne ja itse yliopistolla on tarvinnut käydä hyvin vähän. Ja tietenkin sitten kun vauhdilla menee, niin mitä sitä jää ylipäätään mieleen. Ja mullahan harjoittelunkin oon tehnyt sijaisuudessa et ei niistäkään oo sellaista... Että se identiteetti on tosiaan tullut siellä työelämässä. (Ei opiskelijaidentiteettiä, kiire valmistua)

Tässä tutkimuksessa nousikin vahvasti esille aikuisopiskelijoiden kokemus siitä, että sosiaalityöntekijän identiteetti alkoi rakentua varsinaisesti vasta työelämässä. Tutkimuksessa välittyi myös aikuisopiskelijoiden kokemus siitä, että identiteettiä ei erityisesti ole tarvinnut rakentaa, vaan sosiaalityöntekijän identiteetti on alkanut muodostua automaattisesti työelämään siirtymisen kautta.

Milla. Nyt oon tehnyt koko ajan töitä, kun on opiskellutkin, niin kyllä se työelämä on tuonut sen ammatti-identiteetin, eikä nämä opinnot. Että en mä kanssa kauheasti koe saaneeni näistä opinnoista. (työelämä ammatti-identiteetin rakentajana)

Aikuisopiskelijoiden haastattelussa nousi esille myös se, ettei ammatti-identiteetin kehittymiseen ole työelämässä kiinnitetty erityistä huomioita tai pyritty tietoisesti sen kehittymiseen. Identiteetti on kehittynyt työnteon ohessa, mutta tarkemmin työelämään liittyviä tilanteita, missä ammatti-identiteetin kehitystä olisi huomattu, ei tässä tutkimuksessa tullut esille kuin yhdellä haastateltavalla.

Jenni. Mä koen jotenkin, että se mun ammatti-identiteetti on kehittynyt ihan sen työn ohessa, niin pitkältä ajalta, että en mä koe kehittäneeni sitä millään tavalla tässä opiskelujen aikana. Ehkä ainoastaan se, että mä saan sen pätevyyden ja mikä on sellainen välttämätön paha, mikä tarvii tässä tehdä rinnalla. (työelämä ammatti-identiteetin rakentajana, ammatti-identiteetti rakentunut ilman työstämistä)

Noora. Mä ajattelen, että se on ollut aika helppo omaksua se identiteetti tuolla työssä, kun on tehnyt työtä, mut en mä osaa sanoa milloin se on alkanut kehittyä. (työelämä ammatti-identiteetin rakentajana)

Milla kuvaa ammatti-identiteettinsä kehityksen käynnistyneen erityisesti päätöstenteon yhteydessä. Myös ammatti-identiteettiä tukevissa tekijöissä nousi esille oman osaamisen karttumisen vaikutus ammatti-identiteetin kehitykseen, jota Millakin tässä kuvaa.

Milla. Mä en tiedä missä vaiheessa se on tullut, mutta mäkin tosiaan aloitin sieltä lastensuojelusta, niin varmaan se on tullut niiden päätöksiä myötä, et sit kun ymmärtää, että oikeesti nyt mä teen tosi isoja päätöksiä, joilla on pitkät seuraukset monen ihmisen elämään, niin siinä se jotenkin vahvistuu sen identiteetti. Siinä pitää olla aika varma mitä tekee ja millä tyylillä ja mihin sitä pohjaa, että niitä päätöksiä pystyy tehdä. (työelämä ammatti-identiteetin rakentajana, osaaminen)

Ammatti-identiteetin kehitys työelämässä koettiin kuitenkin sosiaalityöntekijän uran alussa tilannesidonnaisena. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti koettiin roolina, joka erityisesti työuran alussa oli pakko ”ottaa esille”, vaikka itsellekään sosiaalityöntekijänä toimiessa ei ollut täyttä selvyttä mikä sosiaalityöntekijän rooli tilanteessa olisi. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin liitettiin tietynlainen rooli työskennellä asiantuntijana tilanteessa, jossa itselläkään ei ole täyttä varmuutta siitä, miten tilanteessa tulisi toimia. Ammatti-identiteetti ikään kuin näyttäytyy sosiaalityöntekijän roolina, siinä miten työtä tekee.

Jenni. Kyllä silloin kun mä aloitin sen ensimmäisen lastensuojelun duunini, niin kyllä mun oli pakko se rooli siellä ottaa vaikka mä en tiennyt edes mikä se rooli niin kuin on periaatteessa. Ja siinä vaiheessa mun oli pakko yrittää esittää sinne pöydän toiselle puolelle, että siitä tapaamisesta tulisi edes jotain. Mut kyllä se rooli on jollakin tavalla pakko ottaa, että vähän edes olisi uskottavuutta. (Ammatti-identiteetin tilannesidonnaisuus)

Ammatti-identiteetin tilannesidonnaisuus näyttäytyy myös niin, että joissakin tilanteissa ammatti-identiteetti koetaan vahvana ja omaan osaamiseen luotetaan, mutta toisissa tilanteissa ammatti-identiteetti tuntuu vielä olevan kadoksissa ja kokemus itsestä sosiaalityöntekijänä hajanainen.

Miia. Mä ajattelen, että se vaatii vaan vähän aikaa ja vaihtelee se tunne siitä. Jossain asiakaskohtaamisissa se on sulla, sä vaan niin kuin olet sitä siinä tilanteessa. Etteihän sulla ole vaihtoehtoja kuin olla se ja se tuntuukin ehkä luontevalta, mut sit taas jossain kohtaa miettii jotain, et mites tää hommaa meneekään, eikä ookaan ihan varma jostain asioista niin sit on vähän niin kuin, et mikäs mä tässä nyt oonkaan. Sillai vaihteleva tunne, eikä mulla ainakaan vielä ole vahva osa minua se sosiaalityöntekijän identiteetti. (Ammatti-identiteetin tilannesidonnaisuus)

Leena. En mä voi vieläkään sanoa, että se olisi itsestään selvästi osa minua se, että mä olen sosiaalityöntekijä, että kyllä se varmaan vieläkin vaihtelee vähän tilanteesta riippuen. Musta vaan tuntuu, että siihen tarvitaan aikaa, että omaksuu sen, sitten paremmin. (Ammatti-identiteetin tilannesidonnaisuus)

Selkeän ammatti-identiteetin omaavalle henkilölle on tyypillistä, että hän arvostaa työtänsä ja näkee työnsä osana itseään ja elämäntapaansa. Sen lisäksi selkiintyneeseen identiteettiin liittyy paitsi halu kehittää itseään työntekijänä myös halu kehittää työtä itseään. (Salo & Keskinen 1988, 12.) Myös luottamus siihen, että on valinnut oikean urapolun kuvastaa selkeää ammatti-identiteettiä (Stenström 1993, 37, ks. myös Holland 1985). Tämän mukaan tähän tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden ammatti-identiteetti ei ole vielä täysin selkiintynyt, vaan etsii vielä muotoaan.

Toisaalta ammatti-identiteetin rakentaminen on henkilökohtainen kokemus ja toisilla sen rakentuminen vie vähemmän aikaa ja ammatti-identiteetti muodostuminen näyttää muodostuvan helpommin kuin toisilla. Anne kertoo oman sosiaalityöntekijän identiteetin rakentuneen helposti. Annella on taustallaan pitkiä työttömyysjaksoja ja edelliseen koulutukseen liittyvää työkokemusta lyhyitä jaksoja, joten näyttäisikin siltä, että uutta identiteettiä on helpompi rakentaa tilanteessa, jossa aiempaan ammattiin ei ole kehittynyt vahvaa ammatti-identiteettiä ja sosiaalityöntekijän identiteettiä voi alkaa rakentua ”tyhjään tilaan”.

Anne. Mulla on siis aikaisempi työkokemus, jos ne pistäisi putkeen niin varmaan useita vuosia, mutta mun työsuhteet on ollut tosi tosi lyhyitä ja ne on ihan silppua, mitä ikinä onkin saanut eikä liittynyt mitenkään... Ja tosiaan se valmistumisen jälkeen enemmän olin työttömänä kuin töissä, niin mulla ei koskaan kehittynyt semmoista ammatti-identiteettiä. Lähinnä jos joku kysyi, että mikä sun ammattisi on, niin se oli semmoista hirveätä selittelyä ja näin. Jotenkin se siksi tuli voimakkaampana, niin se oli hirveän helppo omaksua, koska tavallaan oli semmonen tyhjä tila mihin se pystyi asettumaan se identiteetti. Mä muistan ensimmäisellä viikolla käytännönopetuksessa selittäneeni, että kun me sosiaalityöntekijät... Että se tuli kyllä mulle hirveen nopeesti se, että minä olen sosiaalityöntekijä. (ammatti-identiteetin rakentuminen)

Tässä tutkimuksessa tuli esille myös sosiaalityöntekijän työskenteleminen omalla persoonallaan, jolloin ammatti-identiteettiä ei katsottu rakennettavan tietoisesti, vaan se on rakentunut osana persoonan kehitystä, työtä tehdessä, ikään kuin työhön opettelemisen sivutuotteena. Keskeistä on se, että työtä tehdään omana itsenä.

Leena. Sitä vaan tehdään työtä ja totutellaan. Musta se on ennemminkin sitä, että nyt vaan opetellaan tekemään sitä työtä omana itsenäni. Että en mä sitä ammatti-identiteetti asiaa sen kummemmin ole miettinyt, mutta sellainen olo mulla on, että nyt kun tähän on lähetty, niin tässä ollaan sitten eläkeikään asti. (Työskentely omalla persoonalla)

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin katsotaankin rakentuvan paljolti oman persoonan ympärille ja oma persoona halutaankin säilyttää sosiaalityöntekijän työssä. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti koetaan siksi osittain myös jo itsessä valmiiksi olevana, mutta jonka katsotaan kehittyvän myös työn mukana.

Miia. Opettelen tekemään töitä oman itsenäni, että en haluasi että, kehittäsi jonkun sellaisen tosi erilaisen. Että mä oon nyt jotenkin ihan täysin eri persoona siviilissä. Totta kai se nyt jonkun verran, jotkut asiat muuttuu, kun avaa sen työpaikan oven, mutta siitäkin huolimatta säilyisi se oma itse. Mut se nyt on varmaan sellainen asia mikä, kun opettelee sitä työtä tekemään se...Ja ehkä sosiaalityöntekijän identiteetti on semmoinen, että se tosiaan vähän niin kuin on sulla, kun sä sitä työtä teet, koska se on kuitenkin niin kuin sellainen selkeä. Tai selkeä ja selkeä mutta jollakin tavalla selkeä kuitenkin. (Työskentely omalla persoonalla, sosiaalityön selkeys)

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin liitetäänkin selkeys ja omalla persoonalla työskentely. Niiden ansiosta sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti alkaa rakentua työn ohessa, jossa omalla persoonalla työskentely on mahdollista. Ammatti-identiteetin kehittyminen vaatii silti usein aikaa kehittyäkseen työnteon ohessa, mutta selkeys ja persoonalla työskentely mahdollistavat sen, että ammatti-identiteettiä ei tarvitse varsinaisesti työstää, vaan se rakentuu työn tekemisen kautta melko vaivattomasti.

Jenni. Jotenkin se sosiaalityöntekijän rooli, niin se on jotenkin aina läsnä, että se ei lähde edes kotona pois. Vaikka en mä siellä nyt sossuille mitenkään erityisesti, mutta ne ajatukset, ja jotenkin se kaikki, se pysyy. Että en mä oo ihan eri mieltä asioista, kun mä meen kotiin. (Työskentely omalla persoonalla)

Ammatti-identiteetin kehittymiseksi tarvitaan työkokemusta omalta alalta. Työn aloittamiseen liittyy usein epävarmuutta ja virheidenkin tekoa, mutta työkokemuksen kartuttua omaan tekemiseen tulee lisää varmuutta. Koulutuksen kautta ammatti-identiteetin kehittymiselle luodaan pohja, johon kehittyä, mutta vasta työstä saadut kokemukset ja palautteen laatu omaan toimintaan liittyen joko vahvistaa tai heikentää opintojen kautta kehittymään alkanutta ammatti-identiteettiä. (Elovainio & Rintala 1997, 89.)

5.5 Empirian yhteenveto

Tutkimuksessa lähdettiin muodostamaan kuvaa aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiprosessista opintoihin hakeutumisen kautta. Tutkimuksessa nousi esille sosiaalityön opintoihin hakeutumisen motivaattoreina sosiaalialan hyvä työtilanne ja mahdollisuus työllistyä nopeasti jo opintojen aikana tai pian valmistumisen jälkeen. Lähtökohdat opintoihin hakeutumiseen olivatkin työelämälähtöisiä ja aikuisopiskelijat olivat hyvin tietoisia alan työllistymismahdollisuuksista. Monella haastatelluista oli perhettä tai taustallaan työttömyysjaksoja, joten työllisyystilanne oli merkittävä tekijä opintojen aloitusta pohdittaessa. Toisaalta, vaikka alalle hakeutumisessa nousi vahvasti esille hyvä työmarkkinatilanne, niin haastateltavia yhdisti halu työskennellä ihmisläheisessä työssä ja tehdä työtä, jonka kokivat merkityksellisenä. Opintoihin hakeutumiseen liittyvistä tekijöistä nousi esille myös halu työskennellä käytännönläheisissä työtehtävissä, jollaisiksi sosiaalityöntekijän tehtävät miellettiin. Opintoihin hakeutuminen näyttäytyi osittain vastalauseena nykyisiä työtehtäviä ja työnkuvaa kohtaan ja sosiaalityöntekijän työnkuva nähtiin ihmisläheisempänä ja enemmän käytännön työhön pohjautuvana.

Ammatillisen taustan merkitys sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentumisessa on tämän tutkimuksen mukaan vähäinen, muttei merkityksetön. Aiempien koulutusten ja siihen liittyvän työuran samankaltainen arvopohja sosiaalityön opintojen kanssa näyttäytyy sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostumista nopeuttavana ja helpottavana tekijänä. Sosiaalialan kokemus on helpommin muokattavissa sosiaalityön ammatti-identiteettiä vastaavaksi kuin täysin toiselta alalta tuleva identiteetti. Merkityksellisempänä ammatti-identiteettiä rakentavana tekijänä näyttäytyy kuitenkin aikuisopiskelijoiden elämäkokemukset ja niiden merkitys sosiaalityöntekijän uralle hakeutumiseen. Elämäkokemukset vaikuttivat siihen, millaisena aikuisopiskelija näki roolinsa sosiaalityöntekijänä ja miten hän sitä kautta rakentaa sosiaalityöntekijyyttään.

Ammatti-identiteetin rakentumiseen näyttää osittain kietoutuvan opintoihin hakeutumisen taustoittajana ollut toive käytännönläheisestä työnkuvasta, sillä tutkimuksessa nousi esille aikuisopiskelijoiden kokemus teoriapainotteisten opintojen hyödyttömyydestä ja ammatti-identiteetin rakentumisesta työelämän areenoilla. Näyttääkin siltä, että pyrkimys käytännönläheiseen otteeseen näyttäytyy samanlaisena myös opintojen aikana, jolloin keskustelut toisten opiskelijoiden kanssa koettiin tärkeinä, mutta erityisesti sosiaalityön opintojen teoriapainotteisuutta vieroksuttiin ja koettiin tarpeettomina. Eron muihin opiskelijoihin tekee kuitenkin opiskelija, joka oli käytännönläheisestä sosionomin työstä halunnut vaihtaa teoriataustaisempaan sosiaalityön opintoihin ja tehtäviin. Hänellä myös teoriapainotteisten opintojen merkitys oli tärkeämpi kuin muilla

haastatelluilla, joilla oli taustallaan aikaisempi yliopistotutkimus. Pääasiassa opiskeluaika ei kuitenkaan näyttäytynyt merkityksellisenä ammatti-identiteetin rakentumisen paikkana, vaan opinnot koettiin enemmän suorittamisena ja reittinä työelämään. Kiire valmistua ja saada muodollinen pätevyys sosiaalityöntekijän tehtäviin nousi esille tutkimuksessa, eikä opiskelija-identiteettiä kerinyt nopeitempooisessa opiskelussa omaksumaan.

Aikuisopiskelijat kritisoivat myös aiempien opintojen hyödyntämättömyyttä sosiaalityön opintojen suorittamisessa. Opintojen samankaltaisuus aiempien opintojen kanssa koettiin turhauttavana, eikä hyötyä käytäntöön teoriapainotteisuudesta löytynyt. Aiempien opintojen hyödyntämättömyydellä näyttää olevan merkitystä ammatti-identiteettiprosessiin, sillä motivaation laskiessa opiskelijat kokivat opiskelun pakollisena pahana työelämään pääsemiseksi, eikä halua kiinnittyä opiskelijayhteisöön ja opiskelijan identiteetin löytymiseen ollut. Ammatti-identiteettiä alettiinkin muodostaa työelämässä sen sijaan, että prosessi olisi käynnistynyt sosiaalityön opiskelijan identiteetin muodostumisella.

Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisen paikka on pääasiassa työelämässä, eikä opiskeluaikaa pidetä merkityksellisenä ammatti-identiteetin rakentumisen kannalta. Haastatellut toivat esille kokemuksensa siitä, että heidän ammatti-identiteettinsä alkoi rakentua työtä tekemällä, työn ohessa. Merkittävää on myös se, että tässä tutkimuksessa nousi esille haastateltavien kokemus siitä, että sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä ei varsinaisesti tarvinnut työstää kehittyäkseen, vaan ammatti-identiteetti on alkanut muodostua automaattisesti työelämän kautta.

Ammatti-identiteetin rakentumiseen työn ohessa on myös toisenlaisia tuloksia. Ibarra (1999, 764-790) puhuu väliaikaisesta minästä, jolla hän tarkoittaa tilaa, jolloin yksilö on vanhaan ammattiinsa liittyvän ammatti-identiteetin ja uuteen ammattiin liittyvän identiteetin välissä. Ibarran mukaan tällaisessa välitilassa ollessaan yksilöllä on mahdollista sovittaa minäänsä erilaisia malleja ammatti-identiteettiin liittyen, jotka voisivat olla tulevaan ammatti-identiteettiin liittyviä, mutteivat kuitenkaan vielä ole siihen kehittyneitä. Tällaisia väliaikaisia minä-ratkaisuja yksilön on mahdollista testata ja havainnoida sopivatko ne yhteen uudessa ammatissa tarvittavien taitojen ja asenteen kanssa. Reflektion ja toisilta saadun palautteen kautta yksilöllä on vielä mahdollista muuttaa käyttäytymistään toivomaansa suuntaan ja rakentaa sille pohjalle ammatti-identiteettiä. Ibarran mallissa ihminen siis itse aktiivisesti rakentaa ammatti-identiteettiään, mikä ei tässä tutkimuksessa tullut esille ja on näin ollen haastaa Ibarran näkemyksen ammatti-identiteetin rakentamisesta.

Syy siihen, että haastatellut kokivat ammatti-identiteetin kehittyneen automaattisesti ilman erityistä työstämistä, näyttäisi tämän tutkimuksen perusteella johtuvan siitä, että sosiaalityöntekijän työtä tehdään niin vahvasti omasta persoonasta käsin, että ammatti-identiteetin koetaan osittain olevan itsessä sisällä jo valmiiksi. Omalla persoonalla työskentelyn nähdäänkin olevan yhteydessä sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin, eikä omaa persoona pystytä tai halutakaan täysin ulkoistaa pois sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetistä. Toisaalta ammatti-identiteetin rakentuminen näyttää myös tilannesidonnaisena, sillä joissakin tilanteissa ammatti-identiteetti näyttää työtilanteissa vahvana ja toisissa heikompana. Haastatellut kokivatkin, että joissakin työtilanteissa, sosiaalityöntekijän ”rooli” on otettava väkisin, vaikka oma osaaminen koettaisiinkin epävarmana. Tämäkin puoltaa aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin tilannesidonnaisuutta ja näyttää niin, että uran alkuvaiheessa ammatti-identiteetti on vielä häilyvä ja elää sen mukaan kuinka varmaksi työntekijä itsensä kokee.

Ammatti-identiteetin rakentuminen näyttää myös henkilökohtaisena kokemuksena. Osalla oli taustallaan katkonaisempia työuria ja näyttää siltä, että uuden ammatti-identiteetin rakentuminen on helpompaa tilanteessa, jossa taustalla ei ole voimakasta ja pitkäaikaista ammatti-identiteettiä aiempaan ammattiin. Silloin sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä pääsee rakentamaan ”tyhjään tilaan”, jolloin uutta ammatti-identiteettiä on helpompi alkaa rakentamaan kuin tilanteessa, jossa aiempaan ammattiin on jo kerinyt muodostua vahva ammatti-identiteetti. Tässä tutkimuksessa ammatti-identiteetin muodostuminen näyttää nopeana prosessina niillä, jotka pääsivät rakentamaan identiteettiä melko ”tyhjään tilaan”.

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä näyttää tämän tutkimuksen mukaan tukevan erityisesti työyhteisöön liittyvät tekijät. Työtovereiden arvostava suhtautuminen aikuisopiskelijaan sekä työtovereilta saatu palaute nähtiin ammatti-identiteetin kehitykseen positiivisesti vaikuttavina tekijöinä. Myös oman osaaminen vahvistuminen koettiin merkityksellisenä ammatti-identiteetti-prosessissa. Näyttääkin siltä, että ammatti-identiteettiä tukevat tekijät liittyvät yksilön epävarmuuden hallintaan, jota pyritään vahvistamaan kokeneemilta saadun hyväksynnän ja positiivisen palautteen kanssa. Kehityksellä olevaa ammatti-identiteettiä ei haluta haavoittaa työtovereiden mahdollisella vähättelevällä suhtautumisella sosiaalityöntekijän roolissa työskentelevää aikuisopiskelijaa kohtaan, vaan työtovereilta toivotaan ymmärrystä ja kannustusta aikuisopiskelijan ja sosiaalityöntekijän kaksoisroolissa työskentelyyn. Samoin oma ammatillisen osaaminen liittyy epävarmuustekijän hallitsemiseen. Oman ammatillisen osaamisen kehittyminen kasvattaa itseluottamusta ja hälventää epävarmuutta, mikä mahdollistaa ammatti-identiteetin vahvistumisen sosiaalityöntekijänä.

Vastaavasti ammatti-identiteetin kehitystä haastaa päinvastaiset tekijät kuin mitkä kehitystä tukevat. Aikuisopiskelijan kaksoisrooli opiskelijana ja sosiaalityöntekijänä koettiin haasteellisena ja ristiriitaisena. Opiskelija-statuksella työskentelevältä odotettiin ammatillisesti samoja asioita kuin muodollisesti pätevältä työntekijältä, mutta häntä ei kuitenkaan kosketa samat etuudet kuin pätevyyden saaneita työntekijöitä. Erityisesti lyhyet sijaisuudet koettiin kaksoisroolissa työskentelevänä ammatti-identiteetin kehitystä haittaavana tekijänä, kun lyhyen työsuhteen aikana kiinnittyminen työyhteisöön ei onnistu. Epävarmuus omasta osaamisesta nousi myös sosiaalityöntekijän identiteetin kehitystä haastavana tekijänä esille. Erityisesti tilanteet, joissa omaa osaamista jouduttiin perustelemaan tai tuomaan esille isossa joukossa, sai aikaan epävarmuutta aloittelevassa työntekijässä. Tämän tutkimuksen nojalla näyttää siltä, että ammatti-identiteettiä haastavaksi tekijäksi aikuisopiskelijat kokivat erityisesti työn kuormittavuuden, johon he liittävät sen, ettei omaa työtään pysty tekemään niin hyvin kuin haluaisi. Ammatti-identiteettiä haastaa se, että itsellä on jatkuvasti halu tehdä työtään paremmin, mutta sosiaalityöhön liittyvä kiire ei mahdollista asioihin syvällistä paneutumista. Osalla se oli poikinut työpaikan vaihtoon toiselle sosiaalityön kentälle. Myös työn heikko arvostus, joka tässä tutkimuksessa näyttäytyi erityisesti palkkatasosta puhuttaessa, koettiin ammatti-identiteettiprosessiin vaikuttavana tekijänä. Merkille pantavaa on, että ammatti-identiteetin tukemisessa keskeisenä näyttäytyi aikuisopiskelijaan itseensä ja sisäiseen hallintaan liittyvät tekijät, mutta ammatti-identiteettiä haastavissa tekijöissä näkyy enemmän myös yksilön ulkopuolelta tulevat tekijät, kuten kiire ja työn arvostus.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin kehitysprosessia tilanteessa, jossa opiskelijalla on taustallaan jokin aikaisempi tutkintoon johtanut koulutus ja työura. Tarkoituksena oli myös tutkia aiemman ammatillisen taustan ja sosiaalityön opintojen merkitystä sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumiseen. Haastateltu ryhmä koostui kuudesta sosiaalityön opintojen loppuvaiheessa olevasta opiskelijasta, joista kaikki olivat sosiaalityön opintojen ohessa tehneet työtä sosiaalityöntekijänä muutamia kuukausia, pisimmillään muutamia vuosia ja heillä oli taustallaan sosiaalityön opintoja edeltänyttä työkokemusta muutamista vuosista kahteenkymmeneen vuoteen. Haastateltujen tausta oli heterogeeninen, mutta sosiaalityön opintojen tila ja työkokemuksen määrä melko samankaltainen.

Aikuisopiskelijan opintoja leimaa kiire ja halu valmistua nopeasti, jolloin opiskelija-identiteetti ei ehdi muodostua, vaan ammatti-identiteettiä aletaan rakentaa suoraan työelämässä. Tutkimuksessa nousukin esille se, etteivät opiskelijat koe rakentavansa identiteettiään opintojen aikana, vaan keskittyvät suoriutumaan pakollisista tehtävistä nopeasti päästäkseen nopeasti työelämään. Opinnot koettiin jossain määrin turhauttavina, eritoten sellaisten opiskelijoiden kohdalla, joilla oli taustallaan aikaisempi yhteiskuntatieteellinen tutkintoa. Turhautuminen opintoihin nähtiin johtuvan opintojen joustamattomuudesta ja samankaltaisen aiemman teoriataustan hyödyntämättömyydestä sosiaalityön opinnoissa. Opiskeluaika nähtiin pakollisena tienä kohti työelämää, ei niinkään ammatti-identiteetin rakentumisen paikkana.

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin rakentumisprosessi onkin työpaikalla käynnistyvä prosessi, joka kehittyy työn ohessa automaattisesti kiinnittämättä ammatti-identiteettiin muodostumiseen suurempaa huomiota. Ammatti-identiteettiprosessi on kuitenkin tilannesidonnainen ja henkilökohtainen prosessi, jolloin aiemmalla työhistorialla ja omalla osaamisen kokemuksella on vaikutusta siihen, miten nopeasti identiteettiprosessi etenee. Aloittelevan sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiprosessia haastaa erityisesti epävarmuus, mutta myös ulkopuolelta tulevat paineet työn kiireen ja arvostuksen muodossa. Työyhteisön tuki ja oman osaamisen karttuminen puolestaan tukevat sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kehitystä. Ammatti-identiteetin kehittymisen kannalta merkityksellisenä koetaan palautteen saaminen työtovereilta, mutta myös sillä on suuri merkitys ammatti-identiteetin kehitykseen, kuinka uutta

sosiaalityöntekijää kohdellaan työyhteisössä. Asenne aloittavaa sosiaalityöntekijää kohtaa on merkityksellinen ammatti-identiteetin rakentumisessa ja uuden työntekijän näkökulmasta luottamus tuoreen sosiaalityöntekijän taitoihin on tärkeää, mutta samalla peräänkuulutetaan rehellisen palautteen antamisen ohella myös tuen saamista asiakastilanteissa.

Aikuisopiskelijan ammatti-identiteettiä haastavat monenlaiset tekijät, joista osa on enemmän yksilön ulkopuolelta lähteviä tekijöitä, osa yksiöstä itsestään lähteviä. Työn määrään ja työssä koettuun kiireeseen sosiaalityöntekijällä ei juurikaan ole mahdollisuuksia vaikuttaa. Oman kalenterin hallinta, siihen jätettävä tarpeellinen tila myös asiakaskirjauksille ja yllättäville työtehtäville lienee yksi niistä keinoista, joilla voi jossain määrin vaikuttaa oman työn suunnitteluun, mutta sekään ei välttämättä ole tehokas keino poistamaan työn kuormittavuutta. Myöskään palkka-asiat eivät ole yksittäisen työntekijän ratkaistavissa. Sosiaalityöntekijän ja opiskelijan kaksoisroolissa työskentely ja siitä nousevat haasteet identiteettiprosessissa liittyvät lyhyisiin päätettäisiin työsuhteisiin, joissa kiinnittyminen työyhteisöön ja organisaation ei välttämättä ole helppoa. Muodollisen pätevyyden puute saattaa myös asettaa sosiaalityöntekijän erilaiseen arvoasemaan työpaikalla, kun itsenäisesti tehtyihin päätöksiin saatetaan tarvita muodollisen pätevyyden omaavan sosiaalityöntekijän hyväksyntä. Nämä tilanteet saattavat haastaa ammatti-identiteettiä. Toisaalta Ammatti-identiteettiä haastaviin tekijöihin katsottiin suuressa määrin myös sosiaalityöntekijästä itsestä johtuvat tekijät. Epävarmuus omasta osaamisesta ja asiakastilanteiden jännittäminen koettiin ammatti-identiteettiä haastavina tekijöinä, jotka ovat kuitenkin enemmän yksilöstä itsestä lähteviä tekijöitä, joihin ulkoiset seikat lähinnä vaikuttavat epäsuorasti. Aikuisopiskelijat kokivatkin olevansa itse oman ammatti-identiteettiprosessinsa haasteita kokiessaan epävarmuuden, jännityksen ja kaksoisroolissa toimimisen olevan enemmän heidän omia ajatuksiaan kuin jonkun ulkopuolisen tahon tuottamia paineita. Seuravaksi lähden tarkastelemaan niitä tekijöitä, jotka ovat tukeneet sosiaalityön aikuisopiskelijan ammatti-identiteetin muodostumista.

6.2 Tutkimustulosten pohdintaa

Tutkimuksen tulokset kertovat siis sosiaalityön aikuisopiskelijoiden hakeutuneen alalle lähtökohtaisesti halustaan työskennellä itselleen merkityksellisissä tehtävissä oman arvoperustan pohjalta. Myös hyvillä työllistymismahdollisuuksilla oli merkitystä alan valintaan. Koenkin työllisyystilanteen arvioinnin uudelle alalle hakeutuessa luonnollisena asiana, sillä ei ole itsestään

selvyys, että oman mielenkiinnonkohteiden parista löytyy työskentelymahdollisuuksia. Toisessa kappaleessa käsiteltiin yhteiskunnallista tilannetta ja sen vaikutuksia työelämän muutoksiin, jonka pohjalta on helppo todeta sosiaalityön aikuisopiskelijoiden eläneen todeksi kappaleessa käsiteltäjä katkonaisia ja epävakaita työuria, joilla luonnollisesti on vaikutusta ratkaisuihin, joita tehdään uutta ammattialaa pohtiessa. Siltikin tutkimuksessa esiin tullut halu työskennellä ihmisten parissa ja omien arvojen mukaisesti välittyä ensisijaisena tekijänä sosiaalityön opintoihin hakeutumisessa.

Sosiaalityön koulutukseen suhtauduttiin tutkimuksen mukaan negatiivisesti erityisesti silloin, kun kyseessä oli toinen yhteiskuntatieteellinen tutkinto. Samojen teemojen läpikäyminen toistamiseen koettiin kuluttavana ja motivaatiota laskevana tekijänä. Teoriapainotteisuus koettiin huonosti käytäntöä palvelevana, mutta kuitenkin sen merkitys työn pohjatietona ymmärrettiin. Tässäkin yhteydessä oli nähtävissä kriittisyys opinnoissa esiintyvää toistoa kohtaan ja lisäksi opetukseen kaivattiin paremmin käytäntöön sovellettavia teoriataustoja, erityisesti psykologisia kehitysteorioita lastensuojelun kontekstiin. Sosiaalityön toimintakenttä on kuitenkin laaja, kuten tulee esiin Sosiaalityö ja identiteetti tutkimusten kuvaamana -luvussa. Saattaakin olla niin, että haastatteluun osallistuneiden sosiaalityön aikuisopiskelijoiden rajallinen työkokemus sosiaalialalta vaikuttaa käsityksiin siitä, miten teoriataustaa pystyy hyödyntämään työssään. Eri sosiaalityön kentillä saattaa teoriataustan merkitys korostua eri tavalla kuin aikuisopiskelijoiden tämän hetkisissä sosiaalityön konteksteissa.

Yllättävä tulos ammatti-identiteetin rakentumisen kannalta oli tässä tutkimuksessa esiin tullut tulos siitä, ettei opiskeluaikaa koeta ammatti-identiteetin rakentumisen kontekstina. Tarkastelemani kirjallisuuden nojalla opiskeluaika nähdään merkityksellisenä ammatti-identiteetin rakentumisen paikkana, jossa ammattiin sosiaalistuminen varsinaisesti ammatinvalintaprosessin jälkeen käynnistyy. Tämän tutkimuksen mukaan ammatti-identiteettiprosessi käynnistyi kuitenkin vasta työelämässä, ei opiskeluaikana. Myöskään harjoittelupaikka ei tässä tutkimuksessa noussut merkittäväksi ammatti-identiteetin rakentumisen tilaksi, joka käyttämässäni kirjallisuudessa kuitenkin nostetaan keskeiseksi ammatti-identiteetin rakentumisen alueeksi. Tämän tutkimuksen tulokset siis eroavat käyttämäni kirjallisuudessa nojalla tehdyistä tuloksista. Saattaa olla, että tämän tutkimuksen tuloksiin vaikuttaa se, että kyseessä on aikuisopiskelijat, jotka viettävät vähän aikaa yliopistolla, jolloin sosiaalistuminen opiskelija-identiteetin ei mahdollistu. Tutkimuksessa tulikin esille se, että aikuisopiskelijat suorittivat kaikki mahdolliset kurssit etäopintoina osallistuen kirjallisuuskuulusteluihin ja olivat opetuksessa paikalla vain pakollisin osin. Aikuisopiskelijat myös työskentelivät sosiaalityöntekijän tehtävissä huomattavan pian opintojensa aloituksen jälkeen, jolloin ammatti-identiteetin rakentuminen työelämässä mahdollistui nopeammin kuin opintojaan

aloittelevalla nuoremmalla opiskelijalla. Onkin tärkeää tiedostaa aikuisopiskelijan erilainen tilanne työelämämahdollisuuksien suhteen verratessaan tämän tutkimuksen tuloksia käyttämäni kirjallisuuteen.

Toisaalta tässä tutkimuksissa nousi esille Harrén näkemyksen lailla se, että urakehityksen alussa olevalle sosiaalityöntekijälle toisilta saatu tuki tekemällensä työlle korostuu tärkeänä ammatti-identiteettiä rakentavana tekijänä. Sosiaalityön aikuisopiskelija kaipaa ammatti-identiteettinsä kehityksen tueksi kollegoiden tukea ja ymmärrystä ja rakentaa omaa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiään saamansa tuen ja palautteen kautta. Toisilta saadun palautteen nojalla sosiaalityön aikuisopiskelija kokee kehittyvänsä ja saavansa varmuutta ja osaamista sosiaalityöntekijyyteensä. Tämän tutkimuksen tulokset ovatkin linjassa Harrén ajatusten kanssa siinä, että uransa alussa oleva työntekijä rakentaa identiteettiään sekä sosiaalisen prosessin eli saamansa palautteen ja tuen kautta sekä persoonallisen prosessin eli saamansa tuen ja sitä kautta muodostuneen henkilökohtaisen ammatillisen kehittymisen kautta.

Ammatti-identiteetin rakentumisen tukemisena keskeisenä nähtiinkin toisten työntekijöiden antama palaute ja heiltä saatava tuki ammatilliseen kehittymiseen. Näiden lisäksi oman osaaminen karttuminen koettiin ammatti-identiteetin rakentumista tukevana tekijänä. Käsittelemäni kirjallisuuden valossa tulokset ovat samansuuntaisia, sillä kirjallisuudessa korostuu ammatillisten tietojen, taitojen ja arvostuksen merkitys ammatti-identiteetin rakentumisen edellytyksenä, jotka puolestaan mahdollistavat osaamisen tunteen saavuttamisen ammatillisesti. Ammatti-identiteettiä haastavaksi tekijäksi koettiin erityisesti opiskelijana ja työntekijänä toimimisen kaksoisrooli sekä sijaisuudessa työskenteleminen, jotka eivät mahdollista työpaikkaan kiinnittymistä. Kirjallisuudessa keskeisenä ammatti-identiteettiin liittyvänä teemana on postmoderni identiteetti, jossa tyypillistä on nykyajan identiteetin pirstaleisuus ja sitoutumattomuus, mikä näyttäytyy identiteetin rakentamisena läpi elämän. Työelämän muutokset ovat tyypillisiä ajallemme, mikä pakottaa identiteetin rakentamiseen myös aikuisiällä. Käsitteet postmodernista identiteetistä tukevatkin myös tämän tutkimuksen tuloksia niistä haasteista, jotka liittyvät ammatti-identiteetin rakentamiseen muuttuvissa tilanteissa. Myös tutkimuksen tulos sosiaalityön kuormittavuuden vaikutuksesta ammatti-identiteetin kehityksen haastajana saa tukea kirjallisuudesta.

Sosiaalityön aikuisopiskelijoiden kokemus aikaisempien koulutusten ja ammattien hyödyntämättömyydestä sosiaalityöntekijän työssä yllätti tämän tutkimuksen tuloksissa. Aikuisopiskelijat kokivat, ettei aikaisempia koulutuksia tai ammatteja ollut paljonkaan mahdollisuutta hyödyntää sosiaalityöntekijän työhön erityisesti, jos kokemus oli muulta kuin sosiaalialalta. Tässä tutkimuksessa aiempaa työkokemusta tai koulutustaustaa merkityksellisempänä

nousi esiin elämäkokemuksen merkitys ammatti-identiteetin rakentajana. Onkin merkittävää, että sosiaalityö ihmistieteenä mahdollistaa omien henkilökohtaisten kokemusten rakentumisen ammatti-identiteetin osatekijäksi, mikä tekee aikuisopiskelijoiden erilaisten elämäkulkujen hyödyntämisen työssä merkitykselliseksi. Tutkimuskysymyksen kannalta onkin tärkeää oivaltaa ammatti-identiteetin rakentumiseen vaikuttavan paljon yksilön henkilökohtaisen elämän, eikä ammatti-identiteettiprosessia siksi pysty käsittelemään irrallaan yksilön henkilökohtaisista kokemuksista.

6.3 Tutkimusprosessin reflektio

Tutkimusprosessia aloittaessani minulla oli selkeä käsitys siitä, mitä aihepiiriä haluan tutkimuksessani käsitellä. Aihe kumpuaa jo aikaisemman opiskelualani kasvatustieteen pro gradu -tutkimuksestani, jossa liikuin myös ammatti-identiteetin rakentumisen tematiikan ympärillä. Näkökulma oli silloin enemmän elinikäiseen oppimiseen ja uudelleen koulutautumiseen painottuva. Varsinainen kiinnostukseni aihetta kohtaa lähti kuitenkin jo ennen ensimmäisen pro gradu -tutkimuksen tekemistä omasta lähipiiristä. Äitini jäätyä työttömäksi hän päätti aikuisiällä opiskella uuden ammatin ja se sai minut kiinnostumaan alkujaan ammatti-identiteetistä ja siitä, miten identiteettiä aletaan rakentaa tilanteessa, jolloin taustalla on vuosikymmenienkin aikana muodostunut ammatti-identiteetti jollekin alalle. Tehdessäni ensimmäistä gradua en vielä kuvitellutkaan olevani itse jossain vaiheessa samassa tilanteessa, opiskelemassa toista yliopistotutkintoa ja rakentamassa ammatti-identiteettiäni uudelleen. Päätös vaihtaa alaa ja suunnata kohti omia mielenkiinnon kohteita ammatillisesti sai saman aiheen taas tuntumaan itsellenikin ajankohtaiselta. Tuntui välttämättömältä tutkia sitä, miten muut samassa tilanteessa olevat, aikuisiällä sosiaalityötä opiskelevat, rakentavat sosiaalityöntekijän identiteettiään ja minkälaisia haasteita tai voimaannuttavia tekijöitä he ovat prosessin aikana kohdanneet.

Tutkimusaihe on siis ollut minulle hyvin henkilökohtainen, minkä koen olleen itselleni ammatillisesti merkittävää. Tutkimusprosessin aikana olen pystynyt peilaamaan myös omia näkemyksiäni tutkimuksessa esiin tulleisiin seikkoihin ja saanut erilaisia näkökulmia ammatti-identiteetin rakentumiseen. Tutkijana olen joutunut pitämään kuitenkin etäisyyttä aiheeseen niin, etten ole tuonut tutkimukseen omia näkökulmiani vaan tulkinnut aineisto sen mukaan mitä aineistosta on noussut esiin. Koen onnistuneeni säilyttämään riittävän etäisyyden aineistoon ja saaneeni kuitenkin omaan ammatti-identiteettiprosessiini reflektoitavaa. Koen henkilökohtaisen suhteen tutkittavaan aiheeseen

olleenkin rikkaus oman sosiaalityöntekijyyden rakentamisessa, mutta myös siltä osin, että mielenkiinto aihetta kohtaan on säilynyt koko tutkimusprosessin ajan.

Tutkimusprosessissa olen pystynyt hyödyntämään edellisen pro gradu -tutkimukseni kautta tullutta tietoutta ammatti-identiteetti-teemaan liittyen, mikä on nopeuttanut tutkimuksen tekemistä. Sosiaalityön tutkimuskäytännöissä on kuitenkin ollut myös eroja aikaisempiin käytäntöihin verrattuna, joita olen opetellut uuden tieteenalani mukaisiksi. Prosessi on ollut palkitseva opettamaan siis myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen käytänteitä konkretiassa. Erityisesti prosessi on kuitenkin palkinnut saadessani tutustua sosiaalityöntekijyyteen ja sosiaalityöntekijän identiteetin rakentamiseen vertaisten kertomana.

Tutkimusaineistoa analysoidessani laitoin merkille sen, ettei tutkimuksessa kovinkaan paljon noussut esille se, millaisissa työelämään liittyvissä tilanteissa ammatti-identiteetin kehitystä on erityisesti tapahtunut, vaikka aineistossa paljon käydään läpi sitä, miten ammatti-identiteetin koetaan rakentuvan työelämässä. Jatkotutkimusaiheita miettiessäni heräsikin kiinnostus tutkia tarkemmin niitä tilanteita, joita sosiaalityöntekijät kokevat olleen merkityksellisiä ammatti-identiteetin rakentumisessa, miksi ne ovat olleet merkityksellisiä ja mikä niissä erityisesti on vaikuttanut ammatti-identiteetti-prosessiin. Ne ovat teemoja, joiden parissa työskentelyä olisi mielenkiintoista jatkaa.

6.4 Tutkimustulosten merkitys ammattikäytäntöjen ja tutkimuksen näkökulmasta

Sosiaalityö kasvattaa tasaisesti suosiotaan yliopistojen hakutilastoissa. Yhä useammalla sosiaalityötä opiskelevalla on taustallaan jo muita aikaisempia tutkintoja tai työkokemusta pitkältikin jaksolta toiselta alalta. Ammatti-identiteettiä on rakennettu toisaalle ja sosiaalityöntekijän identiteetin rakentumisen eteen saattaa joutua työskentelemään odotettua tiiviimmin. Ihmisen eletyllä elämällä on vaikutusta siihen, millainen prosessi ammatti-identiteetin rakentaminen on ja miten helposti sosiaalityöntekijän ammattiin liittyvät vaatimukset on sisäistettävissä.

Onkin tärkeätä huomioida se, että sosiaalityöntekijöiden ammatillisiin haasteisiin vastaamisessa saattaa olla eroja. Joillakin tuoreilla sosiaalityöntekijöillä on paremmat valmiudet aiemman samansuuntaisen koulutuksensa kautta asettua sosiaalityöntekijän rooliin, kun toinen tuore sosiaalityöntekijä vasta harjoittelee asiakastilanteiden hallintaa.

Tutkimus on tuonut esille sen, kuinka merkittävä tekijä epävarmuus omasta osaamisesta on tuoreille sosiaalityöntekijöille ja kuinka tärkeätä palautteen saaminen omasta työstä on erityisesti sosiaalityöntekijän uran alussa. Uuden työntekijän perehdyttämisen yhteydessä tulisikin muistaa varata tarpeeksi aikaa siihen, että tuoreella sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus paneutua asiaan riittävästi ja hänellä on tarvittaessa saatavilla tukea kokeneemmilta kollegoilta. Työpaikkojen perehdyttämisohjelmissa tulisikin varata riittävästi aikaa uuden työntekijän ohjeistamiseen ja varata mahdollisuus henkilökohtaiseen neuvontaan tulokkaan sitä toivoessa.

Ihmisläheisen sosiaalityön pitäisikin osata paremmin ottaa huomioon myös omat työntekijät ja asiakastyön tapaan sensitiivisesti tukea tuoreita sosiaalityöntekijöitä niissä haasteissa, jotka tämän tutkimuksen mukaan vaikuttavat keskeisesti ammatti-identiteetti prosessiin, esimerkiksi osaamisen, epävarmuuden tai palautteen saamisen suhteen. Ammattikäytäntöjä tulisi tämän tutkimuksen mukaan muokata enemmän kollegoilta saadun tuen suuntaan, niin että uusi työntekijän huomioitaisiin tasavertaisena työkumppanina, mutta muistettaisiin kuitenkin ottaa huomioon tuoreelle työntekijälle tärkeä palautteen saaminen ja avun tarjoaminen.

Yliopistokoulutuksen merkitys ammatti-identiteetin rakentumisen paikkana koettiin tässä tutkimuksessa vähäisenä. Kritiikkiä sai erityisesti yliopistokoulutuksen joustamattomuus toisten tutkinnon suorittaneiden näkökulmasta ja toiveena olikin saada aikaisempaa tutkintoa paremmin hyödynnetyksi sosiaalityön tutkintoa tehdessä. Se olisi seikka, joka olisi tärkeä huomioida yliopistokoulutuksen rakenteita kehitettäessä, sillä sisäänottomäärissä aikaisempia tutkintoja suorittaneet tulevat varmasti jatkossa kasvamaan. Tutkimustulosten perusteella ammattikäytäntöjä tulisi muokata myös paremmin käytäntöä palveleviksi. Erityisesti sosiaalityön teoriapohjan tulisi vastata paremmin käytännössä tarvittavaa tietoa, jollaiseksi esimerkiksi lapsen kehitysteoriat koetaan. Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa on paljon ainesta ammattikäytäntöjen kehittämiseen.

KIRJALLISUUS

Aaltonen, E., Anoschkin, E., Jäppinen, M., Kotiranta, T., Wrede, G.H. & Hiltunen, K. (2008) Sosiaalityön ja sosiaalialan koulutuksen nykytila ja kehittämishaasteet. Yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen seuranta-arviointi. Korkeakoulun arviointineuvoston julkaisuja. http://karvi.fi/app/uploads/2015/01/KKA_308.pdf. Viitattu 17.10.2015.

Aarto-Pesonen, L. (2013) "Tää koulutus ei tehnyt musta pelkkää jumppamaikkaa". Substantiivinen teoria aikuisoppijan ammatillisen kasvun holhtisesta prosessista liikunnanopettajakoulutuksessa. *Studies in sport, physical education and health* 192. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja

Almiala, M. (2008) Mieli paloi muualle – opettajan työuran muutos ja ammatillisen identiteetin rakentuminen. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.

Antikainen, E-L. (2001) Näkökulmia ammatti-identiteetin kehittymiseen. Teoksessa Honka, J., Honka, U. & Lehtinen, M. (toim.) Ammattikasvatuksen uudet tuulet – vaikutteita AERA 2001 Konferenssista. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 80-94.

Arnkil, R. (2004) Tietoisien hallinnan, oppimisen ja arjen toimintakyvyn uusi tasapaino? Aurora-projektin lähtökohtien pohditaan. Teoksessa Arnkil, R. & Pakarinen, T. Tuloksellisuusverkostot - Oppivat verkostot ja kehittyvä arviointi. Työturvallisuuskeskus. Kuntayhtymä.

Clouder, D. (2001) *Becoming Professional: An Exploration of the Social Construction of Identity*. University of Warwick. Department of Continuing Education. Doctoral thesis. http://wrap.warwick.ac.uk/36411/1/WRAP_THESIS_Clouder_2001.pdf. Viitattu 19.1.2016

Elovainio, M. & Rintala, T. (1997) *Lähihoitajien työ, ammatti-identiteetti ja hyvinvointi*. Helsinki: Stakes.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere.

Eteläpelto, A. (1993) Oppijälhtöisen osaamisen kehittäminen. Teoksessa Eteläpelto, A. & Miettinen, T. (toim.) Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Helsinki: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 109–136.

Eteläpelto, A. (2005) Aikuiskoulutus nousussa, miten siihen vastaa alan tutkimus? Tutkimus ammatti-identiteetin tukijana ja oppimisyhteisöjen rakentajana. *Aikuiskasvatus* 2/2005, 150–154.

Eteläpelto, A. (2007) Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 90-178.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2006) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. *Aikuiskasvatuksen* 46. Vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Vantaa: Dark, 26–49.

Filander, K. 2006. Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa Mäkinen, J., Olkinuora, E., Rinne, R. & Suikkanen, A. (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: PS-Kustannus, 43–60.

Finnerty, K. (2012) Professional identity and irish social worker. University of Leicester. College of Social Science. Doctoral thesis.

<https://lra.le.ac.uk/bitstream/2381/10922/1/2012finnertykcdsosci.pdf.pdf>. Viitattu 18.10.2015

Freidson, E. (1994) Professionalism reborn. Theory, prophecy and policy. Cambridge: Polity Press.

Hall, S. (1999) Identiteetti. Suom. Lehtonen, M. & Herkman, J. Tampere: Tammer Paino Oy.

Harré, R. (1983) Personal Being – A Theory for individual psychology. Oxford: Basil Blackwell Publisher Limited.

Heikkinen, J. (2008) Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä. Kuopion yliopisto.

Väitöskirja. <http://wanda.uef.fi/uku-vaitokset/vaitokset/2008/isbn978-951-27-1220-5.pdf>. Viitattu 18.10.2015

Hennink, M. M. (2007) International focus group research. A Handbook for the Health and Social Sciences. Cambridge University Press.

Hetherington, K. (1998) Expressions of identity. Space, performance, politics. London: Sage publications.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Holland, J.L. 1985, Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments (2nd ed.) Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Honkonen, R. (1999) Kriittisyys ammatillisen korkeakoulutuksen haasteena postmodernissa yhteiskunnassa. Teoksessa Järvinen-Taubert, J. & Valtonen, P. (toim.) Kriittisyyteen kasvu korkeakoulutuksessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes-Print, 69-86.

Houtsonen, J. (2000) Identiteetin rakentuminen koulun symbolisessa järjestyksessä. Teoksessa: Houtsonen, J., Kauppila, J. & Komonen, K. Koulutus, elämäntietä ja identiteetti. Kasvatustieteiden avauksia suomalaisten oppimiseen. Joensuu: Joensuu University Press.

Huotelin, H. (1992) Elämäntietä tutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. N:o 46. Sosiologia.

Hytönen, P. (2012) Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muovautuminen ja moniammatillinen yhteistyö. Jyväskylän yliopisto. Yhtiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40991/URN:NBN:fi:jyu-201302261271.pdf?sequence=1>. Viitattu 20.11.2015

Ibarra, Herminia (1999) Provisional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation. Administrative Science Quarterly. Vol. 44 (4), 764–792.

Jokinen, J. (2002) Aikuisopettajan identiteetti. Yksinäisestä sankariopettajasta tiimiytyneseen yrittäjään. Tampere: Tampereen yliopisto. Väitöskirja.

Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityö. <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/sto>. Viitattu 20.2.2016

Kaasevirta, P. (2004) Oppiminen työelämäprojekteissa. Ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden kokemukset työelämäprojekteista oppimisesta. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514273478.pdf>. Viitattu 20.11.2015.

Kaljonen, P. (2005) Ammatillisen kasvun kiintopisteitä etsimässä. Teoksessa: Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu. D, muut julkaisut, 20-27. [http://kesy01.cc.spt.fi/samk%5Cjkauppa.nsf/liitteet/BCDDD03B4E856769C22577430030E31A/\\$file/Sosiaalipedagoginen+ammatillisuus.pdf](http://kesy01.cc.spt.fi/samk%5Cjkauppa.nsf/liitteet/BCDDD03B4E856769C22577430030E31A/$file/Sosiaalipedagoginen+ammatillisuus.pdf). Viitattu 20.11.2015

Koponen, J. & Leppänen, J. (2015) Demos Helsinki: Suomi työpaikkojen jälkeen. <http://www.sttk.fi/2015/04/27/suomi-tyopaikkojen-jalkeen/>. Viitattu 31.2.2016

Kouvo, A., Lairio, M. & Puukari, S. (2009) Yliopisto-opiskelu osana opiskelijan elämän ja identiteetin rakentumista. Kasvatus 40 (5), 443–453.

Kroger, J. (2007) Identity development. Adolescence through adulthood. California: Sage Publications.

Laakkonen, A. (2004) Hoitohenkilöstön ammatillinen kasvu hoitokulttuurissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Landgrén, S. & Pesonen, T. (2015) Vastavalmistuneiden urapolut 2011. Vuosina 2012-2013 valmistuneiden Talentian jäsenten sijoittuminen työelämään. Talentia.

Laurila, Hanna (1990) Suuntautuminen sosiaalityössä: empiirisen vaiheen tuloksia. Sosiaalihuollon julkaisu 3/1990. Helsinki. Sosiaalihuolto.

Leighninger, L. (1987) Social work. Search for identity. New York: Greenwood press.

Luostarinen, J. (2011) Aika katsoa taaksepäin ja suunnitella tulevaa. Etusivu, Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkolehti.

<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2011/1404/hallituskausi.html>. Viitattu 20.2.2016

Metsämuuronen, J. (2003) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy. 2. uudistettu painos.

Morgan, D.L. (1988) Focus Groups as Qualitative Research. Qualitative Research Methods Series 16. Newbury Park : Sage

Murto, L., Rautniemi, L., Fredriksson, K., Ikonen, S., Mäntysaari, M., Niemi, L. & Paldanius, K., Parkkinen, T., Tulva, T., Ylönen, F. & Saari, S. (2004) Eettisyyttä, elastisuutta ja elämää.

Yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan arviointi yhteistyössä työelämän kanssa. Helsinki: Korkeakoulujen arviointineuvosto.

http://karvi.fi/app/uploads/2015/01/KKA_504.pdf. Viitattu 15.11.2015

Mäntyranta, T. & Kaila, M. (2008) Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. Duodemio 124 (13), 1507–1513.

<http://www.ebmguidelines.com/xmedia/duo/duo97349.pdf>. Viitattu 23.11.2015

Niemi, P. (2001) Identiteetti, muutos ja toimintaympäristö. Psykologia 36 (1-2), 18-27.

Nieminen, J. (2015) Näkemyksestä menestystä. Alueelliset kehitysnäkymät keväällä 2015.

Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [https://www.ely-](https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/58313/Alueelliset+kehitysn%C3%A4kym%C3%A4t+1+2015+-katsaus+pdf/e86b6554-c737-40e6-8d27-aa42e3727e99)

[keskus.fi/documents/10191/58313/Alueelliset+kehitysn%C3%A4kym%C3%A4t+1+2015+-katsaus+pdf/e86b6554-c737-40e6-8d27-aa42e3727e99](https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/58313/Alueelliset+kehitysn%C3%A4kym%C3%A4t+1+2015+-katsaus+pdf/e86b6554-c737-40e6-8d27-aa42e3727e99). Viitattu 12.2.2016.

Nummenmaa, A-R. (1993) Ammatti-identiteetti ja sen kehittyminen. Teoksessa: Oppilaanohjausta kehitetään. Näkökulmia ohjauksen tutkimukseen. Helsinki: Opetushallitus, 31-46.

Patton, M.Q. (1990) Qualitative evaluation and research methods. Newbury Park. Sage Publications.

Payne, M. (2006) What is professional social work? Birmingham: Venture Press.

Ropo, E. & Gustafsson A-M. (2006) Elämäkerrallinen näkökulma ammatilliseen ja persoonalliseen identiteettiin. Teoksessa Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Vantaa: Kansanvalistusseura, 50–76.

Ruohotie, P. (2000) Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Juva: WSOY.

Ruohotie, P. (2005) Minäkäsityksen ja identiteetin muuttuminen johtamisen tavoitteena. Teoksessa Tuominen, M. & Wihersaari, J. (toim.) Ammatti ja kasvu: ammattikasvatuksen tutkimuksia vuonna 2004. Hämeenlinna: Tampereen yliopisto, ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, 185–197.

Ryödi, K. (2013) ”Olen aika lailla unelma-ammattissa – Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudet ja ammatti-identiteetit. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.

Räty, O. (1982) Koulutus ammattiin. Juva: WSOY

Rönholm, J. (1999) Identiteetin lähteillä. Turku: Turun yliopisto.

Saastamoinen, M. (2001) Yhteenvetoartikkeli: Minuus, identiteetti ja yhteisö – aikalaiskeskustelun ja käsitteiden sosiaalipsykologinen ja sosiologinen tarkastelu.
https://www.edu.helsinki.fi/svy/kvali/narrat/ms_lis.pdf. Viitattu 1.12.2016.

Saastamoinen, M. (2006) Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio, P. & Saastamoinen, M. (toim.) Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampere university press, 168–178.

Salo, M. & Keskinen, S. (1988) Perhepäivähoitajien työtyytyväisyys ja ammatti-identiteetti. Turku: Turun yliopiston psykologian laitos.

Sarvimäki, P. & Siltaniemi, A. (2007) Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali -ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Stenström, M-L. (1993) Ammatillisen identiteetin kehittyminen. Teoksessa Eteläpelto, A. & Miettinen, R. (toim.) Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Helsinki: Painatuskeskus Oy

Suonio, M. (2011) Tulevaisuuden sosiaalityöntekijänä. Teoksessa Ruuskanen, P.T., Savolainen, K. & Suonio, M. (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIPress, 194-215.

Talentia (2014) Lisää aloituspaikkoja sosiaalityöhön ja sosiaalialan korkeakouluopintoihin. http://www.talentia.fi/ajankohtaista/talentian_tiedotteet/lisaa_aloituspaikkoja_tulossa_sosiaalityon_ja_sosiaalialan_korkeakouluopintoihin.5814.news?164_o=100. Viitattu 20.2.2016

Talentia_2. Sosiaalityön kv-määritelmä. http://www.talentia.fi/tyoelama/sosiaalialan_tyoyon_maaritelmät/sosiaalityon_kv-maaritelma. Viitattu 19.2.2016.

Tamm, T. (2010) Professional identity and self-concept of estonian social workers. Tampereen yliopisto. Department of Education. Academic Dissertation.

Tuomi, J. & Sarajärvi. A. (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuulos, T. (2001) Suuntana työelämä. Tutkimus yhteiskuntatieteilijöiden ammatti-identiteetin muotoutumisesta opiskeluaikana. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkielma.

Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus 22 (5-6), 387–398.

Työllisyyskatsaus. Marraskuu 2015. (2015) Työ- ja elinkeinoministeriö.
http://www.tem.fi/files/44545/TKAT_Marras_2015.pdf. Viitattu 20.2.2015

Vaininen, S. (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Valtonen, A. (2009) Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241. 2. painos.

Varila, J. (2006) Tunteet ja kehittäminen. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. Kehittämistyön risteysiä. Helsinki: Stakes, sivut 91-116.

Vasara, M. (2015) Sosiaalialan opiskelijat työllistyvät jo ennen valmistumistaan.
http://www.talentia.fi/ajankohtaista/talentian_tiedotteet/sosiaalialan_opiskelijat_tyollistyvat_jo_ennen_valmistumistaan.6747.news?164_o=50. Viitattu 20.2.2016.

Wilkinson, S. (2004) Focus group research. Teoksessa Silverman, D. (toim.) Qualitative Research. Theory, Method and Practice. London: Sage, 176-199.

Ylijoki, O-H. (1998) Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Tampere: Vastapaino Oy.

LIITE 1

Haastattelurunko

- Ensimmäinen koulutus ja siihen liittyvät opinnot
 - Koulutusala
 - Työkokemus alalta tai muu työkokemus
 - Viihtyminen työssä
 - Päätös alan vaihdosta sosiaalityöhön

- Sosiaalityön opinnot
 - Opintojen valmiusaste
 - Opiskeluaikaan liittyvä tilanne; perhe, ajankäyttö
 - Kokemus opinnoista
 - Sosiaalityöntekijän identiteetti ja opinnot
 - Työn ja opintojen yhdistäminen
 - Aikaisemmat opinnot ja työhistoria sosiaalityön opinnoissa
 - Aiemmasta työstä irrottautuminen

- Sosiaalityöntekijänä työskenteleminen
 - Työhistoria sosiaalityöntekijänä
 - Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä haastavat tekijät
 - Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä tukevat tekijät
 - Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin omaksuminen
 - Aikaisemman ammatin / koulutuksen merkitys sosiaalityöntekijän identiteettiin